

Hydronymie Chebska v kontextu severovýchodního Bavorska K otázce jazykových poměrů v raném středověku¹

The Hydronymy of the Cheb District in the Context of Northeast Bavaria:
On the question of the language situation in the Early Middle Ages

Tomáš Klír

Abstrakt

Předkládaná studie se skládá ze tří částí. V první části je podán metodologický přehled a krátká rešerše hydronymie severovýchodního Bavorska a Chebska. Cílem druhé části studie je revize současných představ o jménech vodních toků v Chebské pánvi, ve Smrčinách a na severu Hornofalcké pahorkatiny. Pro velké množství zdejších hydronym je dnes totiž předpokládán germánský nebo časně německý původ, a celá oblast je proto jazykovědci považována za nedílnou součást germánsko-časně německého komunikačního prostoru s dlouhodobou jazykovou kontinuitou, nepřerušenu ani slovanským zásahem. Ve třetí části studie je konfrontováno prostorové rozložení germánsko-německých a slovanských hydronym s rozšířením řadových pohřebišť karolínsko-otonského období. Tato pohřebišť pozitivně korelují s germánsko-časně německými hydronymy, a naopak negativně s hydronymy slovanského původu. Hydronyma tak nepotvrzují představy o uzavřené jazykové slovanské oblasti v tomto období. Otázkou samozřejmě zůstává, které sociální a geografické skupiny byly v 9. století nositeli německého, a které naopak slovanského jazyka, popř. které byly bilingvní.

Abstract

The study presented is composed of three parts. In the first part, a methodological overview and short research of the hydronyms of northeast Bavaria and the Cheb district are provided. The aim of the second part of the study is a revision of the current concept of the names of the waterways in the Cheb basin, in the Fichtel Mountains and the adjacent areas, because, for a great majority of the hydronyms, there a Germanic or early German origin is anticipated, and the whole area is therefore considered by linguists as an inseparable part of the Germanic-Old-German communication area with a long-term linguistic continuity, uninterrupted even by a Slavic intervention. The third part compares the spatial distribution of the Germanic-German and Slavic hydronyms with the expansion of row burial grounds of the Carolingian-Ottonian period.

Klíčová slova: onomastika – kontaktní lingvistika – hydronyma – vícejazyčné oblasti – slovanština – germánština – němčina – 500–1200 – jazykovědné metody – Chebsko – severovýchodní Bavorsko – Mohan – Ohře – Sála – Nába – kostrová pohřebišť

Key words: onomastics – contact linguistics – hydronyms – multilingual regions – Slavonic – German – 500–1200 – linguistic methods – Egerland – north-eastern Bavaria – Main – Saale – Naab – skeletal burial grounds

¹ Tato studie vznikla v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. P12 – Historie v interdisciplinární perspektivě, a dále s podporou projektu Rozvoj doktorských studijních programů a podpora kvalitních postdoktorandů na Univerzitě Karlově II. Za doplnění aktuální literatury a připomínky k výkladům hydronym uvedených v kap. 6 děkuji zvláště dr. W. Jankovi (Řezno). Za podnětné připomínky dále děkuji dr. M. Harvalíkovi (Praha), dr. Ch. Zscheschangovi (Lipsko) a prof. K. Hengstovi (Saská Kamenice).

1. Úvod

1.1 Výpovědní potenciál bilingvních oblastí

Jazyk a etnicita

K výpovědi vlastních jmen v jazykově kontaktních oblastech bylo dlouho přistupováno s představou o jednotě jazyka a etnicity. Obě kategorie byly přitom vnímány jako něco statického, ohraničitelného a pevně daného. Něco, s čím se člověk rodí a umírá. Šíření určitého jazyka pak bylo interpretováno jako migrace vyhraněných etnických skupin. Poznatky onomastiky často složily k určení jazyka staršího etnika, rozsah jím obývaného území a dobu jazykového kontaktu s etnikem nově přichozím (z pohledu archeologie zvl. *Brather 2004*).

V kontextu aktuálních pohledů na etnicitu i jazyk, které jsou vnímány spíše jako moderní sociální konstrukty související se vznikem národních států, se zdají mnohé otázky řešené starší onomastikou již jako bezpředmětné (např. *Fishman – García eds. 2010*). Byli to také jazykovědci se zájmem o bilingvní regiony a komunity, kteří upozorňovali na nesmyslnost tradičních konceptů monolitního a ohraničitelného jazyka, etnicko-jazykových hranic a migraci jako hlavní příčiny jazykové změny. Provázanost jazyka a etnicity dnes není samozřejmě odmítána, jejich role při vytváření identity různých sociálních skupin je ale posuzována komplexněji. Obě tyto kategorie jsou také vnímány především jako užitečný analytický nástroj pro porozumění procesům kulturní kontinuity a změny. Na druhou stranu, pokud bychom sledovali nejnovější tendence, pak část sociolingvistiky již rezignovala i na samotnou kategorii etnicity. Náhradou by měl být koncept proměnlivé, mnohonásobně fragmentarizované a smíšené (hybridní) identity, která vychází ze schopnosti komunikovat ve více jazycích. Právě tento koncept dnes mění přístup k výzkumu bilingvních jedinců, kteří disponují komplexní jazykovou výbavou a kteří si mohou utvářet více identit a pomocí jazyka jimi prostupovat (shrnuje např. *García 2010*).

Bilingvní regiony a šíření inovací

Jazyková variabilita a změna je dnes začleňována do širšího kontextu společenského a hospodářského vývoje, např. pomocí teorie sociálních sítí (např. *Milroy 1987; Marshall 2004*). Tento sociolingvistický koncept předpokládá odlišnou míru rezistence vůči jazykovým inovacím v různých sociálně-ekonomických skupinách. Jazykové inovace a jejich šíření by měly být z velké části

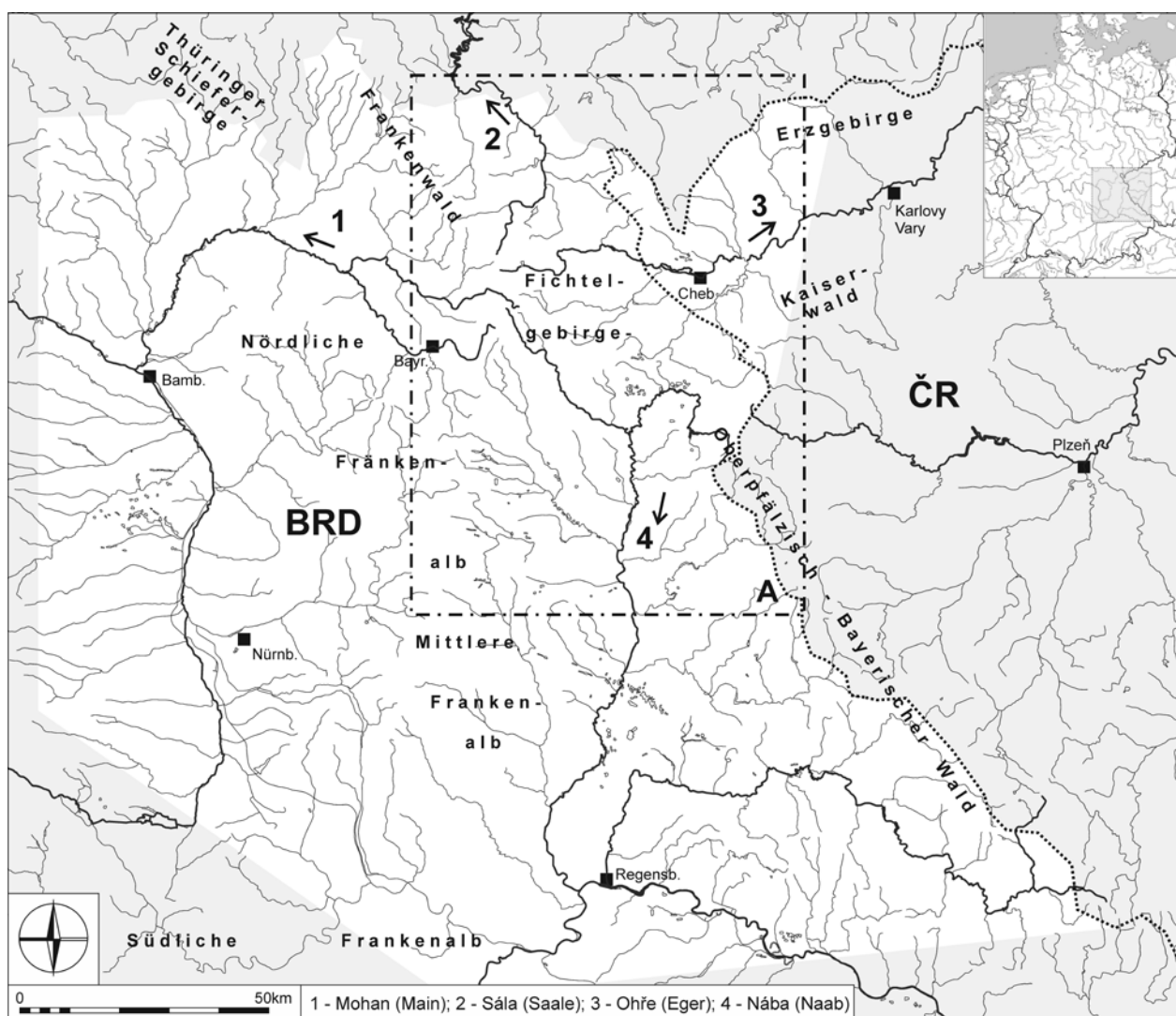
vázány na sociálně a prostorově mobilní jedince, kteří musí komunikovat v rámci více jazyků nebo nářečí. Tito bilingvní jedinci nebo jejich skupiny jsou pak schopni narušovat komunikační pravidla jinak uzavřených a jazykově konzervativních komunit. Podstatné je, že teorie sociálních sítí umožňuje provázat studium jazykové změny s výzkumem ostatních historických dějů a zejména sociálně-ekonomického vývoje (*Conde-Silvestre – Pérez-Raja 2011*).

Formulace dílčího problému

Nelze pochybovat o tom, že onymie jazykově kontaktních oblastí se dnes opět stává atraktivním historickým pramenem pro studium středověkého období (obecně např. *Pohl – Zeller Hrsg. 2012*). Její nové zhodnocení se ale nemůže obejít bez kritické revize stávajících jazykovědných rekonstrukcí pro jednotlivé kategorie vlastních jmen. A právě takový dílčí cíl si klade i tato studie. Jejím záměrem je – samozřejmě z pohledu archeologie – ověřit argumentační opory, na kterých stojí aktuální představy o hydronymii v jednom z regionů tzv. Germania Slavica, a to ve Smrčinách, Chebské pánvi a přilehlých částech Hornofalckého lesa a Hornofalcké pahorkatiny. Diskutovat budeme větší množství hydronym, při jejichž výkladu moderní bavorská jazykoveda sice kolísala, ale v 90. letech se shodně přiklonila k tezi o jejich germánsko-časně německé etymologii. Z toho důvodu jsou Chebská pánev, Smrčiny a sever Hornofalcké pahorkatiny považovány za nedílnou součást germánsko-staroněmeckého komunikačního prostoru s dlouhodobou jazykovou kontinuitou, nepřerušenu ani slovanským zásahem. V této studii se ovšem neomezíme jen na hydronymickou soustavu Chebské pánve, Smrčin a přilehlých oblastí, ale do našich úvah zahrneme celé severovýchodní Bavorsko (*obr. 1*).

1.2 Osnova studie

Nejdříve jsou shrnuty tradiční názory na jazykovou a sídelně historickou situaci Chebska a severovýchodního Bavorska v období před 11.–12. stol. (kap. 2). Následuje pojednání o obecných metodických postupech onomastiky (kap. 3) a dále konceptech, které se uplatňují při jazykovědném výzkumu hydronymických soustav v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku (kap. 4). Další kapitola bilancuje současné představy o zastoupení předgermánských, germánských, germánsko-časně německých a slovanských hydronym v této oblasti (kap. 5). Na tuto celkovou bilanci pak navazuje kritický katalog hydronym, u nichž

Obr. 1 Severovýchodní Bavorsko a Chebsko. Kostra vodní sítě a hlavní pohoří. Thüringer Schiefergebirge (Durynská břidličná vrchovina), Frankenalb (Francký les), Fichtelgebirge (Smrčiny), Frankenalb (Francká Alba), Oberpfälzer Wald (Hornofalcký les/Český les), Bayerischer Wald (Šumava), Kaiserwald (Slavkovský les), Erzgebirge (Krušné hory). Orientační body: Nürnberg, Bamb. = Bamberg, Bayr. = Bayreuth, Regensb. = Regensburg. A – oblast znázorněná na obr. 9. – Fig. 1 Northeast Bavaria and the Cheb district. The framework of the water network and main mountain ranges. Orientation points: Nürnberg, Bamb. = Bamberg, Bayr. = Bayreuth, Regensb. = Regensburg. A – the area depicted in Fig. 9.

jsou možné alternativní výklady a která jsou klíčová v diskusi o germánsko-německé hydronymické soustavě Chebské pánve a Smrčin (kap. 6). V následné kapitole je konfrontováno rozšíření germánsko-německých a slovanských hydronym s rozšířením řadových pohřebišť karolínsko-otonského období (kap. 7). Drobná kapitola je pak věnována vzniku slovanských hydronym během sídelního postupu do horských terénů v 11.–12. století (kap. 8). V závěrečné kapitole je potvrzeno, že některá jména v Chebské pánvi, ve Smrčinách a v Hornofalcké pahorkatině skutečně přesvědčivě svědčí o germánsko-německé jazykové kontinuitě (kap. 9).

1.3 Geografické vymezení

Severovýchodním Bavorskem jsou míněny celé Horní Franky a Horní Falc a dále přilehlé části Středních a Dolních Frank a Dolního Bavorska přibližně tak, jak toto území vymezil *E. Schwarz* (1960, 1, Grundkarte). V principu se jedná o území ohraničené horským pásem mezi Durynským lesem a Smrčinami na severu, Hornofalckým lesem a Šumavou na východě, řekami Dunajem a Altmühlem na jihu a řekami Rednitz-Regnitz a Mohanem na západě (srv. *Greule 1998b*, 70–71). Do severovýchodního Bavorska je zahrnuta i bavorská část tzv. historického Chebska (*Sturm*

1970; 1981). V rámci této studie je pojem Chebsko používán jako komplementární protipól k pojmu severovýchodní Bavorsko. Myšleno je tím územím na druhé straně státní hranice, územím dnešního okresu Cheb. Z geomorfologického hlediska se do Chebska řadí zejména Chebská pánev s přilehlými českými částmi Smrčín a Českého lesa. Pro geomorfologické členění severovýchodního Bavorska vycházíme z aktuální německé klasifikace a terminologie (*Meynen – Schmithüsen Hrsg. 1953/1962*; pro Horní Falc srv. *Häusler 2004*, 48).

2. Jazykové poměry v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku v raném středověku

Hlavním cílem této studie je revize onomastické interpretace jmen vodních toků, nikoliv místních jmen. I tak je však třeba nastínit obecný sídelně historický rámec a dosavadní představy o jazykových poměrech v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku v období před 12. stoletím. Názory jsou značně protichůdné a my se omezíme pouze na jejich stručnou bilanci.

V principu lze shrnout, že velkou část moderních jazykovědných rekonstrukcí chebské a severovýchodobavorské onymické soustavy ještě stále doprovází vyhraněné sídelně historické a etnické interpretační přístupy. V případě Chebské pánve a Smrčín byly a dodnes jsou vedeny debaty o staroněmecké, nebo naopak slovanské jazykové prioritě, popř. o germánsko-německé jazykové kontinuitě (*Hemmerle 1962; Gütter 1999; 2001; Pleintinger 2008*). Stále jsou také slučovány argumentačně nesourodé části, v tomto případě výpověď hydronym a místních jmen. Domníváme se, že dnes již nelze sevít historickou interpretaci do těchto apriorních a statických tezí. Naším cílem proto není za každou cenu oddělovat jazykové vrstvy, ale naopak. Předmětem výzkumu by měla být právě vícejazyčnost těchto kontaktních oblastí, sociální a geografická distribuce jednotlivých jazyků napříč různými sociálními třídami (ranky), a role, jakou vícejazyčné komunity hrály v šíření společensko-ekonomických a kulturních inovací v raném a vrcholném středověku.

Na druhou stranu, takový nový teoretický rámec pro interpretační přístupy ještě není vytvořen, a to ani pro Chebsko, ani pro severovýchodní Bavorsko. Inspirací jistě budou přístupy uplatňované při studiu kontaktních území v rámci Germania Slavica (např. *Lübke 2009; Brather – Kratzke Hrsg. 2005*; pro Horní Franky *Hardt 2007*) a dalších (např. *Pohl – Zeller Hrsg. 2012; Pohl – Mehofer Hrsg. 2010*). Na tomto místě tedy nezbyvá, než se pro

Chebsko spokojit s přehledem starších konceptů a otázek, aniž bychom se nyní do jejich řešení hodlali zapojit.

2.1 Dosavadní interpretační modely

Nápadnou charakteristikou severovýchodního Bavorska a Chebska jsou nebo byla jména, která nesou svědectví o středověké bilingvitě celé oblasti. Část těchto jmen totiž nelze vysvětlit na základě němčiny, ale pouze ze slovanského jazyka (tzv. slovanská jména). Historická interpretace takové bilingvní onymické situace se pohybuje mezi dvěma póly, které se v principu odlišují chronologickým a geografickým měřítkem.

První výklad říká, že slovanská jména jsou pozůstatkem sídelního postupu neseného – v geograficky větším měřítku – alespoň částečně bilingvní populací. Během sídelního postupu byli tedy v populaci zastoupeni jedinci hovořící jak německým dialektem (bavorským nebo franckým), tak slovanským jazykem. V jeden moment se utvářely paralelní onymické soustavy a pro velkou část pojmenovávaných objektů téměř od počátku fungovalo jméno v obou jazycích, tj. vznikaly tzv. jmenné páry. Rozdělování jmen do dvou časově rozdílných sídelních vrstev pouze na základě jazyka by bylo nesmyslné. Tento výklad zahrnuje i významné sociolingvistické aspekty. Např., že nositelé jednoho z jazyků, konkrétně německého, mohli být v početní menšině, ale jazykovou paralelnost a její kontinuitu mohli zajišťovat osoby s dominantním sociálním postavením a s nadregiónálními kontakty. Uvažovat lze o bilingvních elitách a jejich družinách, popř. úřednicích soustředěných v centrálních lokalitách nebo o agentech dálkového obchodu.

Druhá skupina výkladů naopak předpokládá výraznější chronologické rozdíly a uvažuje o existenci jazykově uzavřených regionů. Na Chebsku je nejčastěji předpokládána primární slovanská onymická soustava, která byla později integrována do německé. Slovansky hovořící obyvatelstvo by mělo vytvářet starší „předkolonizační“ sídelní vrstvu, která byla později přelita jazykově německým sídelním postupem. Období bilingvity a paralelních onymických soustav by se tak vkládalo mezi dva jazykově monolingvní sídelní horizonty: starší jazykově slovanský a mladší německý. Takové modely jsou relevantní např. pro území východně od Labe a Sály. Existují ale i obrácené výklady. Tedy, primární bylo osídlení jazykově německé, do sídelního postupu ale bylo integrováno i slovansky hovořící obyvatelstvo, které si vytvářelo svou paralelní soustavu. Ta mohla v některých nově osídlených mikroregionech získat převahu.

Tento model je velmi často zvažován pro Horní Franky a Horní Falc.

Jednotlivé výklady si v různě vyhraněných podobách dodnes konkurují (kap. 2.2). Žádný z nich nebyl nikdy přesvědčivě ani potvrzen, ani vyvrácen. Důvodem je povaha jazykového svědectví. Jazykověda je schopna evidovat kontaktní bilingvní situaci, otázku chronologického vztahu jednotlivých jazyků ale řeší obtížně, a nedokáže vždy sama o sobě rozhodnout, zda se jedná skutečně o pozůstatek časově odlišných, nebo souběžných vrstev.

2.2 Sídlně historický rámeček

Severovýchodní Bavorsko

V severovýchodním Bavorsku lze počátky moderní polarizace sídlně historického výkladu bilingvní onymické situace klást do poloviny 20. let 20. století. Jeden extrém představuje erlangenská dizertace geografky *M. Bachmannové* (1924/25; 1926), druhý würzburgská dizertace historika *E. von Guttenberga* (1927). V prvním případě byla jasně formulována představa o uzavřené jazykové, kulturní i politické „slovanské“ oblasti, jejíž hranice na poč. 9. století probíhaly východně od Bamberka a Forchheimu a severně od Burglengenfeldu. Ve druhé, mnohem rozsáhlejší dizertaci, byla naopak preferována teze, že v Horních Frankách nepřicházelo jazykově slovanské obyvatelstvo do mocensky zcela prázdné nebo neosídlené oblasti. Všude již mělo sídlit starší domácí, postupně frankizované obyvatelstvo, jazykově germánsko-německé. Také jazykově slovanská populace měla být plynule integrována do franckých právně-hospodářských poměrů a měla se podílet i na intenzivním sídlním postupu po svazích Francké Alby a Franckého lesa. V následujících desetiletích se pak vedly diskuse pro jednotlivé severovýchodobavorské regiony, zpravidla v návaznosti na aktuální paradigmata a společensko-historický kontext. Tato diskuse není dodnes uzavřena (nověji srv. *Dippold 2007; Fastnacht 2007*, zvl. 70–81; *Haberstroh 2004*, 16–17; *Schuh 2004*, 27; *Häusler 2004*, 74–75; *Endres 2003; 1987/88; Pöllath 2002*, 12–55, zvl. 14–15; *Schütz 1994*, 73–74, 78, 87; *Losert 2009*, 219–235; starší historiografii shrnul *Müller 1939*).

Chebsko

Tutéž názorovou polarizaci lze sledovat také při výkladu situace v Chebské pánvi. Apriorní model uzavřené jazykově slovanské oblasti, která měla být v české části historického Chebska od 12. století postupně převrstvována jazykově němec-

kým sídlním postupem, konstruoval germanista *E. Schwarz* (1931, 382–393). Tímto „kolonizačním“ konceptem pražská německá jazykověda opustila *Bretholzovu* (1921) představu o germánsko-německé sídlní a jazykové kontinuitě, kterou předtím na krátko přijala (*Schwarz 1923*; srv. *Žemlička 1999*). *E. Schwarz* přitom mohl navázat na ideově totožné a krátce předtím publikované sídlně geografické dizertace pro historické Chebsko, Vogtland, a severovýchodní Bavorsko (mimo *Bachmann 1926* také *Muggenthaler 1924; Leipoldt 1927*).

Schwarzovu hlavní tezi o (1) prioritě slovanského jazyka a (2) absenci německých místních jmen před 1. pol. 12. století přejal nejprve *Ľ. V. Šimák* (1938) a postupně i další čeští historici a archeologové (*Slavík 1949; Turek 1950; Šimek 1955; Hejna 1971; Kubů 1997*; nověji *Šebesta 2013; Hasil 2010*). V jazykově německé vědě k bezvýhradnému přijetí *Schwarzovy* koncepce došlo jen zčásti, a to především v komunitě vázané na pražskou německou univerzitu, popř. Collegium Carolinum (např. *Kratschmann 1935; Braun 1938; Ettl 2004* /rkp. 1940/; *Hemmerle 1962* s lit.; ambivalentně *Fischer R. 1940; 1952; Fischer G. 1941*).

Schwarzovy argumenty naopak detailně revidoval geograf *R. Käubler* (1935; 1958), který rozčlenil českou část historického Chebska na několik postupně osídlovaných zón. Upozornil přitom, že v nejdříve osídlené zóně, kterou indikují také raně středověké archeologické nálezy, nejsou tzv. slovanská jména výrazně zastoupena, ale právě naopak, nachází se zde hypoteticky staroněmecká jména. Toto zjištění pak interpretoval jako doklad primárního jazykově německého osídlení, na které měl navázat přibližně od 10./11. století bilingvní německo-slovanský sídlní postup, přecházející od 2. pol. 12. století opět do čistě německého. Tato „staroněmecká“ interpretace chebské onymie rezonovala v části chebské historiografie (*Braun 1961; Sturm 1970*, 34–35; 1981, 7–8, 14–15) i v interpretaci archeologických nálezů (shrnuje *Käubler 1958*, 29–30, 44–50). *Käublerova* představa o jazykově staroněmeckém osídlení chebské sídlní komory byla také z velké části integrována do dvou dosud živých konceptů severovýchodobavorské archeologie a historiografie. Prvním je model sídlních komor vytvořených kolem raně středověkých opevněných lokalit (shrnují *Emmerich 1955; Nitz 1991*; srv. také *Wintergerst 2007; Ettl 2001; Hensch 2013*). Druhým teze o bilingvním sídlním postupu, neseném již ministeriály svobodné říšské šlechty a panovníka, který byl v Horních Frankách, Horní Falci a na Chebsku zahájen někdy před rokem 1000. Někteří historici proto hovoří o tzv. Schweinfurtské kolonizaci (*Enders 1972; 1987/1988; 2004; Sturm 1981*, 11–16).

Germánsko-německá kontinuita ve Smrčinách a Chebské pánvi

Käublerův koncept předpokládá nejen staroněmecké jazykové osídlení, ale také jeho kontinuitu do germánského období. Hlavní oporou této hypotézy se staly germánsko-časně německé typy jmen s patronymickou příponou *-ing/* a složeniny s *-heim/* (Fischer 1940; Käubler 1958; diskusi shrnuje Hemmerle 1962). Tento argument byl ale z mnoha důvodů příliš slabý, a nepřekvapuje proto, že teze o germánsko-německé jazykové a sídelní kontinuitě v Chebské pánvi a ve Smrčinách přestala být vážněji diskutována (naposledy Hejna 1971, 495–496). Živější zůstala jen myšlenka o jazykově staroněmeckém sídelním ostrově ve Smrčinách, který měl být vázán na výchozy železných rud (např. Schwarz 1960, 124–126, Abb. 2; jinak např. Hensch 2004, 181).

Zásadní změnu přinesla dlouhá série metodicky náročných jazykovědných studií lundského germanisty Adolfa Güttera, na které navázaly drobné úvahy řezenského germanisty Albrechta Greuleho a magisterská práce A. Pleintingera (2008) (srv. kap. 6). Pokud by jejich rekonstrukce byly pravdivé, pak by ve Smrčinách a v Chebské pánvi téměř zmizela hypotetická slovanská hydronymická soustava a místo ní naopak vystoupila soustava germánsko-časně německá. O správnosti Gütterových rekonstrukcí přitom není v současné jazykovědě pochybováno a celá oblast je považována za nedílnou součást germánsko-časně německého komunikačního prostoru s dlouhodobou kontinuitou, kterou nepřerušil ani jazykově slovanský zásah. S tím byla opět vzkříšena víra ve vysoké stáří řady místních jmen, jejichž množina byla podstatně rozšířena (Gütter 1989a, 66, 77, 83–84; 1989c, 40, 46–47; 1999, 105; 2001, 18). Problém se tak přesunul do kvalitativně odlišné roviny. Zatímco přítomnost a jazyková kontinuita starobylých hydronym ve Smrčinách a v Chebské pánvi nemusí ještě znamenat soudobé osídlení, neboť pojmenování vodních toků lze snadno vysvětlit komunikačním významem oblasti, tak existenci místních jmen si již bez příslušného osídlení představit nelze (srv. níže). Oikonomastickou část jazykovědné interpretace je tak možno archeologicky testovat. Naším cílem nicméně není detailně se zabývat výpovědí místních jmen, ale otázkou germánsko-časně německých hydronym.

Výpověď hydronym

Analýza hydronym nemůže sama o sobě přinést komplexní odpověď na otázku o sídelním vývoji Chebska a severovýchodního Bavorska. Na rozdíl

od místních jmen je svědectví hydronym obecnější, neboť jejich nositeli nemuseli být obyvatelé žijící na březích příslušných vodních toků, ale také lidé, kteří tyto vodní toky pouze překračovali. Jedno hydronymum proto samo o sobě přímo nesvědčí o jazyku obyvatel regionu a ani nedokládá jeho osídlení. Při interpretaci hraje velkou roli jak četnost hydronym patřící ke stejné jazykové a časové vrstvě, tak délka a význam vodního toku. Analýza hydronym je nicméně velmi dobře disponována k tomu, aby testovala obecněji formulované hypotézy. S jejich pomocí lze rozhodnout, zda jazykově slovanská populace přicházela do oblasti, která byla neosídlená (hypotéza o existenci uzavřené jazykově slovanské oblasti), nebo byla jen integrována do staršího, jazykově germánsko-německého osídlení a do sídelního postupu v 8.–11. století. Pomocí hydronym lze také objasnit jazykové poměry v období karolínko-otonských pohřebišť (kap. 7), popř. v období na počátku vrcholně středověkého sídelního postupu (kap. 8).

3. Metodické předpoklady

3.1 Onomastické metody

Metoda jazykovědná a onomastické rekonstrukce jmen se v principu opírá o (1) kritickou analýzu pramenů a (2) znalosti jazykového vývoje. V prvním případě je třeba uvést, že zvláště v případě němčiny jde nejen o rozbor všech relevantních písemných dokladů, ale také nářeční formy jména. Z nejstarších doložených tvarů a z nářeční formy je pak rekonstruován výchozí tvar jména, určen původní jazyk a obsahový význam. V každém interpretačním kroku přitom hrají velkou roli mimojazykové informace, tedy znalosti o geografickém kontextu a historickém vývoji oblasti, kde leží pojmenovaný objekt. Podstatná je i podoba a původ okolních jmen, tedy celá tzv. *Namenlandschaft* (např. příspěvky v Eichler – Hilty – Löffler – Steger – Žgusta Hrsg. 1995, zvl. 294–303, 400–413, 594–635; Anreiter 1997, zvl. 46–124; Debus 2012; Koss 2002; Udolph 2004; Greule 2009a, 104–105; Šrámek 1999, 92–100; pro severovýchodní Bavorsko Schuh 1988, 162–163; BSDS I, 10–12, 46–47).

U písemných dokladů by měl být posuzován jejich kontext, zejména povaha a provenience konkrétního pramene, jeho věrnost a originalita, jazyk textu a jazyk písaře, zvyklosti kanceláře atd. Na tomto základě jsou pak podle aktuálních představ o hláskových a sémantických pravidlech jazykového vývoje rekonstruovány tvary jména v jednotlivých obdobích.

Také do nářečního tvaru jsou promítány aktuální znalosti o jazykovém vývoji nářečí a rekonstruován je ideální sled hypotetických tvarů jména pro jednotlivá jazyková období. Jednotlivé časově specifické tvary jsou následně konfrontovány s odpovídajícími písemnými zápisy. V ideálním případě by měla být nalézána shoda ve výpovědi všech druhů evidence, tj. písemných zápisů a nářeční formy. V praxi tomu však často není, a to zvláště tehdy, pokud je k dispozici velké množství starých písemných dokladů.

Diskuse se proto tradičně vede o věrohodnosti písemných záznamů a nářečních forem. Někteří jazykovědci se odmítali nářečními tvary vůbec zabývat, neboť je považovali za nejmladší doklad jména, nekontrolovaně deformovaný a ovlivněný novověkými písemnými formami (např. *Brückner 1933*, 206; *1933/34*, 176; *1935*, 15; *Schütz 1994*, 115–116). Velká část jazykovědců ale zastává opačný postoj, a v případě rozdílů preferují naopak výpověď nářeční formy. Domnívají se, že původní tvary jmen se v nářečí uchovávají lépe než v písemném zápisu, který je upravován v kanceláři, podléhá jazykovým znalostem písařů, jejich snaze o správnost, subjektivní etymologii atd. (nově *Debus 2008*). Obě skupiny jazykovědců přitom dokládají své postoje velmi názornými příklady.

3.2 Metody v jazykově kontaktních oblastech

Substituční metoda a model onymické integrace

Jazykovědná metoda byla ve 3. čtvrtině 19. století obohacena o kontroverzní představu o zákonitém hláskovém vývoji, tzv. *Lautgesetz*. Tedy, že hláskový vývoj neprobíhal náhodně, ale vždy a bez výjimky v rámci určitých a pevných pravidel (debatu shrnují např. *Jankowsky 1972*; *Schneider 1973*, zvl. 12–19; *Wilbur ed. 1977*; *Einhäuser 1989*; v širších souvislostech např. *Dowling 1986*; srv. také *Lüdtke Hrsg. 1980*). Jako zvláštní a svébytná větev těchto představ pak ještě na přelomu století vykristalizovala hypotéza o pravidelné integraci hlásek z jednoho jazyka do druhého, tzv. *Lautersatzlehre*.

Lautersatzlehre se opřelo o empirický poznatek, že v jazykově kontaktních oblastech dochází ke střetu rozdílných hláskových systémů, a tím také k rozmanitému nahrazování hlásek při přebírání (integraci) slov z jednoho jazyka do druhého. Převzetí hlásek nebo hláskových skupin z jednoho jazyka do druhého (hlásková substituce) přitom neprobíhá libovolně, ale v rámci aktuálně daných hláskových (fonetických) možností. Mělo by při-

tom platit, že cizí hláska je v integrujícím jazyku vždy nahrazována nejbližší hláskou domácí. Jestliže se změní hlásková základna jednoho nebo obou jazyků, mění se také způsoby nahrazování (substituce) hlásek. Na základě této premisy byla v jazykovědě vypracována exaktní tzv. *substituční metoda*, jejímž cílem je rekonstruovat výchozí tvary jmen integrovaných z jednoho jazyka do druhého, popř. datovat období jazykového kontaktu (*Lessiak 1903*; *1933*; *1983a/1933*; *1983b/1910*; srv. *Schwarz 1931*, 3; *1950*, 203–206; *1961*, 213; *Kranzmayer 1956*, 11–12; srv. kriticky např. *Eichler 1974*).

Ve vyhraněné podobě přejala *Lautgesetz*, *Lautersatzlehre* a *substituční metodu* tzv. curyšská a vídeňská dialektologická škola, ovládající v 1. pol. 20. stol. výzkum v jazykově hornoněmeckých oblastech a přes Prima Lessiaka určující také postoj pražské německé dialektologie a onomastiky (např. *Wiesinger 1983*, 1–3; *Hornung 1986*; Primus Lessiak byl v letech 1911–1920 profesor starší německé řeči a literatury na pražské německé /Karlo-Ferdinandově/ univerzitě). Jiné jazykovědné školy víru v absolutní platnost *Lautersatzlehre* a *substituční metody* nesdílely se zdůvodněním, že při kontaktu dvou jazyků nelze z různých příčin vyloučit nepravidelnosti a variantní převzetí slov a jmen (Tübingen, Marburg; např. *Hermann 1931*, 18–22; ze slavistů *Brückner 1933–1934*, 176; *1935*, 2–18; *Schütz 1994*, 108–116, 147).

Dnes není sporu o tom, že *Lautersatzlehre* a z něho plynoucí *substituční metoda* jsou ideálně typické konstrukce, které umožňují systematický a objektivní rozbor jmen v jazykově kontaktních oblastech, a že patří do základní výbavy kontaktní lingvistiky a onomastické metody (*Weinreich 1953*, 14–28; srv. také *Goebel, H. – Nelde, P. H. – Starý, Ž. – Wölck, W. /Hrsg./ 1996*, passim; *Hickey ed. 2010*). To, že v mnoha případech došlo také k variantní hláskové integraci jména z jednoho jazyka do druhého, není důvod, proč na tyto objektivní metody a jejich výsledky rezignovat. Zároveň ale platí, že všechny tvary jmen rekonstruované na základě této metody jsou do různé míry hypotetické (*BSDS II*, 253). Nepřikláníme se tedy k základní premise vídeňské dialektologické školy, že o jistotě rekonstrukcí na základě *Lautersatzlehre* a o chronologické výpovědi odlišných substitucí nelze pochybovat (explicitně např. *Schwarz 1937*, 35).

Substituční metoda, zprvu úzce zaměřená na hláskovou rovinu jazykového kontaktu a integrace jmen, je dnes také začleněna do mnohem komplexnějšího modelu *onymické integrace*. Tento popisný model, vycházející z podnětů moderní kontaktní lingvistiky (klasická studie *Weinreich 1953*) a vypracovaný K. Hengstem a E. Eichlerem přednostně pro slovansko-německou jazykovou

kontaktní oblast, se snaží popsat skutečné množství a variabilitu integrace jmen z jednoho jazyka do druhého. Zároveň umožňuje ucelené studium jazykového kontaktu, neboť v sobě zahrnuje nejen všechny dílčí jazykové roviny integračního procesu, jako je např. integrace hlásek, ale také další sociolingvistické a prostorové aspekty (*Hengst 1996; 1986; 1985; 1981; Eichler 1982*, 15–18, 28–34; *1981; 1976a; 1976b*; srv. *Wulf 2000*, zvl. 13–14, 25–3, 69–71; starší literaturu shrnují *Eichler – Hengst – Wenzel 1986*, 19–23). Pro naše potřeby je možno tento komplexní model následujícím způsobem velmi zjednodušit (srv. *Sandnes 2007*).

Převzetí jména z jednoho jazyka do druhého (onymická integrace)

Na počátku by měly vedle sebe existovat dva jazyky, a to bez přímého kontaktu jejich nositelů. Vlastní jména se vyvíjela v rámci daného jazykového systému, v rámci jeho hláskosloví a slovtvorby (tzv. předkontaktní fáze).

Následovala různě dlouhá kontaktní fáze, během které se oba jazyky protnul. Jména fungující v jednom z jazyků byla přebírána mluvčími druhého jazyka. V důsledku jazykových odlišností ale tato jména musela být nejdříve pro nový jazyk do různé míry adaptována. Nezbytná a do jisté míry i automatická byla vždy **fonetická adaptace**. Během ní byly ty hlásky nebo skupiny hlásek, které neměly v novém jazyce odpovídající ekvivalent, nahrazovány zvukově nejbližšími protipóly z jazyka nového mluvčího. Teprve poté, co jméno prodělalo tuto nezbytnou fonetickou úpravu, bylo připraveno k užívání v novém jazyce. V principu již žádná jiná adaptace nebyla třeba, a jméno mohlo sledovat vývoj svého nového jazyka. Jazyková integrace většiny jmen obvykle na tomto stupni také skutečně končila. Některá jména ale mohla být z různých příčin adaptována i na dalších jazykových rovinách. Způsob, jakým se tak dělo, byl určen tím, zda noví mluvčí disponovali znalostí obou jazyků a zda významu původního jména rozuměli.

Jména a jejich části, kterým bylo rozuměno, mohly být překládány a ekvivalentně nahrazovány. V tomto případě si pak jméno v novém jazyce udrželo stejný význam jako v jazyce původním. V úvahu připadala **morfologická a sémantická adaptace**. V prvním případě byly vzájemně nahrazovány ekvivalentní morfémy. Při kontaktu slovanských jazyků s němčinou byla situace poměrně složitá, neboť slovanská jména byla většinou tvořena sufixálně, zatímco německá skládáním dvou a více slov. Slovanský sufix tak mohl být nahrazen německým spojovacím (genitivním) morfémem

ve spojení s německým slovem. V případě sémantické adaptace byla srozumitelná část jména přeložena. Detailně studované bilingvní regiony ale ukazují, že k takovým překladům docházelo jen ze zvláštních důvodů. Vysvětlení nabízí funkční pojetí onomastiky (srv. *Šrámek 1999*). Primární funkcí jména bylo bezpečně identifikovat, nikoliv popsat pojmenovávaný objekt. To bylo až sekundární funkcí, která se uplatňovala jen v určitých, komunikačně důležitých situacích. Překládány tak byly nejčastěji jména jako Brod, Most, Kostel apod.

Složitěji probíhala adaptace tehdy, pokud nový mluvčí původnímu významu nerozuměl. K tomu většinou docházelo až v tzv. postkontaktním období, kdy již původní jazyk nebyl užíván. Jméno nebo jeho části pak bylo bez ohledu na původní sémantický význam, pouze na základě větší či menší fonetické podobnosti, připodobňováno k různým jazykovým prvkům a slovům běžným v novém jazyce. Hovoří se proto o tzv. **sekundární sémantické adaptaci**. Samozřejmě, i zde je možno diferenciovat.

Některé adaptační způsoby mohly vést v novém jazyce ke vzniku takového tvaru jména, ve kterém již původní jazyk nelze nijak rozpoznat. Pokud chybí starší původní doklady, tak tato jména vypadají z kontaktně onomastické evidence.

Model jmenných párů

S modelem onymické integrace úzce souvisí *model jmenných párů*, se kterým operovala již starší kontaktní onomastika a který popisuje výsledek různých stupňů onymické integrace (srv. *Besse 2000; Eichler 1993; 1996; Schwarz 1960*, 330–335; *1961*, 213–230; *Matúšová 1996*, 1421–1422; *Kranz-mayer 1934*). Principem tohoto modelu je představa o paralelních onymických soustavách, které se vytváří v bilingvních regionech. V ideálním případě by každý pojmenovaný objekt měl mít zvláštní jméno v každém z obou jazyků. Tato jména pak vytváří tzv. jmenný pár. V zásadě si lze představit 4 typy jmenných párů:

1. hláskově vázané páry – jedno jméno je primární, druhé z něho vychází. Primární jméno je adaptováno a integrováno pouze v rovině jednotlivých fonémů, popř. morfémů. Podle tvaru lze rozlišit německá místní jména členěná a nečleněná. V prvním případě se uplatnila pouze fonetická adaptace (např. hydronymum slovanské **Kozina* – německé *Kössein*). Ve druhém případě již aktivně působily slovtvorné prostředky integrujícího jazyka, došlo tedy také k částečné morfémové adaptaci (např. hydronyma slovanské **L'ubina* – německé *Laibach*).

2. formálně vázané páry – sem jsou řazeny některé typy smíšených jmen. Konkrétně sem patří jmenné páry, ve kterých lexém slovanského jména sémanticky odpovídá určujícímu nebo základnímu slovu německého kompozita. Např. hydronyma slovanské **Dobra* – časně německé **Dobraha* (> dnešní *Dobrach*).
3. sémanticky vázané páry – lexémy toponyma mají v obou jazycích shodný význam. Bez znalosti historických souvislostí nelze spolehlivě určit, které toponymum je primární a které sekundární. Mohou být vytvořena i současně. Předpokladem vzniku sémanticky vázaného páru je jak obdobná představa o vlastnostech místa sdílená příslušníky obou různých jazykových komunit, tak sémantické zakořenění jména v obou jazycích (např. hydronyma slovanské **Bělca* – německé *Weißfenbach*).
4. volné páry – členové jmenného páru nejsou provázány fonologicky, morfematically ani lexikálně-sémanticky (např. hydronyma české *Račí potok* – německé *Selb*)

Nositeli jednotlivých členů jmenného páru je vždy příslušná jazyková komunita. Bilingvní jedinci mohou být nositeli obou členů jmenných párů. Se zánikem jednoho jazyka mizí i příslušná onymická soustava a s ní všechny členy jmenných párů, které ji tvoří. Na základě pozůstalých paralelních členů jmenných párů lze tuto zaniklou onymickou soustavu rekonstruovat. Podstatné je, že v bilingvním období se členy jmenného páru různým způsobem neustále vzájemně ovlivňují a může vznikat i více lokálně, sociálně a chronologicky odlišných variant pojmenování (např. *Hengst 1986; Schwarz 1925*).

3.3 Severovýchodní Bavorsko a Chebsko

Variabilní povahu onomastické interpretace lze velmi dobře sledovat i v severovýchodním Bavorsku a Chebsku. Zvláště názorná je situace u významnějších vodních toků, pro které je dochována často stará, ale nejednotná písemná evidence, připouštějící variantní výklady na pozadí různých jazyků. Uplatnění ideální jazykovědné a onomastické metody může i dnes dát až překvapivě mnoho různých výsledků (kap. 6).

Existenci striktních pravidel jazykového vývoje a onymické integrace při jazykovém kontaktu odmítal erlangenský slavista *Joseph Schütz (1968; 1994, zvl. 108–116; 1997)*. Důsledkem byly subjektivní rekonstrukce velkého množství jmen na základě praslovanských apelativ (srv. *Schütz 1957*). Schützovy onomastické studie vrátily severovýchodobavorskou onomastiku o dvě generace zpět, v zásadě na úroveň intuitivních studií např.

H. Gradla (1890; 1892), A. Ziegelhöfera a G. Heye (1911; 1920), M. Bachmannové (1926), a byly proto jazykovědnou komunitou jednotně vyloučeny (*Eichler 1995/96; Udolph 1996; Eichler 2001; Hengst 2001; BSDS I, 46*).

Druhý pól představují studie lundského germanisty A. Güttera, který se na rozdíl od J. Schütze snažil rekonstruovat maximum jmen na základě německého jazyka. Představu o jazykových zákonitostech při tom uplatňoval důsledně, a to až na úroveň detailních, ale stále jen hypotetických představ o vývoji lokálních variant severobavorského nářečí, jejichž byl nakonec rodilým znalcem (srv. *Gütter 1960; 1962; 1963a; 1963b; 1971; dále Harnisch 1983, passim*). Jeho postup doprovázela také pečlivá jazykovědná kritika písemných dokladů. To byl jeden z důvodů, proč byly jeho rekonstrukce a historické závěry shodně přejaty ostatními jazykovědci (např. *Fastnacht 2007, 61**; *Greule 1998a, 372; 1998b, 72–74; 2014, passim; Udolph 1994, 921; Schuh 2004, 26; Greule – Janka – Schuh 2005, 79; Kahl 2006, 828*). Jak ale ukážeme, slabina Gütterových interpretací spočívá jak v nepodložených sídelně historických předpokladech, tak v přímočaré a jednoduché představě o statickém průběhu jazykového kontaktu, která nepočítala s vícenásobným převzetím jména z jednoho jazyka do druhého.

Závěrem doplňme, že reakcí na kontroverzní interpretaci severovýchodobavorské onymie J. Schütze byla kolektivní spolupráce mezi slavisty a germanisty v projektu *Bavaria Slavica (1996–2004; Janka 2001; BSDS I; BSDS II)*. Tou měl být odstraněn zásadní handicap studia v bilingvních oblastech, a to preference určité interpretace podle specializace toho kterého jazykovědce.

4. Hydronyma

V posledním kroku před tím, než podáme soustavný přehled hydronymie severovýchodního Bavorska a Chebska, je třeba alespoň stručně uvést (1) dva základní modely, v jejichž rámci se současná onomastika při výzkumu hydronym pohybuje, a dále (2) přehled základní literatury pro námi sledovanou oblast.

4.1 Modely ve výzkumu hydronym

Moderní středoevropská onomastika zachází s hydronymy v rámci dvou úzce souvisejících konceptů, které postupně vypracoval indogermanista Hans Krahe a jeho škola (*Krahe 1964; Schmid 1994; 1995; Greule 1996a; bilance Udolph 2000; Gre-*

ule 2006, 13–19; srv. výstupy projektu Hydronymia Europaea).

Prvým je *model jazykových vrstev*. Podle jazykového původu jsou jména tříděna do skupin, které jsou modelově chronologicky uspořádány (pro severovýchodní Bavorsko *Greule 2009a*, 106; *2009b*, 150–154). Toto časové rozvrstvení je ale pouze metodickou pomůckou. Ve skutečnosti nemusely být jednotlivé jazykové vrstvy mechanicky odděleny, ale mohly být časově i prostorově paralelní (*Greule 1998b*, 69–70; *1986*, 316–318; *Hengst 1991*). To je spolehlivě doloženo i v severovýchodním Bavorsku pro vrstvy německou a slovanskou.

Druhý koncept reprezentuje představa o tzv. *staroevropské vrstvě hydronym*, do které jsou řazena ta jména, která jsou sice hypoteticky indogermánského původu, ale nelze je přesvědčivě vysvětlit z žádného z indogermánských jazyků (*Krahe 1949/54*; *1962*; *1964*; ke kritériím např. *Schmid 1995*, 756; *Greule 2006*, 15). Jazykověda pak hovoří o indogermánských jménech vzniklých před vydělením jednotlivých jazyků. Tento základní konceptuální rámec je v principu stále platný, a to i přes četnou kritiku (přehled např. *Schmid 1995*, 760; *Udolph 2000*; *2004*, 359–360; radikální kritika tradičních etymologií zvl. *Bichlmeier 2009a*; *2009b*; *2013*).

Původ jmen vodních toků může sahat velmi hluboko do minulosti a jejich vývoj lze rekonstruovat napříč různými jazykovými vrstvami. S tím je ale spojena zásadní nevýhoda, a to poměrně náročná rekonstrukce výchozího tvaru, který je vždy *hypotetický* a může být i variantní. Někdy je dokonce uvažováno o totožných jménech napříč různými indogermánskými jazyky (*Greule 2006*, 21). Rekonstruované tvary tak sice odrážejí jak vyspělé kritické metody, tak aktuální hypotézy o jazykovém vývoji a jeho zákonitosti, ale s realitou nemusí mít mnoho společného. Příkladem velmi nejistého a kolísavého poznání je také nedávná proměna ve výkladu soustavy jmen vodních toků v severovýchodním Bavorsku (kap. 3.5, 4.2).

4.2 Hydronymie severovýchodního Bavorska a Chebska

V rámci střední Evropy patří mezi jedny z nejlépe poznáných hydronymická soustava Mohanu, a to díky pracím H. Kraheho a jeho žáků (rkp. *Belschner 1943*; *Belschner – Krahe 1944/49*; *Sperber 1970*; srv. *Bandle 1984*, 24–25; *Greule 1996b*; *1998a*; *1998b*). Systematicky zpracována byla také hydronymická soustava Durynské Sály (*Ulbricht 1957*). Naopak pro povodí hornofalckých řek Náby/Naab a Řezné/Regen, stejně jako pro horní Ohři, podobné studie dosud chybí. I zde ale v posled-

ních letech dochází k revizím starších výkladů (W. Janka, A. Greule, A. Gütter).

Hydronymickou soustavu severovýchodního Bavorska detailně pojednal již *Ernst Schwarz (1960*, 12–51, 90–103, 308–323; ke slovanským hydronymům srv. také *Eichler 1962*, 379–384; *1963*). Podstatné je, že mezi jmény germánsko-časně německého původu rekonstruoval pouze kompozitní jména s /-aha/ a existenci jmen náležejících k nejstarší germánské vrstvě, tedy jednokmenných germánských hydronym, naopak výslovně popřel (*Schwarz 1960*, 98).

Od 80. let ale toto tvrzení postupně revidovali germanisté *A. Gütter (1989a*; *1989b*; *2001*), *A. Greule (1998a*; *1998b*) a *A. Pleintinger (2008)*. Upozornili především na skutečnost, že téměř všechna severovýchodobavorská jména, u kterých nebyla jasná etymologie, byla pokládána za slovanská, a to i přesto, že je bylo možno přesvědčivě vyvodit také, nebo právě jen, z germánštiny (*Greule 1998b*, 74–75). Podle A. Greuleho spočíval problém starších interpretací v samotném metodickém postupu, tj. v apriorním předpokladu o slovanském původu hydronym v určité oblasti. Omyl měla způsobit především morfologická podobnost mezi sufixální slovtvorbou uplatňovanou jak při vzniku slovanských, tak nejstarších germánských hydronym (*Greule 1998a*, 372). Hledání alternativních jazykových výkladů na pozadí germánsko-německého jazyka zároveň vedlo k přehodnocení rekonstrukčních hypotéz dalších hydronym. Pro řadu jmen vodních toků byly navrženy nové výchozí tvary, které by předpokládaly germánsko-staroněmecká kompozita s /-aha/. Jako transonymizovaná hydronyma bylo vyhodnoceno i několik místních jmen zdánlivě slovanského původu (přehled *Greule 1998a*; *1998b*; *Gütter 2001*; *Schuh 2004*, 25–26; *Pleintinger 2008*, 113–115; *Greule 2014*, passim).

5. Přehled hydronym podle jednotlivých hypotetických vrstev

Tato kapitola podává základní přehled hydronym v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku. Jejím cílem je:

1. roztrdit tato hydronyma do jazykových (časových) vrstev, ke kterým etymologicky patří jejich výchozí a hypoteticky rekonstruované tvary;
2. uspořádat je podle míry jistoty, s jakou tento výchozí tvar rekonstrujeme.

Jména, jejichž výchozí tvary jsou rekonstruovány s poměrně velkou jistotou, se již detailněji zabývat nebudeme. Naši pozornost naopak soustředíme na jména, jejichž výchozí tvary jsou

nejisté a kontroverzně diskutované, a pokud leží na našem užším zájmovém území, tedy na Chebsku, ve Smrčinách nebo na severu Hornofalcké pahorkatiny a Hornofalckého lesa (kap. 6). Zcela stranou ponecháme nejmladší vrstvu německých hydronym reprezentovanou především německými složenými jmény s /-bach/ apod., která nicméně tvoří přibližně 80 % všech jmen vodních toků. Je nutné připomenout, že řada těchto jmen s /-bach/ mohla vzniknout již od 8. století, tedy současně se slovanskými jmény nebo i dříve. Rozlišit kompozitní hydronyma s /-bach/ vzniklá již ve starohornoněmeckém jazykovém období od jmen vzniklých později lze jen ve výjimečných případech. Oporou mohou být zejména soudobé písemné záznamy (přímý doklad), popř. přítomnost chronologicky signifikantního určujícího slova (nepřímý doklad). Za velmi spornou považujeme chronologickou výpověď jiných drobných znaků (srv. *Gütter 2003*).

Jazykové vrstvy v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku

Modelově je v severovýchodním Bavorsku předpokládáno několik jazykových vrstev (*Greule 1998a*, 68–69; *1998b*, 371, 377): (1) německá (= bavorská, francká), (2) slovanská, (3) germánská (= předbavorská, předfrancká), (4) keltská, (5) nekeltsko- předgermánsko- před slovanská, (6) indogermánská – předcházející období před vydělením jednotlivých jazyků. Toto členění bylo vypracováno s ohledem na okolní oblasti, zejména Podunají (*Wiesinger 1990; 1994*) a Posálí (*Walther 1971*, 226–237; *Eichler 1991; Greule 2009a*, 111–116; srv. *Hengst 1991*, 60).

Poznámka ke katalogu

Hydronyma jsou seřazena podle povodí. Číslo odkazuje na lokalizaci na příslušných mapách (*obr. 2–6*). Podtržena jsou jména, která jsou sice doložena pouze jako místní jména, jejich základem by ale mělo být hydronymum. Pokud je třeba, je u některých hydronym uvedeno v závorce také jejich konkrétní povodí (např. v případě opakujícího se jména). Pro udržení přehlednosti, uváděny jsou pouze německé tvary jmen, a to i v případech, kdy existuje také paralelní české (např. jen Regen, nikoliv Rezná).

5.1 Jména předgermánského původu

Předgermánská jména vodních toků nacházíme v severovýchodním Bavorsku mezi přítoky Dunaje a Regnitz. V Horních Frankách a Horní Falci

jejich počet zvyšují jména odvozená od Mohanu a Náby, popř. Rodachu (Weißer Main, Roter Main, Fichtelnaab, Waldnaab, Heidenaab; Wilder Rodach). Celková bilance předgermánských jmen je tedy v severovýchodním Bavorsku nízká. Odečteme-li odvozená jména, pak lze v Horních Frankách za předgermánská jména považovat Itz a Rodach, v Horní Falci pak jen Luhe a později slavizované Pfreimd.

Jména předgermánského původu v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku (*obr. 2*)

(obecně: *Krahe 1949/54*, passim; *Udolph 1986; Udolph 1994*, passim; *Greule 1996b; 1998a*, zvl. 375–377; *2014*, passim; přehled podle povodí: *Schwarz 1960*, 24–28; abecední lexikon pro povodí Mohanu: *Sperber 1970*; hlavní regionální a dílčí studie: *Schmiedel 1973*, 27–28*; *Schuh 1979*, 45–47*; *Fastnacht 2000*, 28*; *2007*, 39–40*; *George 2008*, 26*)

Velmi pravděpodobná (čísla viz *obr. 2*):

Main: 1 – Aisch; 2 – Frk. Rezat; 3 – Itz; Main; 4 – Roter Main; 5 – Weißer Main; 6 – Pegnitz; 7 – Rednitz (od soutoku s Pegnitz nese jméno Regnitz); 11 – Schw. Rezat; 24 – Zenn

Saale: Saale

Naab: 12 – Luhe (srv. kap. 6); 13 – Naab; 14 – Fichtelnaab; 15 – Heidenaab; 16 – Waldnaab;

Regen: 17 – Chamb; 18 – Regen; 19 – G. Regen; 20 – K. Regen; 21 – Sch. Regen; 22 – W. Regen;

Eger: Eger (srv. kap. 6)

Donau: 23 – Altmühl; Donau; 25 – Weiße Laaber; 26 – Große Laaber; 27 – Kleine Laaber; 28 – Schwarze Laaber; 29 – Pfatter; 30 – Sulz

Později slavizovaná:

Main: Remschlitz (srv. *Greule 1998a*, 376; *1998b*, 75)

Eger: Eger (srv. kap. 6); Kondrau (srv. kap. 6)

Alternativní výklady:

Main: Koser (*Greule 1998a*, 376; *2014*, 280); Siemau (*Greule 1998a*); Weidnitz (*Udolph 1986*, 162; *George 2008*, 26)

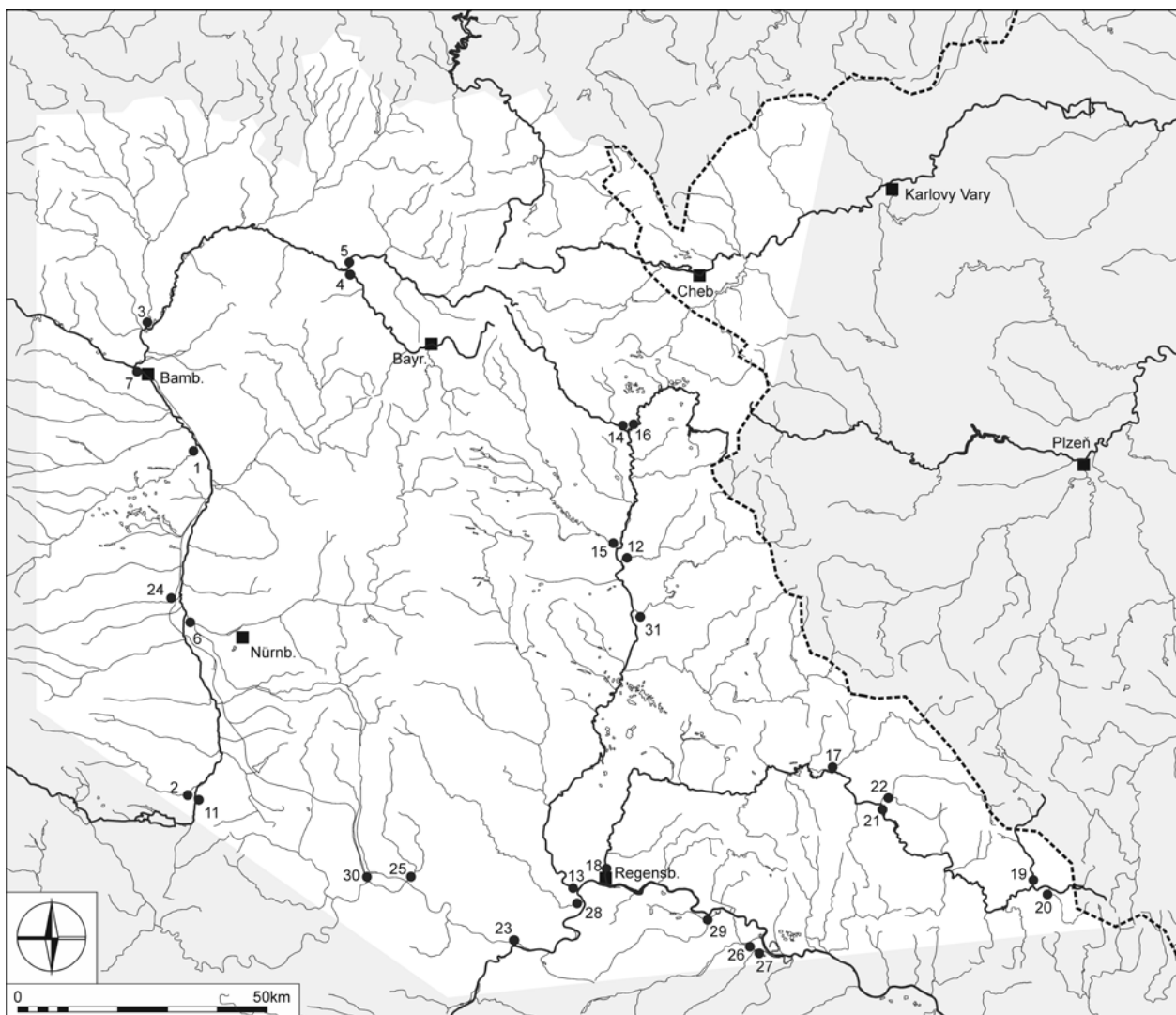
Naab: Ammerbach (*Reitzenstein 1991*, 36)

Eger: Röslau (srv. kap. 6); Trewina (srv. kap. 6)

5.2 Germánská a německá hydronyma

Klasifikace germánských a německých hydronym a jejich chronologie

Základem klasifikace hydronym je jejich morfolgie (*Greule 1985; 1996a; 2009a*, 113–115). Mezi

Obr. 2 Hydronyma předgermánského původu v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku. Znázorněna je vždy poloha ústí vodního toku s příslušným jménem do toku vyššího řádu. Legenda viz kap. 5.1 (číslování odpovídá). – Fig. 2 Hydronyms of pre-Germanic origin in northeast Bavaria and the Cheb district. The position of the waterway with the relevant name flowing into a higher order waterway is always depicted. For the legend, see Chap. 5.1 (the numbering corresponds).

hydronymy germánsko-německého původu lze vyčlenit (1) jednokmenná deapelativní jména, u kterých se neuplatnila onymická slovo tvorba a která jsou považována za vůbec nejstarší, (2) jednokmenná jména odvozená pomocí přípony, produktivní především v období před naším letopočtem, a dále (3) různé typy složených jmen, které získaly ve slovo tvorbě výraznou převahu nejpozději v období stěhování národů (např. *Bandle 1984*, 26–27). Jako základní slovo se ve složených jménech uplatňoval obecný, módní, a proto časově specifický výraz pro vodní tok, např. /-aha/, /-bach/, v novověku velmi často /-graben/. Setkat se lze také se slovy /-beke/, /-born/, /-brunnen/, /-grund/, /-klinge/, /-lake/, /-rinne/, /-see/, /-tal/, /-tie-

gel/, /-wasser/, /-aue/ atd. (*Krahe 1949/50*, 31–34; *1964*, 16–18; *Greule 1996b*, 1550; *Ulbricht 1957*).

Mezi kompozitními hydronymy je třeba rozlišit zvláštní skupinu tzv. nepravých, tj. vysvětlujících kompozit. Základní slovo do nich bylo včleněno sekundárně, často během zápisu v kanceláři, kdy bylo třeba odlišit jméno vodního toku a místa (*Greule 2009a*, 112). Typickým příkladem jsou některá jména severobavorská a durynská s /-aha/ (viz dále).

Pro posouzení hypotetické germánsko-časné německé chebské hydronymie jsou klíčová jednokmenná sufixální jména a pak složeniny s /-aha/. Ty nyní pojednáme podrobněji, ostatní jména necháme stranou.

Jednokmenná jména

Sufixálně odvozená hydronyma lze třídit podle přípony. Zásadním kritériem pro stanovení chronologie má přitom srovnávací studium zastoupení jednotlivých typů v různých částech Evropy (*Bandle 1984; Udolph 1994; Andersson 2002; Greule 2009a, 113*).

V rámci jednokmenných jmen je možno rozlišit hypoteticky starší skupinu jmen, u kterých nelze slovní kmen vyvodit z německé apelativní zásoby, ale pouze ze starší germánské (*Krahe 1949/50, 40–41; 1964, 26–31; Greule 1996b, 1550–1551; srv. Schuh 2004, 25–26*). Naopak mladší by měla být ta jednokmenná jména, která lze vysvětlit na základě staroněmeckých, popř. středoněmeckých apelativ. Taková jména by měla vznikat souběžně s /-aha/ a snad i s /-bach/ jmény, tedy ještě ve staroněmecké období (*Krahe 1949/50, 38; 1964, 24–26; Greule 1996b, 1550*).

Kompozita s /-aha/

Mezi složenými hydronymy je velmi výrazná skupina jmen s dnes již ve většině oblastí mrtvým femininem /-aha/ (< germ. *ahwō, významově „Wasser“, „Wasserlauf“; střhn. /aha/), tvořená podle vzoru *Ur-aha (pro severovýchodní Bavorsko: *Schwarz 1960, 90–104; Schuh 2004, 36–37; Durynsko: Ulbricht 1957, 179–194; Walther 1971, 148–150; 254–259; obecně: Krahe 1949/50, 34–37; 1964, 21–24; Bach 1953/1, § 188–190; Greule 1996b, 1550*).

Katalog hydronym s /-aha/, který pro severovýchodní Bavorsko sestavil E. Schwarz (1960, 91–99), byl revidován a podle očekávání postupně rozšířen o další příklady (pro severovýchodní Bavorsko např.: *Sperber 1970; Gütter 1989b; 2001; Greule 1998a; 1998b, 372–373; Janka 2002; 2002/03; Greule – Janka – Schuh 2005*). Je otázkou, do jaké míry je třeba zohlednit německá místní jména odvozená od strhn. /aha/ nebo střhn. /ach/ (např. *Frank – Oelwein – Schuh 2002, 20**).

Hydronyma s /-aha/ mohla vznikat jak v germánském, tak na počátku staroněmeckého období a uplatňovala se při pojmenování jak malých, tak významnějších vodních toků. Rozlišovány jsou různé chronologické skupiny. Za starší jsou přitom považována /-aha/ jména, jejichž určující slovo jednoduše popisuje vlastnost vodního toku nebo jeho nejbližšího okolí (*Krahe 1949/50, 37; 1964, 22–23; Schwarz 1960, 99–101; srv. Fastnacht 2007, 42*, 128**).

V průběhu jazykového vývoje slovo /-aha/ přecházelo do tvarů, které již nebyly sémanticky průhledné a v některých případech vypadlo i zcela

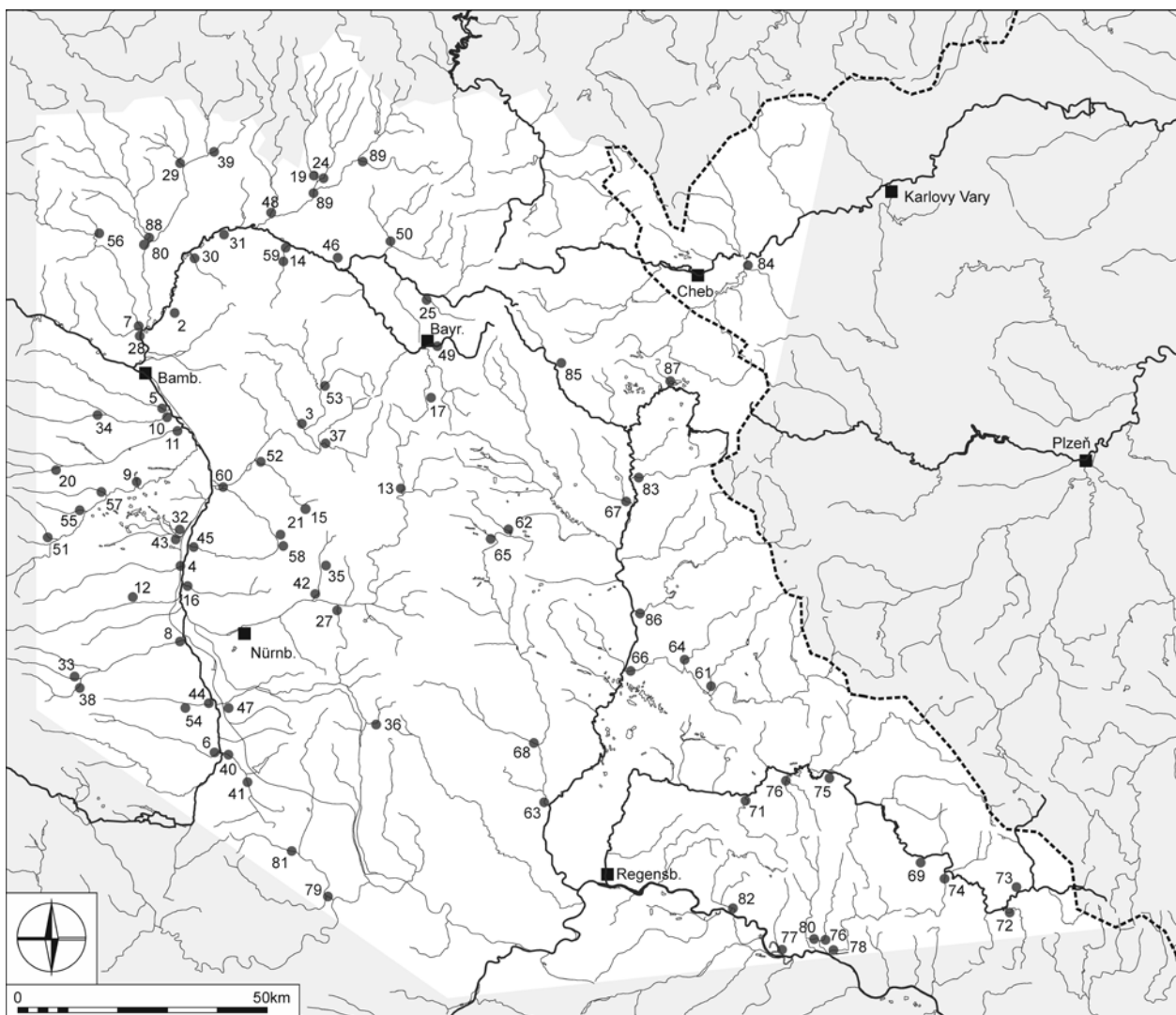
(např. /-aha/ > /-a/ > /-e/ > 0). Z toho důvodu bylo k takovému hydronymu někdy připojováno další, tehdy módní základní slovo, obvykle /-bach/ (*Krahe 1949/50, 23, 33; Schwarz 1960, 101–102; Greule 1996b, 1550*). Na druhou stranu, v době své vrcholné produktivity se také /-aha/ připojovalo jako základní slovo ke starším jednokmenným jménům, často předgermánského původu (*Krahe 1964, 21*). V severovýchodním Bavorsku je dále často dokládán přechod /-aha/ do /-ach/ a /-ohe/.

Pro sídelně historický výklad je rozhodující, kam lze vložit konec produktivity kompozit s /-aha/. V zásadě se nabízí tři možnosti:

Zaprvé, v písemných dokladech lze sledovat, kdy slovo /-aha/ ztrácí svou sémantickou průhlednost, tedy přechází do /-a/ a /-e/, a stává se tak mrtvým. Pro severovýchodní Bavorsko bohužel chybí písemné doklady, které by to umožňovaly zjistit. V sousedním Durynsku jsou v 8.–9. století běžné ještě zápisy s /-aha/, v 10. století ale už listiny ukazují /-a/ a /-e/ (*Ulbricht 1957, 253; Walther 1971, 148*). Oficiální písemný záznam se ale za skutečným jazykem zpravidla zpožďuje. Velmi blízké reálnému jazyku by nicméně měly být tvary obsažené v konceptech listin kláštera St. Gallen. Ty ukazují na všeobecné zkrácení koncových slabik, jako bylo také /-aha/ > /-a/, /-e/, již na přelomu 8. a 9. století, alespoň v alamanské jazykové oblasti (*Sonderegger 1961, 271–272*). Podobná data poskytla také analýza písemností porýnského kláštera Lorch (*Debus 2008, 367*).

Zadruhé, v jazykově kontaktních oblastech poskytuje alespoň hrubou informaci zastoupení /-aha/ jmen v jazykově smíšených jménech (*Krahe 1949/50, 36*). Pro severovýchodní Bavorsko platí, že zatímco jmen typu slovanské jméno + /-bach/ je doloženo velké množství, tak složeniny typu slovanské jméno + /-aha/ jsou jistě známy pouze dvě (Dobrach/bach/, Culminaha > Kulmbach; *Schwarz 1960, 229–230, 312*). Kompozitní slovo tvorbou s /-aha/ tedy přestávala být aktivní přinejmenším v době, kdy končila bilingvita v této oblasti (*terminus ante quem*).

Zatřetí, lze sledovat korelaci s ostatními jmenými typy, popř. doplnit mimojazykové informace. O přesnější dataci tímto způsobem se pro severovýchodní Bavorsko pokusil E. Schwarz, a to především na základě srovnání s hlavními typy místních jmen. Na jeho mapách prostorového rozšíření bylo totiž nápadné, že vodní toky s /-aha/ jmény končí přibližně na čáře, kde začíná území s mýtebními jmény s /-reuth/ a /-grün/ (*Schwarz 1960, 103–104, Deckblatt 5, 9*). Z toho byl vyvozen závěr, že v období sídelního postupu 11.–12. století již slovo tvorbou s /-aha/ nebyla aktivní, *terminus ante quem* byl proto

Obr. 3 Hydronyma germánského a germánsko-časně německého původu v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku. Bez později slavizovaných jmen. Znázorněna je vždy poloha ústí vodního toku s příslušným jménem do toku vyššího řádu. Legenda viz kap. 5.2 (číslování odpovídá). – Fig. 3 Hydronyms of Germanic and Germanic-Early German origin in northeast Bavaria and the Cheb district. The position of the waterway with the relevant name flowing into a higher order waterway is always depicted. For the legend, see Chap. 5.2 (the numbering corresponds).

E. Schwarzem stanoven do období kolem roku 1000. O posunutí tohoto termínu hlouběji do minulosti se E. Schwarz nepokusil, neboť by se tím zhroutila jeho představa o fázovitém postupu německého jazyka z východu na západ v Pomohání a z jihu na sever v Ponábí.²

Podstatné je, že součet všech ukazatelů naznačuje konec produktivity /-aha/, popř. /-ache/ hyd-

ronym v severovýchodním Bavorsku a Durynsku již v 9. století, tedy poněkud dříve, než předpokládali E. Schwarz i H. Krahe (srv. *Greule 1998a*, 372). To by bylo v souladu i s výsledky pro další blízké oblasti. Jména s /-aha/ jsou považována za výsledek sídelního postupu 8.–9. století i v některých částech středních Frank (*Schuh 1979*, 67*). Také v jižním Hesensku je dokládán vznik /-aha/ jmen ještě v 8.–9. století (*Dittmaier 1955*, § 174–175).

Germánsko-časně německá hydronyma, jednokmenná a složeniny s /-aha/ (obr. 3–4)

(obecně: *Greule 1998a*, 372–374; 2014, *passim*; *Udolph 1994*, *passim*; přehled podle povodí:

² Naprostou jistotu v dataci /-aha/ jmen nejpozději do staroněmeckého období pak poskytuje skutečnost, že nejsou doložena ani v Čechách a na Moravě, kde všechna hypotetická /-aha/ jména náleží jen germánské jazykové vrstvě a byla později slavizována většinou formantem /-ava/. Tím je dán jistý *terminus ante quem* 12. století (*Schwarz 1960*, 99).

Schwarz 1960, 90–104; abecední lexikon pro povodí Mohanu: *Sperber 1970*; povodí Sály: *Ulbricht 1957*, 179–194; hlavní regionální a dílčí studie: *Schuh 1979*, 67*; *Fastnacht 2000*, 29*; *2007*, 40–42*; *George 2008*, 31–34*; *Pleintinger 2008*, 113–114)

Germánská sufixální a germánsko-časně německá hydronyma s /-aha/ pojmenovávají kostru vodní sítě v povodí Regnitz a Regen/Řezné (*obr. 3*). V mohanském oblouku ubývají, jsou zde ale ještě stále zastoupeny při severním úpatí Francké Alby a pak výrazně na dolním toku Rodachu ve Francském lese. Jednotlivě jsou tato hydronyma zastoupena i mezi přítoky Bílého a Červeného Mohanu. V Ponábí vystupují poměrně hluboko až na sever Hornofalcké pahorkatiny do blízkosti Smrčin (Schweinaab/*Swinaha) a Hornofalckého lesa (Floß/*Flutō).

Dále na sever, ve vlastních Smrčinách, na severu Hornofalcké pahorkatiny a v Chebské pánvi, jsou doložena již jen jména, o jejichž germánském a časně německém původu se vedou kontroverzní diskuse (*obr. 4*). První skupinu z nich tvoří hydronyma, u kterých je možno zvažovat jak germánsko-časně německý, tak slovanský původ. Druhou představují místní jména, která jsou buď středohornoněmeckými místními jmény, nebo časně německými a později transonymizovanými hydronymy. Do poslední skupiny bychom řadili jména, která mohou být buď původně slovanskými místními jmény, nebo germánskými sufixálními hydronymy (viz kap. 6).

Velmi pravděpodobná (čísla viz *obr. 3*):

Main: 1 – Alster; 2 – Aspach; 3 – Aufseß; 4 – Aurach (Regnitz/Erlangen); 5 – Aurach (Rednitz); 6 – Aurach (Regnitz/Bamberg); 7 – Baunach; 8 – Bibert; 9 – Birkach; 10 – Rauhe Ebrach; 11 – Reiche Ebrach; 12 – Erlach; 13 – Fichtenöhe; 14 – Krassach; 15 – Großenohe; 16 – Gründlach; 17 – Hagenöhe; 19 – Haßlach (Rodach); 20 – Haßlach (Kainsbach); 21 – Kalkach; 22 – Kreck; 23 – Kößnach; 24 – Kronach (Haßlach); 25 – Kronach (Weißer Main); 26 – Krumbach; 27 – Kruppach; 28 – Lauter (Baunach); 29 – Lauter (Itz); 30 – Lauterach; 31 – Leuchsenbach; 32 – Lindach; 33 – Mettlabach; 34 – Mittelebrach; 35 – Osternohe; 36 – Pilsach; 37 – Püttlach; 38 – Rippach; 39 – Röda; 40 – Roth; 41 – K. Roth; 42 – Schneitach; 43 – Seebach; 44 – Schwabach (Regnitz); 45 – Schwabach (Rednitz); 46 – Schwarzach (Main); 47 – Schwarzach (Rednitz); 48 – Steinach (Rodach); 49 – Steinach (Roter Main); 50 – Steinach (Schorgast); 51 – Steinach (Aisch); 52 – Trubach; 53 – Truppach; 54 – Volkach; 55 – Weisach I; 56 – Weisach II; 57 – K. Weisach; 58 – Weisenohe;

59 – Weismain; 60 – Wiesent; 88 – Rodach; 89 – Rodach (Main); 90 – Wilder Rodach

Saale: –

Naab: 61 – Aschach; 62 – Frankenohe; 63 – Lauterach; 64 – Murach; 65 – Schmalnohe; 66 – Schwarzach (Naab); 67 – Schweinaab; 68 – Vils; 83 – Floß; 85 – Swurbach (Höllbach, srv. kap. 6); 86 – Pfreimd (*Greule – Janka 2006; 2013*, 100–106); 87 – Wiesau (srv. kap. 6)

Regen: 69 – Astrach; 70 – Geunach; 71 – Mietnach; 72 – Rinchnach; 73 – Schwarzach, 74 – Teisnach; 75 – Traubnach;

Donau: 76 – Kinsach; 77 – Kößnach; 78 – Melmach; 79 – Schwarzach (Donau); 80 – Steinach; 81 – Thalach; 82 – Wiesent (Donau)

Eger: 84 – Wondreb (srv. kap. 6)

Slavizovaná:

Naab: Creußen (srv. kap. 6)

Alternativní výklady (čísla odpovídají *obr. 4*; pokud není uvedeno jinak, pak blíže srv. kap. 6):

Main: Feuln (*Greule 1998a*, 373–374; *1998b*, 74; *Schuh 2004*, 25); Mainklein (*Greule 1998a*, 373)

Saale: 16 – Adorf; 1 – Alta; 2 – Asch/Äsch; 17 – Gössen; 20 – Jehsen; 21 – Mussen; 18 – Grüna (Perlenbach); 23 – Prex

Naab: 3 – Creußen; 14 – Wiesau

Eger: 5 – Fleißen; 19 – Haslau; 9 – Selb; 10 – Steinselb; 24 – Wölsau; Thiersbach (*Pleintinger 2008*, 94–101)

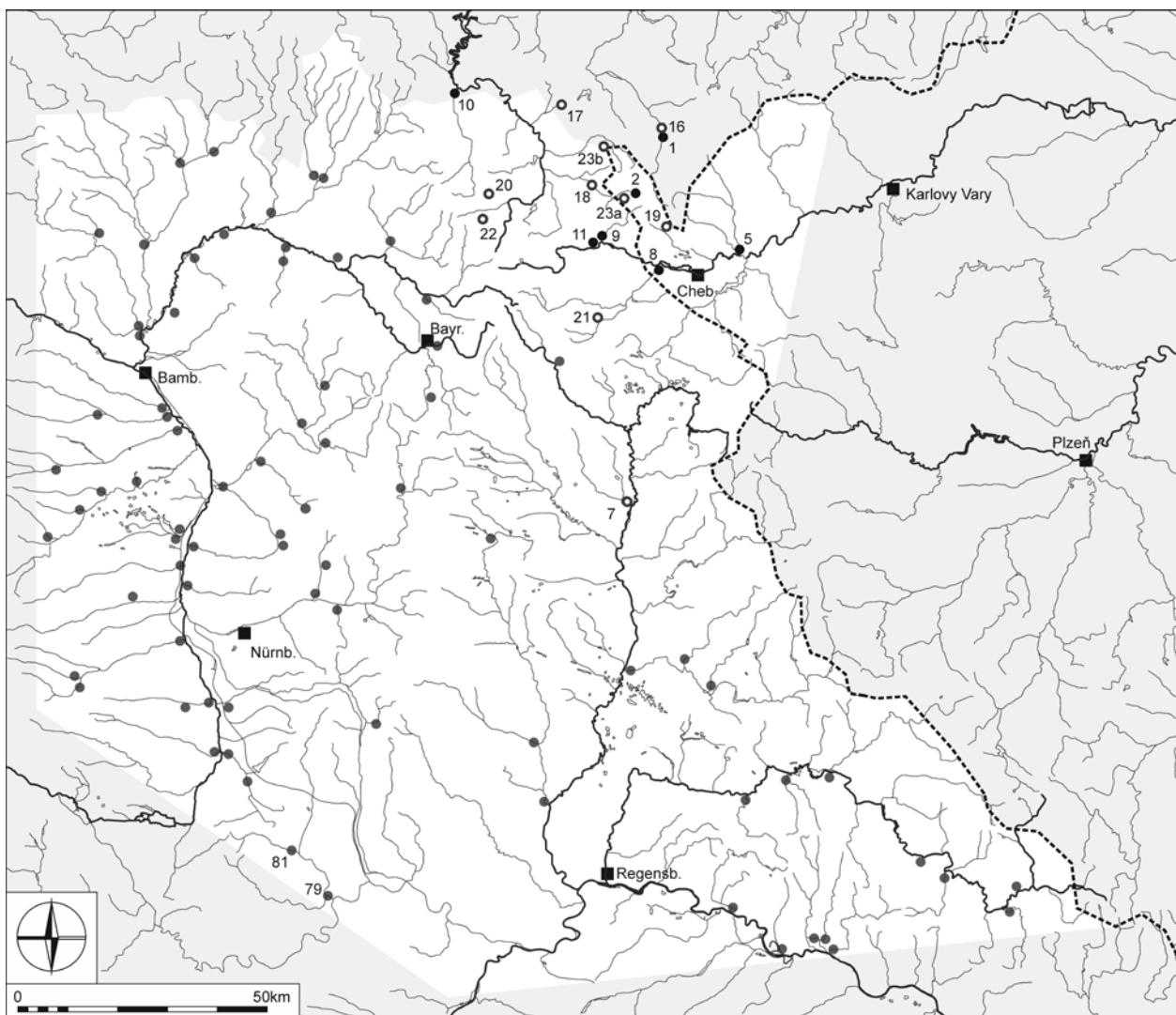
5.3 Slovanská hydronyma

Na tomto místě ponecháme stranou bilanci poznání o podobě slovanského jazyka na území dnešního Bavorska a Chebska, který známe právě jen na základě jmen integrovaných do němčiny.³ Rekonstrukce jeho podoby je obsahem několika nedávných studií (*Eichler 1998; 1999; 2007; BSDS I*, 209–232; *BSDS II*, 257, 280–281). Obecně platí, že hypoteticky jsou doloženy jak rysy charakteristické pro dozrívající praslovanštinu (7.–10. století), tak vývojové tendence typické pro západoslovanšské dialekty (9.–12. století).

Klasifikace slovanských hydronym

Ve slovo tvorbě slovanských hydronym výrazně převažovalo odvozování pomocí sufixů. Vyskytují se ale i tvary vzniklé prostou onymizací bez

³ Termín bavorská slovanština/Bayernslawisch zavedl V. Šmilauer (1970, 11). Rozuměl tím – na rozdíl od dnešní jazykovědy – ty hypotetické tvary, které se odchylovaly od staré srbštiny.

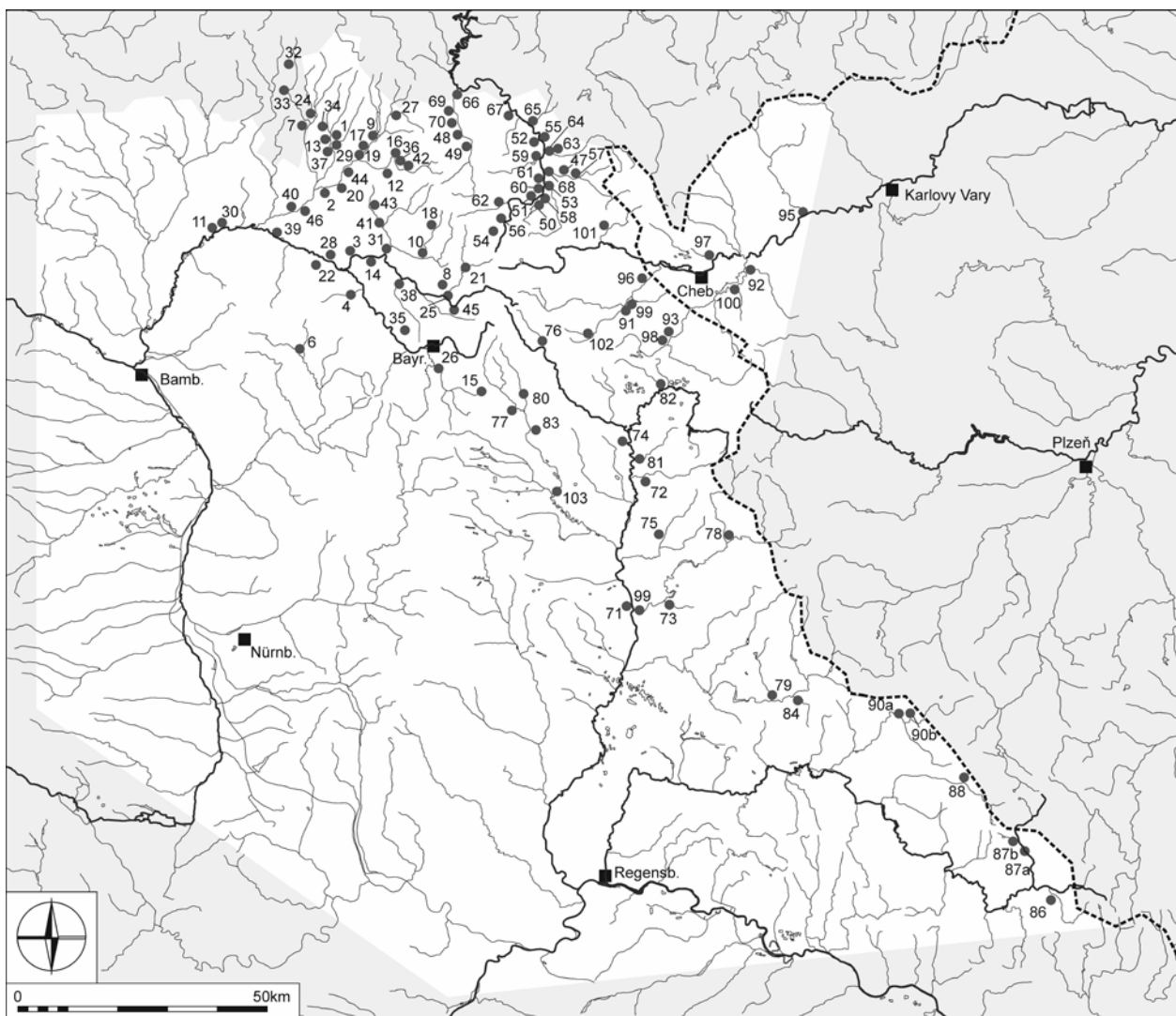
Obr. 4 Hydronyma v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku, u kterých lze alternativně uvažovat o germánském nebo germánsko-časně německém původu. Znázorněna je vždy poloha ústí vodního toku s příslušným jménem do toku vyššího řádu. Legenda viz kap. 6.1 (číslování odpovídá). – Fig. 4 Hydronyms in northeast Bavaria and the Cheb district, with which it is alternatively possible to consider Germanic or Germanic-Early German origin. The position of the waterway with the relevant name flowing into a higher order waterway is always depicted. For the legend, see Chap. 6.1 (the numbering corresponds).

uplatnění slovo tvorných prostředků. Modelově lze proto rozlišit (1) hydronyma vzniklá jednoduchou onymizací, a to buď apelativ, nebo adjektiv, a (2) hydronyma odvozená pomocí sufixů, nejčastěji substantivizujících nebo adjektivizujících (srv. *Schlimpert 1972*, 445–446; *Fischer R. E. 1996*, 324–325; k západoslovanské hydronymii srv. klasické dílo *Šmilauer 1932* a výstupy projektu *Hydronymia Slovaciae*).

Určení původního slovanského jména je komplikované a vždy samozřejmě hypotetické (*Schwarz 1960*, 308–323; revidováno zejména v *Eichler 1962*, 379–383; srv. *Greule 1998a*, 374–375). Ve slovanské onymii konstruované v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku převažují jména odvoze-

ná pomocí substantivizujících přípon. V hypotetických rekonstrukcích je nejvíce zastoupená přípona */-nica/*, která byla do němčiny integrována obvykle pomocí */-nitz/*. Za nimi by následovala jména s */-ica/ >/-itz/*, */-ovica/ >/-witz/* a */-ina/ >/-ein/*. Adjektivizující přípony se vyskytují méně. V Čechách častý formant */-ava/* je zastoupen pouze dvakrát, a to navíc jen ve sporných a hypoteticky slavizovaných časně německých jménech s */-aha/* (*Wondreb*, *Röslau*, popř. složitější situace u *Kondrau*, srv. kap. 6).

Diskuse je spojena se jmény vodních toků, ve kterých jsou rekonstruována osobní jména (srv. *Fischer R. E. 1996*, 326–327). V Horních Francích se často jedná o kompozitní osobní jména

Obr. 5 Hydronyma slovanského původu v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku. Znáznorněna je vždy poloha ústí vodního toku s příslušným jménem do toku vyššího řádu. Legenda viz kap. 5.3 (číslování odpovídá). – Fig. 5 Hydronyms of Slavic origin in northeast Bavaria and the Cheb district. The position of the waterway with the relevant name flowing into a higher order waterway is always depicted. For the legend, see Chap. 5.3 (the numbering corresponds).

s posesivní příponou */-jъ/ typu /-gošč/. V tomto případě je pochybováno o tom, že se jedná o primární jména vodních toků, neboť ta neměla být v praslovanském období ještě odvozována z osobních jmen. Vysvětlení je hledáno v mytologických jménech a v personifikaci vlastností vodních toků (Schlímpert 1972, 447–448). V úvahu připadá i transonymizace, tedy přenos jména sídliště na vodní tok (Foster 1996, 326–327). E. Schwarz (1960, 209–210) navrhol kompromisní řešení, a to současné pojmenování místa i vodního toku. V Chebské pánvi, Nábsko-odravské brázdě a ve Smrčinách by do této skupiny patřily: 1. dva přítoky Odry: potok Techleub (*Těcholub) a Laimbach/Lipoltovský potok (*Lubeň), 2. přítok Ohře: potok Leibitsch/Liboc (*Luboč), 3. přítok Sály: potok Zetegast (*Čětogošč).

Zatímco germánsko-německá hydronyma lze často chronologicky zařadit podle jejich slovtvorby, u slovanských to možné není. Pouze v některých případech lze určit období integrace slovanských hydronym do němčiny, a to na základě hláskových interferenčních jevů (zejména Schwarz 1960; Fischer R. 1940; Schuh 1989, 178–183). Tuto problematiku, která by vyžadovala poměrně složitou diskusi, ale na tomto místě ponecháme stranou (datační opory zpochybnil např. Schütz 1994, 133, 145).

Slovanská hydronyma (obr. 5–6)

(přehled podle povodí: Schwarz 1960, 308–323; abecední lexikon: Eichler 1962, 379–384; kontroverzní rekonstrukce pro Horní Franky: Schütz

1994, 138–146; hlavní regionální a dílčí studie: *Greule 1998a*, 372–375; *Janka 2002*; *2002/03*; *2008a*, 98; *Fastnacht 2007*; *George 2008*; *Fischer G. 1941*, 19–24; *Fischer R. 1940*, 18; *Höllrich 1977*; *Pleininger 2008*, 116; katalogy pomístních jmen, mezi kterými mohou být transonymizovaná hydronyma /Horní Franky/: *Eichler – Jakob 1962*; *1986*; *Arneith – Eichler 1966*)

Slovanská hydronyma jsou v severovýchodním Bavorsku rozmístěna značně nerovnoměrně. Ve velké míře se soustřeďují do Franckého lesa a do Smrčin, kde pojmenovávají vodní toky v povodí Rodachu a Sály. V mohanském oblouku, na úpatí Francké Alby, se vyskytují velmi vzácně. Místa jsou slovanská jména zastoupena také na severu Hornofalcké pahorkatiny a v Hornofalckém lese. Na Chebsku pojmenovávají přítoky Rösau/Reslavy a Wondreb/Odravy. Mezi levostrannými přítoky Ohře ale dlouho chybí, prvním jistým je až Leibitsch/Liboc při východním okraji Chebské pánve.

Velmi pravděpodobná (čísla viz *obr. 5*):

Main: 1 – Dober; 2 – Dobrach; 3 – Dobrachbach; 4 – Friesenbach; 6 – Kainach; 7 – Klettnitzbach; 8 – Knodenbach; 9 – Ködelbach; 10 – Koserbach; 11 – Kösten; 12 – Köstenbach; 13 – Kremnitz; 14 – Kulmbach; 15 – Laibach; 16 – Lamitz I; 17 – Leitschbach; 18 – Leugastbach; 19 – Leuschnitz; 20 – Losnitz II; 21 – Lubnitz; 22 – Motschenbach; 23 – Ölse; 24 – Ölschnitz IV; 25 – Ölschnitz II; 26 – Ölschnitz III; 27 – Ölsnitz I; 28 – Prötschenbach; 29 – Remschlitz; 30 – Schney; 31 – Schorgast; 32 – Teißwitz; 33 – Tettau; 34 – Teuschnitz; 35 – Theta; 36 – Thiemitz; 37 – Trebesbach; 38 – Trebgast; 39 – Trebitz(mühle); 40 – Tüschnitz; 41 – Zaubach; 42 – Zegast; 44 – Zeyern; 45 – Zoppatenbach; 46 – Zweinzen

Saale: 47 – Culmitz I; 48 – Culmitz II; 49 – Döbrabach; 50 – Förmitz; 51 – Gollitz; 52 – Göllitz; 53 – Lamitz II; 54 – Löstenbach; 55 – Leimitz; 56 – Losnitz I; 57 – Löwitz; 58 – Möschnitz; 59 – Ölsnitz; 60 – Parnitz; 61 – Porschnitz; 62 – Pulschnitz; 63 – Quellitz; 64 – Regnitz I; 65 – Regnitz II; 66 – Selbitz; 67 – Schönlitz; 68 – Schwesnitz; 69 – Steben; 70 – Zetegast

Naab: 71 – Döllnitz; 72 – Girnitz; 73 – Gleiritsch; 74 – Gleißbach; 75 – Gleitsbach; 76 – Krögnitz; 77 – Flernitz; 78 – Pfrentsch; 79 – Rötz a. d. Schwarzach; 80 – Schirnitz; 81 – Schlattein; 82 – Tirschnitz; 83 – Trabit (Grünbach; *Janka 2008a*, 98); 84 – Treffenbach

Regen: 85 – Faustern; 86 – Flanzitz; 87 – Deffering; 88 – Lam; 89 – Lambach; 90 – Pastritz;

Donau: –

Eger: 91 – Kössain; 92 – Laimbach; 93 – Lausenbach; 94 – Lausnitz; 95 – Leibitsch; 96 – Oschwitz; 97 – Schladabach; 98 – Techleub; 99 – Feisnitz/Faisnitz; 100 – Stabnitzbach (*Fischer G. 1941*, 20); 101 – Vielitz (srv. níže), 102 – Trebnitz („Trewina/Trevvina“, srv. kap. 6)

Nelokalizované: Kronitz; Krednitz; „riiulum Trebina“ v Dolním Bavorsku zmiňovaná roku 863 (např. *Reitzenstein 1991/92*, 33–34)

Smíšená slovansko-německá hydronyma (čísla viz *obr. 5*):

3 – Dobrachbach; 14 – Kulmbach; 2 – Dobrach; 6 – Kainach

Slavizovaná hydronyma (čísla viz *obr. 5*):

29 – Remschlitz; 103 – Creußen

Hydronyma pravděpodobně vzniklá transonymizací toponyma (čísla viz *obr. 6*; do mapy zanesena jen jména, u kterých není primárnost hydronyma vyloučena):

Fölschnitz (*Bolešici); Zettlitz (*Sedlec); 13 – Draßnitzbach (PomJ, *Dražnica/*Draženici; *Fischer G. 1941*, 21)

Nerekonstruovatelná (kvůli pozdním nebo nedostatečným dokladům, slavinita nejistá; čísla viz *obr. 6*, do mapy je zanesen jen Döberten/bach/, neboť leží mimo oblast frekventovaných slovanských hydronym):

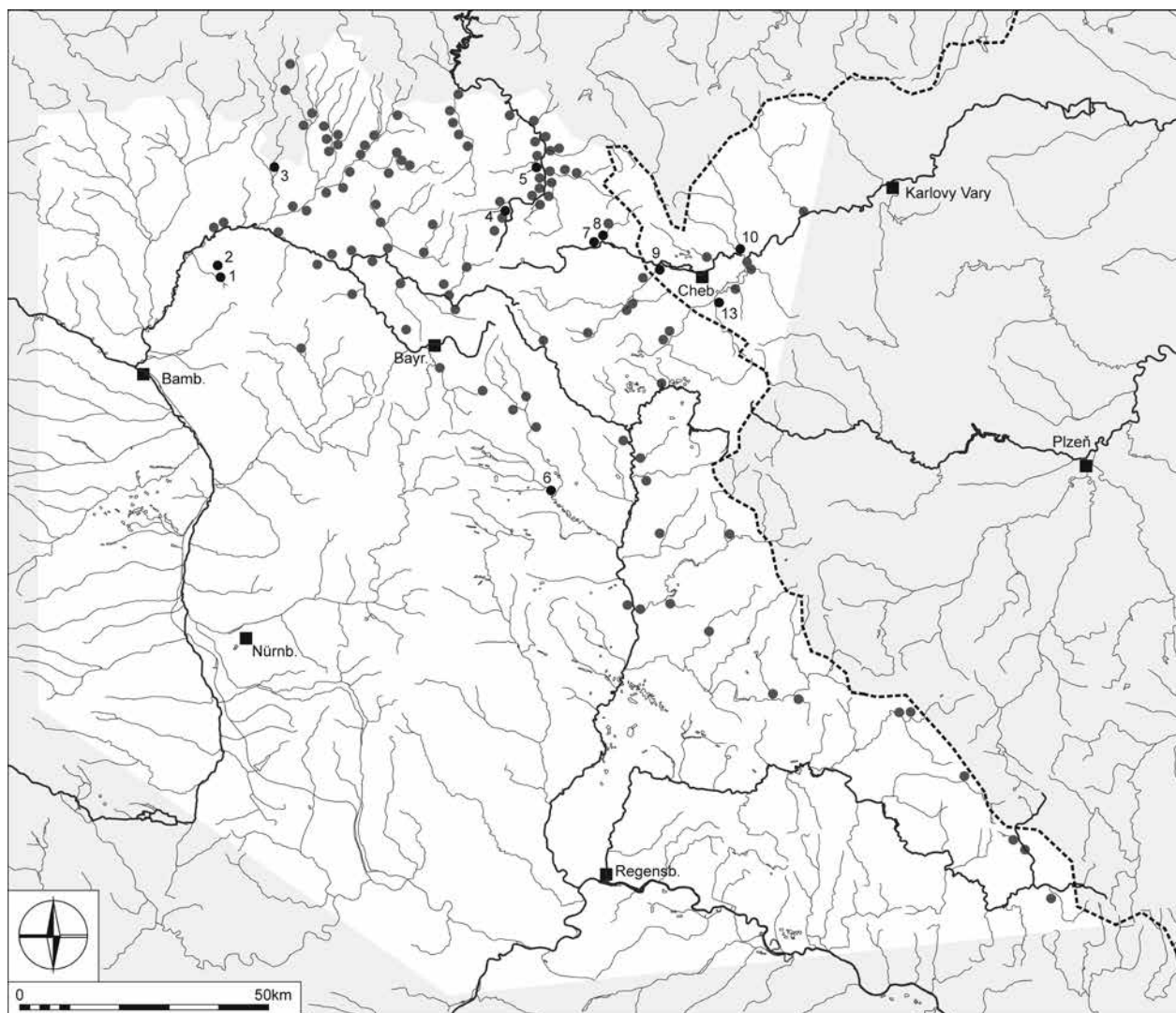
2 – Döberten(bach) (*Fastnacht 2007*, Nr. 32, 70–72); Rierschnitz; Tauchnitzbach; Trausnitz

Alternativní výklady (čísla viz *obr. 6*):

1 – Döritz(bach) (*Fastnacht 2007*, Nr. 45 /Boritzzen/, 46–47); 3 – Föritz (Main); 4 – Mussenbach (Saale; srv. kap. 6); 5 – Posterlitz (Saale); 7 – Steinselb (srv. kap. 6); 8 – Selb (srv. kap. 6); 6 – Creußen (srv. kap. 6); 9 – Rösau (Eger; srv. kap. 6); 10 – Fleißen (Eger; srv. kap. 6)

5.4 Identifikace a interpretace slovanských hydronym – ilustrační příklady

Sídelně historickou interpretaci hydronym komplikuje možnost transonymizace, tj. vzájemného přenosu *místní jméno* ↔ *jméno vodního toku* ↔ *tratové jméno* (např. *Čornejová 2009*, 38–39; *Šrámek 1999*, 56). Problém je mnohem závažnější právě ve slovanských jazycích, ve kterých chybí jednoznačně specifická hydronymická slovo-tvorba. Stejně přípony se uplatňovaly v místních i pomístních jménech, včetně jmen vodních toků. Během integrace slovanských sufixů do němčiny navíc docházelo k další redukci diferenciací mezi

Obr. 6 Hydronyma v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku, u kterých lze alternativně uvažovat o slovanském původu. Znázorněna je vždy poloha ústí vodního toku s příslušným jménem do toku vyššího řádu. Legenda: 1 – Dörnitz; 2 – Döberten; 3 – Föritz; 4 – Mussen; 5 – Posterlitz; 6 – Creußen; 7 – Steinselb; 8 – Selb; 9 – „Trewina“/Trebnitzbach; 10 – Röslau; 11 – Fleißen; 12 – Wondreb; 13 – Draßnitzbach (srv. kap. 5.3). – Fig. 6 Hydronyms of northeast Bavaria and the Cheb district, with which it is alternatively possible to consider Slavic origin. The position of the waterway with the relevant name flowing into a higher order waterway is always depicted.

nimi. U řady slovanských jmen integrovaných do němčiny proto nelze přesvědčivě rozhodnout, zda se jedná o původní slovanské hydronymum, nebo o traťové, popř. místní a později pouze hydronymizované jméno (pro horní Posálí např. *Hengst* 2007, 56, 61). Mezi rekonstruovaná hydronyma se tak dostávají původně místní a traťová jména a naopak. Řada původních jmen vodních toků se mohla uchovat jen v místním nebo pomístním jméně (např. *Udolph* 1979, 52; *Greule* 2003). Vzhledem k tomu, že právě evidence pomístních jmen je obecně nesystematická, může řada jmen unikát (pro severovýchodní Bavorsko srv. *Konrad* 1988; *Eichler – Jakob* 1962; 1986; *Arneth – Eichler* 1966; *Janka* 2008).

Problematiku spojenou s identifikací a interpretací slovanských hydronym lze velmi názorně ilustrovat na příkladech chebských jmen Stabnitz(bach) a Draßnitz(bach) v Chebské pánvi, Döberten(bach) a Dörnitz(bach) na severovýchodním úpatí Severní Francké Alby, a dále Weißenbach/Vielitz ve Smrčinách. V chebských případech jsme přitom konfrontováni nejen s možnou transonymizací jmen, ale také s tzv. úsekovými jmény (modelově např. *Greule* 1986). U méně významných vodních toků se lze totiž často setkat s tím, že v daném jazyce neexistuje jen jedno jméno pro celý vodní tok od jeho pramenů až po ústí, ale jednotlivé lokální komunity používají své vlastní pojmenování pro „svůj“ úsek vodního toku.

Stabnitzbach (Stebnický potok ústící u Mechové/Mies do Odavy/Wondreb):

Ve jménu vodního toku „Stabnitzbach“ a v místním jméně „Stabnitz“ je přesvědčivě rekonstruováno hypotetické slovanské jméno *Ščavnica, v jehož základu je spatřováno strčes. *ščáva (> čes. šáva ve významu bažina, bahno apod; srv. *Fischer R. 1940*, 34; *Schwarz 1931*, 385; *Profous 1957*, 65). Nelze ale rozhodnout, zda se jednalo primárně o jméno vodního toku (např. ve významu: bahnitá říčka), nebo traťové jméno (např. ve významu: bažinatá louka), které bylo později přenesené na sídlo. Lze si tak představit všechny možnosti transonymizace, tedy *místní jméno* ↔ *jméno vodního toku* ↔ *traťové jméno*. Do katalogu velmi pravděpodobných slovanských hydronym na Chebsku přesto toto jméno zařazujeme.

Detailní výzkum pomístních jmen navíc ukázal, že pro dnešní Stebnický potok existovalo ještě v 1. pol. 20. století celkem 5 jmen, a to (*Fischer G. 1941*, 20–21): Krebsenbachel (v úseku: prameny u Oldřichova/Ulrichsgrün → Säuerlinghammer), Säuerlingsbach (v úseku: Säuerlinghammer → Doubravský mlýn/Taubrathermühle), Tenešbach (v úseku: Doubravský mlýn/Taubrathermühle → okolí Dolních Lažan/Unter Losau), Stabnitzbach (u Dolních Lažan/Unter Losau), Paintbach (u Stebnice/Stabnitz).

Drašnitzbach (Kozelský potok ústící u Všeboře/Schöba do Odavy/Wondreb):

S ještě zajímavější situací se setkáváme v případě jména potoka „Drašnitzbach“ (*Fischer G. 1941*, 21). Také pro něj bylo evidováno několik úsekových jmen: Lindelbachel (v Horní Lipové/Ober Lindau), Scheibenbach (v okolí trať Scheibenflur), Rohrbachel (v Dolní Lipové/Unter Lindau), Drašnitzbach (v okolí trať Drašnitzflur až po ústí mezi Mechovou/Mies a Všeboří/Schöba).

Už samotná rekonstrukce hypotetického slovanského jména zde závisí na tom, zda se původně jednalo o traťové jméno (pak by jeho základem bylo apelativum), nebo místní jméno (v úvahu by pak navíc přicházelo i osobní jméno; srv. *Fischer R. 1940*; 11; *Fischer G. 1941*, 166; *Profous 1947*, 410; *Eichler 1962*, 367). Výchozí slovanský tvar tak mohl být jak *Dražnici (z OJ Dražen; ve smyslu Draženovi lidé), tak *Dražnica (z čes. adj. drahá). Lze si opět představit všechny možnosti transonymizace: *místní jméno* ↔ *jméno vodního toku* ↔ *traťové jméno*. Nyní ovšem za předpokladu, že někde v okolí „Drašnitzflur“ se nacházelo zaniklé středověké sídliště. V případě potoka „Drašnitzbach“ je nicméně velmi pravděpodobné, že jeho jméno bylo odvozeno z hypoteticky slovanského jména trať, skrz kterou protéká před svým ústím do

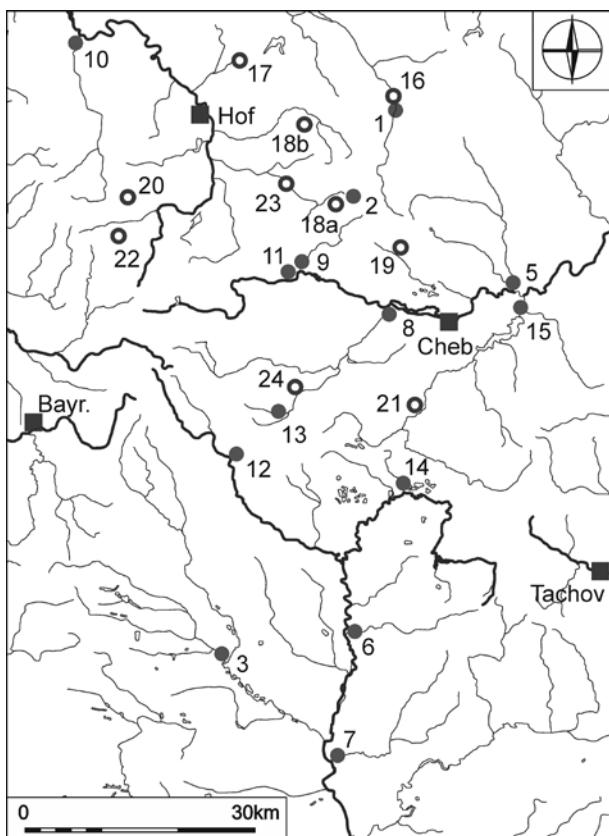
Odavy. Jméno „Drašnitzbach“ proto zařazujeme spíše mezi hydronyma vzniklá transonymizací.

Döriz a Döberten (bývalý Lkr. Staffelstein, Horní Franky):

Pro poznání raně středověkých jazykových poměrů v horním Pomohání je zásadní situace v bývalém okrese Staffelstein, severně od Bamberka. Hypotetická slovanská jména zde totiž vytváří nápadnou koncentraci v mikroregionu na horním toku Lauterbachu, a to již za hranicí kontinuitně – nebo nejpozději od 7. století opět osídleného – pásu podél Mohanu. Z toho důvodu se někdy uvažuje o jazykově slovanské populaci integrované někdy kolem 8. století do franckého sídelního postupu na svazích Francké Alby (*Fastnacht 2007*, zvl. 57–92*; přímočará interpretace *Jakob 1982*; *Losert 1993*, passim; *Schütz 1994*, 97–101).

Hlavní pramenné přítoky Lauterbachu nesou jména Döberten(bach) a Döriz(bach). Pro obě jména jsou k dispozici bohužel jen velmi pozdní, teprve novověké písemné doklady. Ve jménu Döberten je velmi spekulativně hledáno slovanské posesivní místní jméno *Dobrotin (z OJ *Dobrota; *Fastnacht 2007*, Nr. 32, 70–72). Nejstarší doklad pomístního jména ale pochází až z roku 1839 a rekonstrukce je tedy velmi nejistá a nekontrolovatelná. Pro jméno Döriz jsou zase nabízeny rekonstrukce jak ze slovanského jazyka (*Dorica), tak z němčiny (*Fastnacht 2007*, Nr. 45 /Boritzen/, 46–47). Jména Döberten i Döriz nesou navíc i trať, kterými oba potoky protékají nebo v jejich blízkosti pramení, a v úvahu tedy přichází i transonymizace. V poloze Döberten jsou dokonce evidovány i doklady raně středověkého sídliště, kterému by mohlo být přiřazeno rekonstruované jméno *Dobrotin (*Jakob 1982*, 103–104; *1984*, Nr. 22, 141–142; *Losert 1993*, Nr. 8, 144–145; *Schütz 1994*, 98). Raně a vrcholně středověké nálezy pochází i z blízkosti potoka Döriz(bach) (*Jakob 1982*, 101–102; *1984*, Nr. 23, 142; *Losert 1993*, Nr. 12, 147). Jméno příslušné trať s archeologickými nálezy ale zní Boritzen/Boritzacker apod., takže hypotetické slovanské místní jméno tohoto sídliště by znělo *Borica (*Fastnacht 2007*, Nr. 45, 46–47).

Jména Döriz(bach) a Döberten(bach) by mohla představovat jedny z nejuvýchodněji ležících slovanských hydronym v Pomohání. Patřila by také mezi několik málo slovanských hydronym uvnitř mohanského oblouku, na úpatí Francké Alby. Ani jedno z těchto jmen ale mezi slovanská hydronyma s jistotou zařadit nemůžeme. Pokud by jméno Döberten skutečně mělo slovanský původ, bylo by původně místním, popř. později i pomístním jménem, které bylo hydronymizováno teprve v německém jazyce. Döriz by sice moh-

Obr. 7 Diskusní hydronyma a toponyma v Chebské pánvi, ve Smrčinách a v přilehlých částech Hornofalckého lesa a Hornofalcké pahorkatiny. Legenda viz kap. 6 (číslování odpovídá). Plný kruh = hydronymum; kružnice = toponymum, na jehož základě lze rekonstruovat zaniklé hydronymum. Znázorněna je vždy poloha ústí vodního toku s příslušným jménem do toku vyššího řádu. – Fig. 7 The discussed hydronyms and toponyms in the Cheb basin, in the Fichtel Mountains and in adjacent parts of the Upper Palatine Forest and Upper Palatine Uplands. For the legend, see Chap. 7 (the numbering corresponds). Filled circle = hydronym; circle = toponym, based upon which it is possible to reconstruct the earlier hydronym. The position of the waterway with the relevant name flowing into a higher order waterway is always depicted.

lo být primárním hydronymem, jeho slovanský výklad je ale pouze alternativní a nelze vyloučit ani původ z němčiny.

Weißenbach a Vielitz (Lkr. Wunsiedel, Smrčiny)

Listina markrabího Děpolda III., vzniklá někdy mezi lety 1125–1133, vymezuje les darovaný hornobavorskému klášteru Benediktbeuern. Hranice tohoto lesa měla sahát „a Coselbach in vilice et a Spantanne septuaginta pedum spacio ultra swirznize“ (Höllerich 1977, 85; srv. Küss 2013, 103–104). Jména obsažená v listině špatně lokalizoval ještě E. Schwarz (1960, 233–234), dnes ale panuje shoda o jejich umístění do severní části Smrčin. Jméno „vilice“ je obvykle ztotožňováno

se současným Vielitz, hydronymum „swirznize“ s dnešní říčkou Schwesnitz (Perlenbach). Jméno „Coselbach“ není jasné. Označení „Spantanne“ je etymologicky vysvětlováno jako hraniční znamení v podobě záseků na jedli nebo jako statá jedle (Höllerich 1977, 86).

Zajímavý je etymologický výklad jména Vielitz, pokud je konfrontován se sídelními souvislostmi takto pojmenovaného místa. Výchozí tvar lze bezpečně rekonstruovat buď jako deadjektivní substantivum *Bělca (adj. bělá), nebo jako patronymické jméno *Bělci (z OJ *Běl; ve smyslu Bělovi lidé). Pouze na základě písemného dokladu nelze rozhodnout. Význam deadjektivního substantiva *Bělca by mohl být např.: ves na bílém potoce, vrchu apod. (Emmerich 1937, 136; Schwarz 1960, 236; Eichler 1962, 377). Interpretaci zásadním způsobem ale usměrní německé jméno potoka, který protéká asi 4 km jihovýchodně od Vielitz, a dále jméno sousedních obcí, které na tomto potoce leží.⁴ Toto jméno zní Weißenbach (popř. Ober-, Unterweißenbach), což významově přesně odpovídá slovanskému *Bělca (bílá říčka) (srv. Höllerich 1977, 86). Doložen je tak sémanticky vázaný jmenný pár *Bělca–Weißenbach. O tom, které z obou jmen je primární, nelze rozhodnout. Obě jména mohla vzniknout i současně (srv. Gütter 1989, 66). Základem jména Vielitz proto nebude antroponymické jméno *Bělci, ale bude se jednat o transonymizované hydronymum *Bělca. Z toho důvodu jméno Vielitz zařazujeme do katalogu slovanských hydronym v severovýchodním Bavorsku.

Darovaný lesní úsek ležel na rozvodí Sály a Ohře, mezi prameny říčky Schwesnitz a potoka, který tehdy protékal vsí „vilice“ (*Bělca). Je otázkou, zda se skutečně jedná o dnešní ves Vielitz a potůček Vielitzgraben, pramenící na kopci Vielitzberg, nebo o dnešní městečko Weißenbach na potoce téhož jména. Dodejme, že na místě darovaného lesa se dnes rozkládá městečko Schönwald (Höllerich 1977, 74–76).

6. Katalog vybraných hydronym v Chebské pánvi, ve Smrčinách a v přilehlých oblastech

Z katalogu prezentovaného v kap. 5 plyne, že nejvíce problematický a kontroverzní je výklad hydronym ve Smrčinách, Chebské pánvi a zčásti i v Hornofalckém lese a v Hornofalcké pahorkatině. Jedná se o hydronyma: *Alta*; *Äsch*; *Creußen*; *Fleißen/Plesná*; *Floß*; *Luhe*; *Pfreimd*; *Röslau/Resla-*

⁴ Dnešní ves Vielitz leží podél potoka Vielitzgraben (1412: Phylliczenbach; Höllerich 1977, 85).

va; *Selb/Račí potok; Selbitz; Schweinenaab; Steinselb; „Swurbach“/Höllbach; „Trewina/Trevvina“; Wiesau a Wondreb/Odrava*. Další hydronyma archaického původu se mohou skrývat v pozdějších místních jménech: *Adorf; Gössen; Grüna; Haslau; Jehsen; Kondrau; Mussen; Prex; Wölsau*. Pokud by byly správné aktuální onomastické interpretace, které předpokládají germánsko-německou jazykovou kontinuitu všech těchto hydronym, pak by se zásadním způsobem změnil náš pohled na sídelně historický vývoj celé této oblasti. Cílem následujícího katalogu je proto právě revize těchto kontroverzních interpretací.

6.1 Katalog⁵

Katalog je rozdělen na dvě části. První z nich (A) pojednává přímo doložená hydronyma (č. 1–15). Naproti tomu část (B) zahrnuje toponyma, jejichž výchozí tvary by mohly – za určitých předpokladů – ukazovat na původní, dnes již zaniklá hydronyma (č. 16–24). V rámci obou částí jsou jména seřazena abecedně podle novověkého německého tvaru.

Jednotlivé katalogové položky obsahují následující údaje:

- 1) lokalizace vodního toku;
- 2) případná dvojice hydronymum – toponymum;
- 3) nářeční tvar; ten je uveden na základě příslušné literatury a v souladu s ní je i zapsán podle běžných pravidel fonetického zápisu severobavorského nářečí (tedy nikoliv striktně podle standardní mezinárodní fonetické abecedy IPA);
- 4) výběr nejdůležitějších písemných dokladů; část (4a) obsahuje doklady pro příslušné hydronymum, část (4b) pro toponymum odvozené z tohoto hydronymu; písemné doklady jsou uvedeny bez citace pramene a v nejjednodušší podobě, tj. bez kontextu a předložek; jejich účelem je pouze doplnit výkladovou část, přesnější znění lze nalézt v uvedené literatuře;
- 5) hlavní literatura;
- 6) výklad a diskuse, shrnuty jsou hlavní názory a zhodnoceny argumentační opory jednotlivých výkladů;
- 7) schematizace hypotetické etymologie.

Transkripce slovanských jmen

Všechna slovanská jména na Chebsku a v severovýchodním Bavorsku jsou hypotetická, neboť

⁵ V průběhu korektur předkládaného článku vyšel tiskem rozsáhlý lexikon hydronym na území Německa (*Greule 2014*). Odkazy na něj jsou systematicky zahrnuty v kap. 3–5. Pro etymologický výklad v kap. 6 to však bylo možné již jen v omezené míře.

jsou výsledkem rekonstrukce na základě pozdějších německých tvarů. Podoba rekonstruovaného tvaru slovanského jména by přitom měla zohlednit stav hláskového systému v období, pro které příslušný tvar rekonstruujeme. Vzhledem k tomu, že k slovansko-německému jazykovému kontaktu v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku docházelo v širokém časovém intervalu 8./9.–12./13. století, je třeba počítat s více stupni jazykového vývoje. Rekonstrukci navíc komplikuje nepřilíš detailní znalost slovanského jazyka v severovýchodním Bavorsku.

Pro transkripci se přidržíme zvyklostí uplatňovaných ve studiích *BSDS I, II* (zvl. *BSDS I, 209–215, 233–239*), které navazují na praxi v starosrbské jazykové oblasti v sousedním Posáli (srv. *Eichler 1993/2009; Eichler Hrsg. 2000/2004*). Pokud bude třeba, zohledníme i představy o vývoji staré češtiny a zvyklosti zápisu jejího hláskového systému (*Lamprecht 1986; Čornejová 2009, 22–26*).

A. Hydronyma přímo doložená

1. *Alta*

1. Lokalizace: rameno Bílého Halštrovu ve městě Adorf
2. Jméno: pouze jméno vodního toku, živé do 20. stol.
3. Nářeční tvar: ǎldə
4. Doklady: 1533: Alta
5. Literatura: *Gütter 2001, 93*
6. Výklad: Rekonstrukce A. Güttera se soustřeďuje na poslední samohlásku, ze které je vyvozováno staroněmecké apelativum /-aha/ (strhn. /-aha/ > střhn. /-a/ > nář. /-ə/). V principu je takový výklad možný, opírá se však jen o novověké písemné záznamy. Nářeční samohláska /-ə/ by mohla mít i jiný původ. Výklad a rekonstrukci A. Güttera proto nepovažujeme za spolehlivé.
7. Rekonstrukce: strhn. *Altaha > střhn. Alta; (strhn. adj. *alt = starý)

2. *Äsch*

1. Lokalizace: potok protékající Aší; levostranný přítok Bílého Halštrovu, do kterého ústí u vsi Krugsreuth/Mýtin (rodiště A. Güttera)
2. Jméno: jméno vodního toku i místa
3. Nářeční tvar: eš (Äsch)/áš (Asch)
4. Doklady:
 - a) 1785: Aesch; 1. pol. 19. stol.: Esch
 - b) 1232: Asch; 1263 (falz.): Ascha; 1281: Asche
5. Literatura: *Grادل 1890, 41; Profous 1947, 17; Schwarz 1961, 281; Rogler 1961, 12; Gütter 2001, 93–94; Hengst 2013, 100*
6. Výklad: diskusi lze vést o tom, zda je výchozím tvarem strhn. *Askaha, nebo až vývojově násle-

dující střhn. *Aska (strhn. /-aha/ > střhn. /-a/ > nář. /-ə/. S prvou možností počítal A. Gütter, rekonstrující velkou skupinu germánsko-časně německých hydronym ve Smrčinách. Výchozí tvar střhn. *Aska předpokládali H. Gradl, A. Profous, J. R. Rogler a nejnověji K. Hengst. Vzhledem k sídelně historickému kontextu jména je třeba zůstat u mladšího tvaru, jehož vznik je odhadem kladen do 12. století.

7. Rekonstrukce: strhn. *Askaha > střhn. *Aska > Ascha > Asch; (strhn. subst. ask = jasan)

3. Creußen

1. Lokalizace: říčka pramenící u Altcreußen v Hornofalcké pahorkatině; pravostranný přítok Haidenaab, do které ústí u Grafenwöhr

2. Jméno: jméno vodního toku i místa

3. Nářeční tvar: gräesŋ

4. Doklady:

a) 1396/99: Crewsen

b) před 1018 (k 1003): Crusni; kolem 1600 (k 1003): Crusina; ca 1064/65 (kop. pol. 12. stol.): Crusa; 1273: Chrusen

5. Literatura: *Pfanner 1965*, 9–10; *Schwarz 1960*, 320; *Eichler 1962*, 380; *Gütter 1989*, 81; *Reitzenstein 1991*, 95; *Schütz 1994*, 131; *Greule 1998a*, 373; *1998b*, 74; *2014*, 83; *Pokorny 2002*; *2005*; *Bergmann 2004*, 22–25; *Schuh 2004*, 25; *BSDS II*, 73–77

6. Výklad: Výchozí tvar na základě slovanského jazyka byl považován za pravděpodobný, ale konkrétní rekonstrukce nebyla nikdy přesvědčivá. Uvažováno bylo o motivaci z praslovanských apelativ *kruš (= šterk) nebo *kruša (= hruška). Výchozí tvar by pak mohl být *Krušina, *Kružina apod. (E. Schwarz, E. Eichler, W.-A. v. Reitzenstein). Navrhována byla i motivace pojmenování podle hradu, a to z nijak nedoložitelného „bavorsko-slovanského“ apel. *krug-, pl. *kruzi (= kmeny stromů; bav.-slov. *Krogŋ; J. Schütz). Na možný původ v germánském hydronymu poukázal A. Greule, který by rekonstruoval výchozí tvar jako sufixální germ. *Krūsina (germ. subst. *krūsī-; = brázda apod.).

Všechny výklady zhodnotili S. Pokorny a autoři svazku *BSDS II*. Ze sémantických i morfologických důvodů je jednoznačně preferován výklad na pozadí germánštiny. Slovanská etymologie tím ale není odmítána. Původní germánské hydronymum mělo být slavizováno a pak opět převzato do německých nářečí. Hydronymum Creußen proto řadíme mezi slavizovaná hydronyma germánského původu.

7. Rekonstrukce:

a) germ. *Krūsīnō > praslov. Kružŋna > strfr. *Krūs(i)na; strbav. *Chrūsina

b) praslov. *Krušina, *Kružina

4. Eger/Ohře

1. Lokalizace: řeka pramenící ve Smrčinách, levostranný přítok Labe

2. Jméno: jméno vodního toku i místa

3. Nářeční tvar: iəχə (řeka), ēχə (řeka a místní jméno)

4. Doklady:

a) 805 (kop. 11. stol.): Agara; poč. 12. stol. (Kosmas): Ogra; 1165: Egere, Oegre; 1186: Oegre; 1348: Eger

b) 1061: Egire; ca 1135: Egire; ca 1135 (kop. před ca 1170): Egere; 1128/1146 (kop. před ca 1170): Egere; 1170 (kop.): Egeren; 1170–1176 (kop.): Egere; vor 1180 (kop.): Egere; vor 1180 (kop.): Egere; 1183 (kop. konec 12. stol.): Egere; 1188 (kop.): Eger; 1190–1200 (kop.): Eger

5. Literatura: *Schwarz 1931*, 22; *Fischer R. 1952*, 34; *Schwarz 1960*, 20–21, 221, 367; *1961*, 25–26 (zde starší literatura); *Gütter 1999*; *Greule 2006*, 20–22; *2014*, 113–114; *Hengst 2013*, 90–91; *Pleintinger 2008*, 34–42; pro místní jméno Cheb: *Hengst 2008*

6. Výklad: Německé jméno Eger je shodně vykládáno jako předgermánské a výchozí tvar je nejčastěji řazen buď ke keltské, nebo k nejstarší „staroevropské“ hydronymické vrstvě (indogermánské, před vydělením jednotlivých jazykových skupin). Názory se ale liší jak v konkrétní podobě výchozí jména, tak v otázce jeho germánsko-německé jazykové kontinuity.

Problémy při rekonstrukci výchozího tvaru jsou způsobeny rozporem mezi nejstarším písemným dokladem „Agara“ a českým tvarem „Ohře“. Z tvaru „Agara“ by byl rekonstruovatelný výchozí tvar strhn. *Agara/*Agira. Podle substitučních pravidel by pak ale mělo být ve staré češtině *Ozra/*Ohora (E. Schwarz). Český tvar by ale předpokládal spíše strhn. *Agria. H. Krahe tento rozpor vysvětlil existencí dvou tvarů, a to (1) výchozího strhn. tvaru *Agara/*Agira, majícího starší původ nikoliv v keltské, ale v nejstarší „staroevropské“ hydronymické vrstvě, a (2) variantního tvaru *Agr(i)a. K výchozímu tvaru *Agria (*Agriā) se nejnově přiklonil K. Hengst, který považuje nejstarší písemný doklad „Agara“ za spolehlivý, přičemž /-a-/ by bylo do skupiny /-gr-/ vloženo pro ulehčení výslovnosti. K vysvětlení integrace původně germánského jména do slovanského jazyka navrhl řadu germ. *Agriā > praslov. *Ogr(j)a > čes. Ohře. Variantní výklad nabídl E. Schwarz. Jednak zamítl možnost tvaru strhn. *Agara/*Agira, a to s ohledem na českou formu, a zároveň předpokládal přerušeni germánsko-německé hláskové kontinuity. V zásadě počítal s převzetím: (1) germánský jazyk → (2) slovanské jazyky → (3) před 750 staroněmčina. Důležitou oporou v jeho argumentaci byl písemný doklad „Egere“. Nejstarší záznam

„Agara“ by měl odrážet nikoliv staroněmecký, ale soudobý staroslovanský tvar (*Agřa).

Alternativní hypotézu představil A. Gütter. Nejříve zpochybnil věrnost nejstaršího dokladu „Agara“ a dále se rozhodl pracovat jen s tvary pocházejícími z německého jazykového prostředí, které neměla ovlivnit čeština. Většina dokladů před rokem 1188 by pak svědčila o ještě tříslabičném jménu, které na přelomu staro- a středoněmeckého jazykového období mělo obsahovat /-i-/. To mělo již v časném staroněmeckém období vyvolat přehlásku počátečního /a-/ > /e-/ (tzv. primární přehláska /a/). V tom případě by byla možná i konstrukce hláskového vývoje na pozadí němčiny strhn./střhn. *Egire < strhn. *Egira < germ./strhn.*Agira < indg. *Agirā.

Oba základní výklady lze považovat za rovnocenné. I v případě správnosti výkladu A. Güttera ale není důvod převzít tvrzení, že ke kontinuálnímu germánsko-německému hláskovému vývoji je třeba předpokládat nepřerušené osídlení v horním Poohří.

7. Rekonstrukce:

- indg. *Agirā > germ./strhn. *Agira > strhn. *Egira > strhn./střhn.*Egire (A. Gütter)
- kelt. *Agerā/*Agrja > germ. *Agirō/*Agrī/*Agria > slov. *Ogřa/*Ogřa (R. Fischer)
- germ. *Agriā > praslov. *Ogr(j)a > čes. Ohře (K. Hengst)

5. *Fleißen/Plesná*

- Lokalizace: říčka pramenící v Halštrovských vrších; levostranný přítok Ohře, do které ústí u vsi Nebanitz/Nebanic
- Jméno: jméno vodního toku i místa
- Nářeční tvar: flāezŋ (flāezŋ-bōx); flāisŋ (Fischer R.)
- Doklady:
 - 1360: Fleysen; ca 1370/1400: Fleis; ca 1400: Fleisen
 - 1185: Vlizen; 1295: Flisen; ca 1360: Fleysen; 14. stol.: Vleizen; 1390: Fleisen
- Literatura: *Gradl 1892*, 160; *Schwarz 1931*, 319; *Brückner 1933*, 202; *Liewehr 1934*, 378; *Fischer R. 1940*, 12; *Profous 1951*, 374; *Schwarz 1960*, 246; *1961*, 307; *Gütter 1989a*, 75–84; *Hengst 2010*; *Greule 2014*, 150
- Výklad: S výjimkou A. Güttera všichni jazykovědci vycházeli z nejstarší písemné formy a zároveň předpokládali slovanský původ jména. Část přijala výklad podaný již H. Gradlem, a to, že výchozím tvarem bylo strčes. adj. blizni (= blizni řeka), popř. strčes. subst. blízně (= dvojče; *Blízná), jako A. Brückner, E. Schwarz a A. Profous. Název říčky měl v tom případě odrážet blízkost potoka Soos (Soosbach), se kterým se stýká

před ústím do Ohře. Pouze F. Liewehr a jeho žák R. Fischer se klonili spíše k sémantickému výkladu blízkému polskému subst. blizna (*Blizna = řeka se světlými pásy na vodní hladině).

Oba výklady zpochybnil A. Gütter, který se pokusil najít alternativní výklad z němčiny. Jeho apriorním předpokladem byla přítomnost staroněmeckého osídlení s nepřetržitou kontinuitou do germánského období. Pro svou rekonstrukci využil A. Gütter nářeční formu, ze které lze pro 12.–13. století rekonstruovat tvar *Vlisen, popř. mladší *Flisen. Tyto hypotetické tvary – pokud jde o souhlásky /s/, /z/ – však neodpovídají nejstaršímu písemnému záznamu „Vlizen“, popř. mladšímu „Vleizen“. A. Gütter tento rozpor vyřešil odkazem na provenienci listiny obsahující tento nejstarší záznam se /z/, kterou měl v klášteře Waldsassen zapsat nikoliv mnich hovořící severobavorským nářečím, ale mnich z Porýní. Z toho důvodu písemné doklady „Vlizen“ a „Vleizen“ vyloučil jako nevěrohodné. Zápisy „Fleysen“, „Flisen“ atd., a především rozbor nářeční formy, by pak bez problémů vedly k strhn. tvaru *Vlisen > Flisen, ve kterém by po promítnutí představ o hláskovém vývoji spatřoval germánský tvar *Flisanō. Gütterova rekonstrukce je metodologicky přesvědčivá. Problém však spočívá v zarážejícím rozporu mezi téměř všemi staršími písemnými doklady a pozdější nářeční formou. Testována dosud nebyla ani možnost vícenásobného převzetí, popř. slavizace staršího jména. Z toho důvodu považujeme jméno Fleißen i nadále za etymologicky nejasně.

7. Rekonstrukce:

- např. strčes. *Blízná, *Blizna
- germ. *Flisanō (*Flisinō) > strhn. *Flisana (*Flisina) > strhn.*Vlisene > strhn. *Vlisen > Flisen; (germ. *flisō = odštěpek kamene nebo dřeva)

6. *Floß*

- Lokalizace: říčka v Českém/Hornofalckém lese; levostranný přítok Lesní Náby, do které ústí nedaleko města Neustadt a.d. Waldnaab
- Jméno: jméno vodního toku i místa, včetně hradu
- Nářeční tvar: flos (A. Gütter), flōs (E. Schwarz)
- Doklady:
 - 1417/20: Floß
 10. stol. (k 948): ad flozzun; 1142: Flozze; 1183: (kopie ca 1230): de Flozzen
 - ca 1123/24 (kop. před 1200): Flozzen; 1189: Flozze (dat.); ca 1300: aput Flozzam
- Literatura: *Schwarz 1960*, 109; *Gütter 1989a*, 57–61; *Greule 1998a*, 373; *1998b*, 73; *2014*, 151
- Výklad: E. Schwarz, vycházející z nářečního tvaru „flōs“, odmítl výklad z strhn. vlōz (proud,

říční koryto) a místo něj navrhl strhn. nář. „vloz“ (tekoucí voda), běžný pro durynsko-slezskou oblast. Naopak A. Gütter se (1) opřel o správnější nářeční tvar „flos“ a (2) zároveň zpochybnil věrnost písemných tvarů obsažených v časných pramenech sepsaných mimo severobavorskou jazykovou oblast („ad flozzun“, „de Flozzen“). Následně rekonstruoval strhn. tvar „*Flozza“, do kterého dále promítl hypotetický jazykový vývoj až ke germánskému *Flutō (tekoucí voda, vodní tok, řeka). Nepřerušovaný germánsko-německý hláskový vývoj by měl svědčit o germánsko-německé jazykové kontinuitě na severu Horní Falce. Proti tomuto výkladu nelze nic namítnout a lze ho přijmout.

7. Rekonstrukce: germ. *Flutō > vorstrhn. *Flota > strhn. *Flozza; (germ. verb. *fleut- = téci)

7. Luhe

1. Lokalizace: říčka pramenící v Českém (Hornofalckém) lese; levostranný přítok Náby, do které ústí u města Markt Luhe

2. Jméno: jméno vodního toku i místa

3. Nářeční tvar: lēu

4. Doklady:

a) 905 (kopie 12. stol.): Loua; ca 1100 (kop. 2. pol. 15. stol.; k 1043): Lua; 1366: an der Lw^e; Lueg

b) 11. stol. (k 950): Luo; 1180: Lūge; 1212: Lve; 1217: Lvg; 1251: Lve

5. Literatura: *Bachmann 1926*, 45; *Muggenthaler 1928*, 199; *Will 1939*, 38–39; *Schwarz 1960*, 19; *Greule 1998a*, 375; *1998b*, 73; *2014*, 328; *Greule – Janka 2008*; *Greule, A. – Janka, W. 2013*

6. Výklad: Geografka M. Bachmannová navrhla výklad ze slovanského jazyka, a to pomocí tvaru praslov. *lŏgъ (= luh). Tuto možnost, stejně jako souvislost s praslov. *lŏka, ale odmítl E. Schwarz se zdůvodněním, že (1) slovanská hydronyma byla z těchto apelativ tvořena pouze sufixálně a (2) slovanská nosovka /ŏ/ by byla nahrazena německou skupinou /un/. Ernst Schwarz také zamítl hypotézu H. Muggenthalera o prolnutí strhn. Lohe a /*-ouwe/, a to vzhledem k zápisu „Loua“. To později potvrdili i A. Greule a W. Janka, kteří upozornili na neexistenci zápisu „Lowa“, z něž vycházel H. Muggenthaler. A. Greule a W. Janka, stejně jako E. Schwarz, také z hláskových důvodů odmítli hypotézu J. Willa o souvislosti s ním. Lohe. Willova interpretace navíc spočívala na chybné nářeční formě, kterou převzal ještě E. Schwarz. Ten považoval výklad jména za nejasný, připustil ale jeho předgermánský původ.

Na základě detailní revize dostupných písemných záznamů, nářeční formy a pravidel hláskového vývoje dospěli A. Greule a W. Janka k celkem bezpečné vývojové řadě vedoucí ke keltskému tvaru *Lōuā. Hydronymum Luhe je tak možno řadit

mezi předgermánská jména, která byla převzata do germánského jazyka a kontinuitně dále předávána až do německého období, a to bez slovanského jazykového zásahu.

7. Rekonstrukce:

(indg. – předkelt. *plōuā >) kelt. *Lōuā > předstrhn. *Lōua > strhn. *Luowa > *Luo > strhn. *Luo > *Luo; (kelt. verb. *pleud- = plavat, téci)

8. Rösrau/Reslava

1. Lokalizace: řeka ve Smrčinách, pramenící na východních svazích hory Schneeberg; pravostranný přítok Ohře, do které ústí u již neexistující vsi Fischern v blízkosti městečka Schirnding

2. Jméno: jméno vodního toku i místa

3. Nářeční tvar: rīæzlə

4. Doklady:

a) 1403: Rosslin; 1430: Rößlin; 1461: Roßlen; 1485: rosła; 1490 (kop. 1499): Roßlein; 1499: Röslein, Roslein; 1539: Rößla

b) 1398: zu Roselein, zum Rossleins, Rößlein; 1420: Röslein

5. Literatura: *Gradl 1892*, 107; *Ziegelhofer – Hey 1920*, 233; *Fischer G. 1941*, 23; *Schwarz 1960*, 318; *Gütter 1989b*; *Greule 1998a*, 377; *1998b*, 72; *2014*, 444–445; *Gütter 2001*, 96; *Jiskra 2001*, 99; *Pleintinger 2008*, 73–80

6. Výklad: S výjimkou A. Güttera, jehož interpretaci převzal i A. Greule, vyšli všichni badatelé z nejstarších písemně doložených tvarů s příponou /-lin/, /-len/ a /-lein/, která evokuje výchozí slovanský tvar s příponou /-ina/. Drobné interpretační odlišnosti se týkaly pouze slovního základu (praslov. *rozsolъ; strčes. *rozsol > čes. rosol). Intuitivního, ale nemožného výkladu H. Gradla se přidržel Z. Jiskra (praslov. *ruslo; *Ruslava).

A. Gütter upozornil na skutečnost, že na základě předpokládaného hláskového vývoje severobavorského nářečí nelze nejstarší písemné a z nich rekonstruované slovanské tvary nijak převést na novověkou nářeční formu (např. tvar *Rozsolina by měl dát nář. *reslə/*roslə < *rösseline). Nářeční formě by měly odpovídat pouze tvary končící v zápisech na /-la/. Řešení nabízené A. Gütterem spočívá v odmítnutí věrnosti téměř všech těch zápisů, které měly vzniknout v kanceláři norimberských purkrabí, a měly by tak být ovlivněny východofranckým nářečím. V tomto nářečí totiž mohly být tvary „Rösrau“ a „Röslein“ vyslovovány totožně. Písař s východofranckým dialektem by tak jméno rīæzlə mohl zapsat i jako „Röslein“. Následnou rekonstrukci A. Gütter opřel o novověkou nářeční formu a zápis „rosła“. Promítnutím hypotetických představ o hláskovém vývoji pak dospěl až ke staroněmeckému tvaru *Rosilaha, popř. předgermánskému *Rosila. Podpurným

argumentem pro Gütterovu hypotézu by měly být také vlastnosti řeky, která je průzračná, a nikoliv slaná.

V případě hydronyma Rösiau nelze Gütterův výklad a rekonstrukci přijmout bez výhrad, neboť jeho manipulace s písemnými záznamy není zcela důvěryhodná. Mezi zápisy ovlivněné východofrancským nářečím totiž A. Gütter zařadil i dva doklady, u kterých takovou provenienci nelze spolehlivě prokázat (Gütter 1989, 85, Anm. 2). Jméno Rösiau proto zůstává i nadále etymologicky nejasné.

7. Rekonstrukce:

b) praslov. *Rozsolina

a) předgerm. *Rosila > strhn. *Rosilaha > strhn.

*Rösela > nář. rīezlō

(např. indg. verb. *rēs-/ *rōs- = téci, proudit apod.)

9. Selb/Račí potok

1. Lokalizace: potok pramenící v Halštrovských vrších; levostranný přítok Ohře, do které ústí v blízkosti Thiersteinu

2. Jméno: jméno vodního toku i místa

3. Nářeční tvar: söl (söl-bōx)

4. Doklady:

a) 1360: an der Selbe; konec 14. stol.: an der Selb

b) ca 1188 (kop. 1188/89): de Selewen; 1271: de Selwen 1281: Selewen; 1310/1320: de selben

5. Literatura: *Gradl 1892*, 156; *Ziegelhofer – Hey 1920*, 215; *Schwarz 1960*, 318; *Eichler 1962*, 318; *Höllrich 1977*, 23–24*, Nr. 147, 100–103 (zde starší lit.); *Gütter 1989a*, 63–73; *Schütz 1994*, 144; *Trubačev 1995*; *Greule 1998a*, 373; *1998b*, 73; *2014*, 493; *Hengst 2001*, 78; *Schuh 2004*, 25; *Jiskra 2001*, 98–99; *Pleintinger 2008*, 84–92

6. Výklad: H. Gradl předpokládal slovanský výchozí tvar obdobný k starobulharskému „selo“ (pole, usedlost). Ke slovanskému původu jména se přiklonili jak A. Ziegelhöfer a G. Hey (strčes. *Zelenovina = zelená řeka apod.), tak E. Schwarz (*Zelva = zelená řeka; *Želvina = řeka se želvami apod.). Schwarzovu rekonstrukci *Želvina považoval z hláskových důvodů za přijatelnou R. Höllrich. Slavista J. Schütz uvažoval o příbuznosti k tvaru rus. žaliva (= kopřiva). Tento výklad z etymologických důvodů zamítl O. N. Trubačev, který navrhl vycházet z praslov. *želb- (= žlab). To ale neodpovídá nejstarším písemným dokladům, podle kterých bylo v původním, do němčiny přejatém tvaru /-w-/, nikoliv /-b-/.

A. Gütter zamítl výklad jak A. Ziegelhöfera a G. Heye, tak E. Schwarze, a to ze dvou důvodů. Prvním byly hláskové důvody, tj. tvrzení, že v novověkém bavorském nářečí by jimi navrhovaná původní jména měla znít jinak (strčes./strsrb. *Zelenovina > nář. *sēlwāe apod.; strčes. *Želvina > nář. *sōlwā apod.). Druhým, podpurným

důvodem by měly být vlastnosti potoka Selbu, popř. krajiny, kterou protéká (nikoliv „zelený“ nebo „potok, kde jsou želvy“, ale močálovitý, bahnitý, tmavý potok).

Velkým problémem pro jednoznačný výklad jména Selb je variabilita nejstarších písemných dokladů. A. Gütter se proto opřel o nářeční tvar a předpokládané zákonitosti ve vývoji konzervativního severobavorského nářečí v prostoru Aše a Selbu. Následně popřel věrnost těch nejstarších zápisů, které zachycují samohlásku /-e-/ ve skupině /-lew-/, a dále koncové /-en/. Rekonstruovaný tvar strhn. *Selwe pak vysvětlil jako výsledek kontinuitního vývoje z germánského *Salwjö.

Výklad A. Güttera, který přijali A. Greule, R. Schuh i K. Hengst, není zcela bez předchůdců. O souvislosti se strhn. verb. selwen (= ztmavit, zašpinit) < strhn. *sal(a)wjan/*sal(a)wēn uvažoval již R. Höllrich, který ale tuto hypotézu zamítl, neboť považoval za nemožný germánsko-německý původ hydronyma.

Hydronymum Selb je třeba i nadále považovat za etymologicky nejasné, a to vzhledem k (1) jednostranné závislosti na nářeční formě ve výkladu A. Güttera a (2) nejednotě písemného záznamu.

7. Rekonstrukce:

a) strčes. *Zelenovina > strhn. *Selenwen > *Selwin > Sel(e)wen (A. Ziegelhöfer a G. Hey)

b) germ. *Salwjö > předstrhn. *Salwja > strhn. *Selw(i)a > strhn. Selwe; (germ. *salwa- = tmavý)

10. Selbitz

1. Lokalizace: levostranný přítok Sály, do které ústí u vsi Blankenstein

2. Jméno: jméno vodního toku i místa

3. Nářeční tvar: –

4. Doklady:

a) –

b1) 1035: Silewize (Ulbricht); 1386: Selbitz; 1401: Schelwitz; 1419: Selbitz; 1441: Seilbitz

b2) 1374: Selwicz

5. Literatura: *Ziegelhöfer – Hey 1920*, 369; *Ulbricht 1957*, 240; *Schwarz 1960*, 317; *Eichler 1962*, 382; *Greule 1998a*, 373; *2014*, 493; *Jiskra 2001*, 98–99; *BSDS II*, 207

6. Výklad: Nejstarší písemný záznam místního jména byl vykládán jako doklad tvaru slov. *Žilovica nebo *Žilovici (E. Ulbricht). Zápis se ale vztahuje na ves Seulbitz u Bayreuthu (E. Schwarz; srv. *Winkler 1999*, 13). Pozdější písemné doklady byly vysvětlovány na základě slov. *Želvica (E. Ulbricht, E. Eichler, E. Schwarz; Z. Jiskra). A. Greule uvažoval o podobném výchozím tvaru jako v případě říčky Selb, tedy germ. *Salwjö. Tento tvar měl být později slavizován příponou /-ica/ na *Želvica.

7. Rekonstrukce:

a) *Želvica

b) germ. *Salwjo > předstrhn. *Salwja > strhn. *Selw(i)a > slov. *Želvica

11. *Steinselb*

1. Lokalizace: potok ve Smrčinách, pramenící na úpatí hory Großkornberg; levostranný přítok Ohře

2. Jméno: jméno vodního toku i místa

3. Nářečí: šdšöl

4. Doklady:

a) 1413: Steinselbe; 1499: Stainselb, Steinselb

b) 1356: Steinselbin; ca 1360: Steinsellen, Steinselbe, Obern Stein selbe

5. Literatura: *Schwarz 1960*, 318; *Eichler 1962*, 382; *Gütter 1989a*; 74–75; *Greule 1998a*, 373; *Jiskra 2001*, 98–99; *Pleintinger 2008*, 92–93

6. Výklad: viz Selb

7. Rekonstrukce: viz Selb

12. *Swurbach* („*Swurbaha*“) / *dnes Höllbach*

1. Lokalizace: potok ve Smrčinách, pramenící na jižním svahu hory Kössein; levostranný přítok Smrčinné Náby, do které ústí u vsi Riglasreuth

2. Jméno: dnes Höllbach, až do novověku Schwurbach/Schurbach; jméno vodního toku i místa

3. Nářeční tvar: šüəwə < *šwüəwə

4. Doklady:

a) 1061: Swurbaha; 1570: Schwurbach

b) ca 1200 (kop. poč. 14. stol.): Swurbach; 1354: Swurbach

5. Literatura: *Gradl 1890*, 52–53; *Eichler 1962*, 376; *Greule 1998a*, 372; 2014, 543; *Gütter 2000*; 42; 2001, 91–92; *Pleintinger 2008*, 101–106

6. Výklad: Nejstarší písemný záznam vztahující se přímo k vodnímu toku naznačuje kompozitní jméno s /-aha/. Naopak nejstarší zápis místního jména svědčí pro kompozitní jméno s /-bach/. To vysvětluje také rozdíly v rekonstrukci výchozího tvaru mezi H. Gradlem (-bach) a A. Gütterem (-aha). Výklad A. Güttera respektuje právě nejstarší písemný záznam, vzniklý na přelomu staro- a středoněmeckého jazykového období, a proto ho lze považovat za pravděpodobnější. Proti jím představenému vývoji jména nelze nic namítat. Hydronymum Swurbach lze považovat za germánsko-časně německé kompozitní jméno s /-aha/ v základním slově.

7. Rekonstrukce:

strhn. Swurbaha > střhn. Schwurbach; (strhn. subst. *swurb = zátočina, záhyb apod.)

13. „*Trewina*“ / „*Trevvina*“

1. Lokalizace: vodní tok ve Smrčinách, někde v blízkosti potoka Höllbach (Swurbach) a Lesní Náby

2. Jméno: přiřazení jména ke konkrétnímu vodnímu toku je nejasné. Již od poloviny 19. století většina autorů toto jméno přiřazovala k dnešnímu potoku Trebnitzbächlein u Marktredwitz. Tuto identifikaci odmítl A. Gütter z hláskových i geografických důvodů. S prvním důvodem lze souhlasit. Pokud se přidržíme jazykových pravidel, pak jméno „Treb(n)itz“ skutečně nelze nijak propojit s písemným dokladem „Trewina/Trevvina“ (viz níže). Pokud jde o druhý důvod, pak – podle A. Güttera – není možné vodní tok vymezující území darované roku 1061 ministeriálu Otnantovi ztotožnit s tak nepatrným potůčkem, jako je Trebnitzbach. A. Gütter proto navrhl považovat doklad „Trewina“/„Trevvina“ za původní, předšlovanské jméno potoka Kössein (*Kozina; 1434: die Kofsin; 1435: die Kosein; srv. „Ziegenbach“ jako jméno horního toku říčky Kössein).

3. Nářeční tvar: –

4. Doklady:

a) 1061: Trewina, Trevvina

b) –

5. Literatura: *Gradl 1890*, 124–125; *Fischer R. 1952*, 17; *Braun 1956*, 9; *Greule 1998a*, 375–376; *Gütter 2000*

6. Výklad:

Většina autorů považovala kancelářský zápis „Trewina“, „Trevvina“ za zkomolené slovanské jméno, které se mělo udržet jako pozdější Trebnitzbächlein. Naopak A. Gütter a v souladu s ním i A. Greule považovali písemný záznam, který se uchoval v originálu, za spolehlivý a na základě předpokládaného německého (bavorského) hláskového vývoje rekonstruovali předgermánský výchozí tvar *Drawina. Problém má přitom dvě roviny. Prvním je rekonstrukce výchozího tvaru hydronyma Trebnitz. Druhým pak rekonstrukce hydronyma na základě zápisu „Trewina/Travvina“. Otázka zní, zda spolu tato jména mohou souviset.

Trebnitz:

Zásadní informace pro výklad jména „Trebnitz(bächlein)“ přináší dosud nepublikované nejstarší písemné doklady, která vyhledal W. Janka (Řezno). S jeho laskavým svolením je také přebíráme:

1492: *weyher in der Trebitz in des marcks raynung zum Waltershoue gelegen* (StAAM, Kl. Waldsassen, listina z 9. ledna 1492)

1497: *biß gein Rebitz an das pechel genant Trebitz* (StAAM, Kastenamt, Kemnath 29, fol. 11)

16. stol.: *in den Langenfürth der do ligt zwischen Leudendorf vnd Meuselßdorf von danen im poch genant der Drebnitzpoch zw tholl* (StAAM, Geistliche Sachen, 6006)

Pozdější jméno „Trebnitz“ bylo tedy původně zapisováno jako „Trebitz“ a pojmenovávalo potok

protékající mezi vesnicemi Leutendorf a Meußelsdorf, který z levé strany ústí do říčky Kössein jižně od Marktredwitz (W. Janka; srv. také historické mapy v on-line databázi v Bayerische Staatsbibliothek). Na druhou stranu, písemný doklad je poměrně pozdní a jméno mohlo mít předtím i jiné podoby. Příkladem je podobně znějící jméno „Trebitz(mühle)“ v Pomohani u Lichtenfelsu, jehož nejstarší písemný doklad z roku 1180 měl podobu „Trebence“ (Eichler 1962, 377).

Výklady německých jmen typu Treb(n)itz jsou obvykle nejasné, protože v úvahu připadá jak patronymické jméno, tak deadjektivní substantivum (Eichler 1958, 297–298; srv. také Čornejová 2009, 60–61; Blažek 2009). V prvním případě by byl výchozím antroponymický tvar složený z osobního jména s lexikálním základem *Tr'ěb-(n)- a s patronymickou příponou /-ici/. Ve druhém apelativní tvar v principu odvozený ze slovesa *tr'ěbiti (srv. strčes. tříbiti = čistit, tříbit ve smyslu mýtiti) a zakončený substantivizující příponou /-ica/. Vzhledem k tomu, že v našem případě se jedná buď o hydronymum nebo traťové jméno, je pravděpodobnější druhá možnost. Výchozí tvar tak lze rekonstruovat jako *Tr'ěb'(n)ica (říčka, podél které se mýtí les; louka na místě vymýceného lesa apod.). Tato rekonstrukce předpokládá integraci do bavorského nářečí v době, kdy již opět disponovalo znělým /-b-/, tedy někdy po polovině 11. století (Kranzmayr 1956, 76–82, 86–87; Schwarz 1961, 303–311). „Trewina/Trevvina“:

Toto jméno lze vysvětlit jak na základě slovanského, tak německého jazyka. V prvním případě je možno uvést rekonstrukci R. Fischera, který předpokládal slov. *Dr'ěvina. S druhou možností počítal A. Gütter, rekonstruující staroněmecký tvar *Trewina/*Drewina/*Trawina/*Drawina a předgermánský tvar *Drawina. V obou případech nicméně platí, že rekonstruovaný tvar jazykově nijak nesouvisí se jménem „Trebnitz“. R. Fischer sice navrhl vývojovou řadu *Dr'ěvina > *Dr'ěvnica > *Dr'ěvnicě > „Trebnitz“, ale nijak nevysvětlil změnu lexikálního základu, konkrétně záměnu /-v-/ > /-b-/. Samotná změna sufixu by byla samozřejmě možná. A. Gütter zase navrhl hypotézu, že předgermánské jméno *Drawina se původně vztahovalo na vodní tok, který byl později přejmenován na slovanské *Kozina/*Kosina (> Kössein).

Závěr:

Etymologický původ jména „Trewina/Trevvina“ zůstává nejasný a toto jméno nelze s jistotou ani přiřadit žádnému konkrétnímu vodnímu toku. Jazyková souvislost s jménem „Treb/n/itz“ je pouze zdánlivá. S A. Gütterem lze také souhlasit, že potůček „Treb/n/itz“ mohl sotva vymezovat rozsáhlý Otnantův kolonizační újezd. Na druhou

stranu, neexistuje žádný přímý doklad, že by se jméno „Trewina/Trevvina“ mělo vztahovat na říčku dnes pojmenovanou jako Kössein. Je to jen velmi pravděpodobné.

7. Rekonstrukce:

- a) předgerm. *Drawina > strhn. *Trewina; (indg. – předind. subst. *drouos; = vodní, říční tok)
- b) praslov. *Dr'ěvina

14. Wiesau

1. Lokalizace: říčka ve Smrčinách, pramenící při úpatí hory Plößberg; přítok Lesní Náby, do které ústí nedaleko města Tirschenreuth

2. Jméno: jméno vodního toku i místa

3. Nářeční tvary: wīzə

4. Doklady:

a) –

b1) Markt Wiesau – 1281 až 1302: Wisa; 1327: Wysa; 1350: Wisa; 1459 až 1508: Wisach

b2) zaniklá „Altenwisa“ – 1245 (kop.): Alten Wysa; poč. 14. stol.: Altenwisa; 1359: Altenwysa

5. Literatura: Gütter 1984b; 2001, 96–97

6. Výklad: Ve jménu bývalo většinou spatřováno kompozitum se strhn. ouwe (= voda, tok, niva, zamokřená louka). K takovému výkladu ale chybí opory ve středověkých písemných pramenech, které znají zakončení jména pouze s /-a/.⁶ A. Gütter proto rekonstruoval vývojovou řadu: strhn. /-aha/ > strhn. /-a/ > nář. /-ə/. Tato rekonstrukce se dnes jeví jako přesvědčivá (W. Janka).

Rekonstrukce: strhn. *Wisaha (strhn. subst. wisa = louka)

15. Wondreb/Odrava

1. Lokalizace: řeka pramenící v Hornofalckém lese; pravostranný přítok Ohře, do které ústí u vsi Mostau/Mostova

2. Jméno: jméno vodního toku i místní jméno

3. Nářeční tvar (řeka): d wəʊndrɛp/d wəʊndrɔ

4. Doklady:

a) 14. stol. (k před 1133): Wondrewe; 14. stol. (k před 1133): Wundrewe; 1390: Wundreb; 1395: Wunderbe; 1396/99: Wundreb; 14. stol.: Wundreb; 1486: Wündrew; 1492: Wundreb; 1150: Wundreb

b) ca 1135: de Gündereben; 14. stol. (k ca 1224): Wundreb; 14. stol. (k ca 1222): Wundreb; 1227 (kop. konec 13. stol.): Uundereb; 1231 (kop. konec 13. stol.): in Bundebe; 1235 (kop. konec 13. stol.): Wundreb; 1252: Wündreb; 1252: Wndreb; 1259 (kop. konec 13. stol.): Wundrem

5. Literatura: Gradl 1892, 170; Bachmann 1926, 78; Schwarz 1928, 130; 1931, 32; Liewehr 1932–33, 552–553; Steinhäuser 1933, 490; Liewehr 1934, 369–372; Brückner 1933–34, 183–184; Fischer R.

⁶ Za písemné upozornění děkuji dr. W. Jankovi (Řezno).

1940, 40; 1952, 18, 26; Šimek 1955, 266; Liewehr 1959, 131; Schwarz 1960, 221–222, 318, 362; 1961, 50–52; Eichler 1962; Greule – Janka – Schuh 2005; Greule 1998a, 374; 1998b, 75; 2014, 601–602; Schuh 2004, 25; Jiskra 2001, 99–100

6. Výklad: Rekonstrukci na pozadí slovanského jazyka podal slavista F. Liewehr, předpokládající jednak výchozí tvar *Vǫdrava (= suchá, vysychající řeka), a dále možnost variantních jmen. Problémem tvaru *Vǫdrava je jinak nedoložený slovanský kmen *vǫdr-, který F. Liewehr významově spojoval s českými subst. „vedro“ a slovesy „vadnout“, „udit“. Tuto interpretaci přejal zčásti i R. Fischer. Ten v zápise „Gündereben“ viděl druhou variantu jména, a to Liewehrem předpokládaný tvar *Gǫdrava. Vzhledem k slovanské nosovce /ǫ/ předpokládali E. Schwarz i R. Fischer integraci do němčiny ještě v 10. století. Na druhou stranu, R. Fischer později připustil i alternativní výklad, a to germánský tvar *Underahwa (viz níže), který byl později přejat do slovanského jazyka a připodobněn právě k *Vǫdrava. Touto konstrukcí, ke které se pak přiklonil i F. Liewehr, by byly sladěny některé rozpory mezi různými písemnými záznamy.

Na základě germánštiny jméno vysvětlil W. Steinhäuser. Výchozím tvarem mělo být *Underahwa (= meziřeka), který byl slavizován jako *Vondirava. K tomuto názoru „svého recenzenta“ se přiklonil i E. Schwarz. Výchozím tvarem by mělo být germánské *Undaraha (= „meziřeka“), které bylo slavizováno příponou /-ava/ < /-aha/ a později počátečním /v-/ (germ.-strhn. *Undaraha > praslov. *Qderava > strčes. *Vǫdereva). Za germánsko-německé považoval jméno, ovšem bez bližší analýzy, také A. Brückner.

Tuto interpretaci problematizovali A. Greule, W. Janka a R. Schuh s poukazem (1) na pozdní připojování počátečního /v-/ v češtině, které je dokládáno až od 14. století, a (2) nedoloženou integraci slovanského /-ava-/ do němčiny v podobě /-ab-/. Nicméně se přidrželi představy o germánském výchozím tvaru, navrhli ale vycházet ze jména *Wundraha (*wundra-, odvozené z germ. verb. winden = kroutit, vinout se). Na základě novověké nářeční formy a aktuálních představ o vývoji jazyka vysvětlili přechod základního slova */-aha/ do nářečního /-ǫ/. Problémem ale zůstal rozpor mezi nejstaršími písemnými záznamy se samohláskou /-e-/ ve skupině /-der-/ a jimi předpokládanou vývojovou řadou pouze s /-dr-/. Vysvětlení nabídli několik, včetně možnosti, že existovalo více středověkých nářečních forem. Hlavním rysem tohoto nejnovějšího rekonstrukčního pokusu je předpoklad germánsko-německé kontinuity jména.

Proti výkladu autorského kolektivu A. Greule, W. Janka a R. Schuh nelze nic namítat a hydronymum Wondreb lze etymologicky považovat za germánsko-časně německé kompozitní jméno s /-aha/ v základním slově.

7. Rekonstrukce:

- a) praslov. *Vǫdrava
- b) germ. *Wundraha
- c) germ.-strhn. *Undaraha > praslov. *Qderava > strčes. *Vǫdereva

B. Hydronyma rekonstruovaná na základě toponym

16. Adorf

1. Lokalizace: město na Bílém Halštrovu
2. Jméno: doloženo pouze jako jméno místa
3. Nářeční tvar: a:deräf
4. Doklady:
 - a) –
 - b) 1294: Adorph, Achdorf; 1294: Adorf; 1326: Achdorf; 1328: Ahdorf
5. Literatura: Eichler – Hellfritsch – Richter 1985, II, 50, 52, 55; Gütter 1999, 20; 2001, 96–97
6. Výklad: Problematický je výklad určujícího slova v tomto kompozitním jménu. Autoři lexikonu místních jmen ve Vogtlandu se kloní k výchozímu tvaru strhn. ahe/ouwe (voda, tok, niva, zamokřená louka). A. Gütter na základě některých středověkých písemných dokladů soudí na strhn. /aha/ (> strhn. ahe), a to na základě některých středověkých dokladů. Oba výklady se z jazykovědného hlediska zdají rovnocenné.
7. Rekonstrukce: strhn. *Ahathorpf; (Dorf an der Ache)

17. Gössen

1. Lokalizace: ves ležící na Gössener Bach (Bächlein), levostranném přítoku říčky Floß; Lkr. Neustadt
2. Jméno: doloženo pouze místní jméno, ze kterého je odvozen název vodního toku
3. Nářeční tvar: –
4. Doklady:
 - a) –
 - b) 1280: Gesen; 1352: Gesen
5. Literatura: Schwarz 1960, 264, 291; Eichler 1962, 368; Greule 1998a, 374; Schuh 2004, 26
6. Výklad: Autoři předpokládající slovanský původ rekonstruovali výchozí tvar *Jeseň nebo *Jež. Výklad na základě němčiny nabídl A. Greule, který by předpokládal hydronymum s výchozím sufixálním tvarem germ. *Jesana.
7. Rekonstrukce:
 - a) Jeseň (apel. jesen); *Jež
 - b) germ. *Jesana; (srv. strhn. verb. *jesan; = pěnit, šumět apod.)

18. Grūna/Perlenbach

1. Lokalizace: pojmenování pro horní tok potoka Schweisnitz, pravostranného přítoku Sály
2. Jméno: jméno vodního toku i místa (zaniklá ves, mlýn); dnes Perlenbach
3. Nářeční tvar: grēnə (grēnə-ml; in də grēnə)
4. Doklady:
 - a) 1412: Gryna; 1497: gryna
 - b) 1414: Grynaw; 1429: Grünaw
5. Literatura: *Gütter 1991*, 105–106; *Gütter 2001*, 94–95
6. Výklad: Jméno bylo obvykle bezproblémově rekonstruováno pomocí strhn. ouwe (= voda, tok, niva, zamokřená louka), tedy jako strhn. (ze) zuo der grünen Au(e). To by odpovídalo i zápisům s /-aw/. S tím ale nesouhlasil A. Gütter, neboť podle něj by takové původně čtyřslabičné jméno mělo mít v severobavorském nářečí Ašska přízvuk na základním slově. Navrhl proto jinou hypotézu, předpokládající primární pojmenování vodního toku a pozdější přenos jeho jména na sídliště. V tom případě by zde měl být znovu doložen vývoj strhn. /-aha/ > strhn. /-a/ > nář. /-ə/. Gütterova rekonstrukce je problematická, zvláště když v 1. pol. 12. století bylo jméno „swirznize“ (> Schweisnitz) užito i pro pojmenování horní části příslušného vodního toku (srv. kap. 5.4. – Weißenbach/Vielitz; *Höllerich 1977*, 86). Z toho důvodu se přikláníme ke staršímu výkladu, tedy že v případě jména Grūna se jedná o toponymum vzniklé ze strhn. ouwe, které teprve později přešlo na horní tok potoka Schweisnitz.

7. Rekonstrukce:

strhn.-altbar. *Grōninaha > strhn. Gruena
(strhn.-bav. adj. grōni, strhn. gruoni = zelený)

19. Haslau

1. Lokalizace: jako hydronymum není přímo doloženo, A. Gütter navrhuje jej identifikovat se Seebachem, levostranným přítokem Ohře, do které ústí u vsi Honnersdorfu/Jindřichova
2. Jméno: doloženo pouze jako místní jméno
3. Nářeční tvar: hōzlə
4. Doklady:
 - a) –
 - b) 1224 (kopie 18. stol.): Haselah; 1291: hasla; 1307: Hasela; 1326: Haselbach; ca 1330: hasela; 1342: haslach
5. Literatura: *Profous 1947*, 532; *Schwarz 1961*, 281; *Rogler 1961*, passim; *Schwarz 1962*, 532; *Gütter 1989a*, 65, Anm. 55; 2001, 96; srv. *Fischer G. 1941*, 81
6. Výklad: Výchozí tvar strhn./strhn. *Haselache (*Haselach) předpokládal již H. Gradl a převzali jej A. Profous i J. R. Rogler. Předpokladem je primární pojmenování vodního toku a následný pře-

nos jména na sídliště. Představená rekonstrukce je přijatelná, neboť opět odpovídá často dokládánému vývoji strhn. /-aha/ > strhn. /-a/ > nář. /-ə/. Naopak E. Schwarz (1962) rekonstruoval jako výchozí strhn. tvar *Haselach/*Haselech, tj. kolektivum vytvořené sufixem strhn. /-ach/, /æhe/, /-ech/, tedy „haselach“/„haselech“ (= lískoví, tj. lískové keře). Tento sufix se často uplatňoval v době sídelního postupu 11.–12. století (např. *Frank, H. – Oelwein, C. – Schuh, R. 2002*, 20). Rozdíl mezi některými doklady a nářeční formou E. Schwarz vysvětlil tím, že písaři nezapisovali nářeční tvar věrně, ale snažili se ho zlepšit.

A. Gütter tuto hypotézu odmítl a trval naopak na věrnosti zápisů. Schwarzův výklad zpochybnil z hláskových důvodů, neboť v rámci hypotetického vývoje severobavorského nářečí v prostoru Aše a Roßbachu by strhn. tvar *Haselach/*Haselech měl dát nářeční *hōzle, *hōzli; popř. v pozdně středověkých a raně novověkých zápisech *Haslech, *Haslich, tedy podobně jako jiná jména na Chebsku odvozená z kolektiv. Příklady ze severovýchodního Bavorska ale ukazují, že takto striktní rozlišování v rámci nářečí není možné (srv. např. *Schuh 1979*, Nr. 11, 16). Z toho důvodu se kloníme k rekonstrukci E. Schwarze.

7. Rekonstrukce:

- a) strhn. *Hasalaha > strhn. Haselach; (strhn. subst. hasal = líska)
- b) strhn. tvar *Haselach/*Haselech

20. Jehsen

1. Lokalizace: ves na potoce, který je levostranným přítokem Sály, Lkr. Münchenberg
2. Jméno: doloženo pouze místní jméno
3. Nářeční tvar: –
4. Doklady:
 - a) –
 - b) 1374: Gesen; 1376: Jesen
5. Literatura: *Schwarz 1960*, 291; *Greule 1998a*, 374; *Schuh 2004*, 26
6. Výklad: viz Gössen
7. Rekonstrukce: viz Gössen

21. Kondrau

1. Lokalizace: Lkr. Tirschenreut
2. Jméno: doloženo pouze jméno místa
3. Nářeční tvar: khoundo
4. Doklady:
 - a) –
 - b) 1225: Chantraw; 1257: Chantrowe; ca 1400: Contraw
5. Literatura: *Schwarz 1960*, 181–182, 220–221, 286; *Eichler 1962*, 369; *Greule 1998a*, 375; 1998b, 73, 75
6. Výklad: H. Gradl, E. Schwarz i E. Eichler rekonstruovali jako výchozí tvar slov. *Kōder, kte-

rý by musel být integrován do němčiny nejpozději v 10. století. Problém ale působí nejstarší písemné doklady, které vždy obsahují souhlásku /-t-/. Konkrétní rekonstrukce tedy nebyla nikdy považována za jistou. Alternativu nabídl A. Greule, předpokládající původní keltský tvar kelt. *Kantara. Koncové /-ara-/ by pak bylo slavizováno jako /-ava/.

Přes rekonstrukční pokusy A. Greuleho se i nadále jeví pravděpodobnější slovanský původ místního jména, které bylo do němčiny integrováno ještě v době, kdy slovanský jazyk disponoval nosovkami (*terminus ante quem* 11. století). Tomu nasvědčuje nedaleké místní jméno Lohnsitz, jehož základem by mělo být slovanské *Lōžica (*Janka 2008b*; srv. dnešní české Lužice; archeologické nálezy v tomto případě dokládají osídlení 10.–12. století, srv. *Pfaffenberger 2008*).

7. Rekonstrukce:

- a) kelt. *Kantara (= bílá řeka, bílý potok) > ... > slov. *Kantrawa
- b) např. praslov. *Kōderov

22. Mussen, Mussenbach

1. Lokalizace: ves na potoce, který je pravostranným přítokem Sály, Lkr. Münchenberg

2. Jméno: doloženo místní jméno a z něho odvozené kompozitní jméno vodního toku Mussenbach

3. Nářeční tvar: –

4. Doklady:

a) –

b) 1320: Musschen; 1460: Muhsen

5. Literatura: *Schwarz 1960*, 314; *Eichler 1962*, 381; *Greule 1998a*; *1998b*, 74; *Schuh 2004*, 26

6. Výklad: Jméno bylo řazeno mezi původně slovanská, věrohodný výklad ale nikdy nebyl podán. E. Eichler odkazoval na tvar slov. *Мъш-н- (slov. *мъчъ = mech); E. Schwarz na tvar slov. *Муш-н-. A. Greule proto navrhl výklad na základě němčiny, a to hydronymum se sufixálním výchozím tvarem germ. *Muhsina.

7. Rekonstrukce:

a) praslov. *Мъш-н- (slov. *мъчъ = mech);

b) germ. *Muhsina > *Mussene/*Muschene; (germ. adj. *muh-s- = slizký, kluzký, hladký)

23. Prex

1. Lokalizace: (1) pomístní jméno mezi Lauterbachem a Aší, (2) místní jméno vsi u Rehau

2. Jméno: doloženo pouze pomístní a místní jméno

3. Nářeční tvar pro pomístní jméno: bręks (Höllerich), breks (Gütter), preks (Schwarz)

4. Doklady:

b1, pomístní jméno u Aše) 1663: Prex; 1740: Brex; 1665: Prexer Ebene; 1665: Prexer Höhe

b2, ves u Rehau) 1345: Prex; 1390: Prex; 1398: Brex; 1410: Preg; 1418: Pregcsz; 1424: Prex

5. Literatura: *Žiegelhöfer – Hey 1920*, 212; *Schwarz 1960*, 186; *Rogler 1961*, 49–50; *Eichler 1962*, 374; *Höllerich 1977*, Nr. 88, 54–55; *Gütter 1991*; *Schütz 1994*, 83; *Greule 1998a*, 373; *1998b*, 73–74; *Schuh 2004*, 25

6. Výklad: Většina autorů rekonstruovala výchozí tvar na základě slovanského jazyka jako slov. *Pręchoz/*Prechoz (= přechoz; ves na hranicích), popř. *Prekos (= stráň, úbočí, svah; J. Schütz).

Pouze A. Gütter proti tomu namítl, že v novověkém severobavorském nářečí by výchozí tvar *Pręchoz měl dát nář. *bręixs/*breixs/*briaxs; tvar *Prechoz zase *bręxs. Podle jeho výkladu nářeční tvar vede k strhn. *Brechse, do kterého lze promítnout starší hláskový vývoj, včetně primární přehlásky starobavorského /a/. Výchozím tvarem by bylo germ. *Brakisa (= bahnitý potok, potok tekoucí močály). Diskuse o výchozím tvaru upozorňovaly i na kontext místa. Autoři uvažující o *Pręchoz předpokládali souvislost s pozdější česko – saskou hranicí. Naopak A. Gütter vyzdvihl velmi pozdní ustálení průběhu této hranice a dále močalovitý charakter území s pomístním jménem Prex.

S rekonstrukčním pokusem A. Güttera nelze souhlasit. Jméno Prex není nikdy doloženo jako hydronymum. Výklad na základě germánštiny navíc předpokládá germánské osídlení, které ale na Ašsku ani nikde v okolí není spolehlivě doloženo.

7. Rekonstrukce:

a) praslov. *Pręchoz (čes. přechoz); *Pręchoz > strhn. *prechs > nář. preks.

b) germ. *Brakisa > strhn. (strbav.) *Brachisa > strhn. *Brechse > nář. breks.

(germ. subst. *brōk-, strhn. bruoh; = močál, bažina)

24. Wölsau

1. Lokalizace: Lkr. Wunsiedel, ves ve Smrčinách na svahu hory Kössein

2. Jméno: doloženo pouze jako místní jméno

3. Nářeční tvar: –

4. Doklady:

a) –

b) 1322: Wellsau

5. Literatura: *Schwarz 1960*, 249, 252, 273; *Eichler 1962*, 378–379; *Greule 1998a*, 373; *1998b*, 74; *Schuh 2004*, 26

6. Výklad: Jméno je vykládáno jak ze slovanského, tak germánsko-německého výchozího tvaru. E. Eichler a E. Schwarz nepochybovali o *Velišov/*Veššov (OJ: *Veliš/*Veš). A. Greule navrhl druhou možnost, a to výchozí hydronymický tvar strhn. *Wellisa, rozšířený později o strhn. /-ouwa/.

7. Rekonstrukce: viz výše

6.2 Diskuse výsledků

Zhodnoceny byly výsledky jazykových analýz pro 24 jmen ve Smrčinách, Chebské pánvi a v přilehlých částech Hornofalcké pahorkatiny a Hornofalckého lesa. U každého z nich byl alespoň některými jazykovědci navržen archaický výchozí tvar buď předgermánský, germánský nebo germánsko-časně německý (*terminus ante quem* 9. století). U velké části z nich nicméně v úvahu přichází i výchozí tvar slovanský. Otázka zní, zda lze v některých případech skutečně počítat s archaickými předgermánskými až germánsko-časně německými hydronymy.

Předgermánská a germánská sufixální jména

Tuto skupinu tvoří hydronyma, která vznikla pomocí sufixální slovtvorby. V úvahu přichází dvě možnosti. Hypoteticky by se mohlo jednat o slovanská jména, pro která je sufixální slovtvorba dodnes charakteristická. Pokud ne, pak by v úvahu přicházela buď předgermánská jména, nebo velmi stará germánská jména, která vznikla v období, kdy se sufixy ještě hojně uplatňovaly i zde. Ze všech posuzovaných jmen řadíme mezi skutečně přesvědčivě rekonstruovaná předgermánská a germánská sufixální jména pouze *Luhe*, *Floß*, *Pfreimd* a později slavizované *Creußen*.

Nicméně, zbytek posuzovaných sufixálních jmen nemá tak bezvýhradně přijatelnou etymologii a jazykoveda je schopná – s různou přesvědčivostí – navrhnout jak slovanský, tak germánský nebo ještě předgermánský výchozí tvar. Otázkou zůstává, která varianta je správná. Část jazykovědců pevně věří, že jistotu nabízí striktní uplatnění hypotetických představ o vývoji jazyka (nářečí) a kritické posouzení písemných dokladů. Pravdou ale je, že nikdo nevidí detailně do jazykových poměrů v kontaktních oblastech před 12.–13. stoletím, kde se dlouho mísila nejen bavorská a francská nářečí, ale pravděpodobně také foneticky různé varianty slovanského jazyka. Nejistota zůstává zejména v tehdejší kvantitativní i kvalitativní charakteristice hlásek. Částečné pochybnosti máme i při posouzení způsobu, jakým např. A. Gütter vyloučil některé písemné doklady. Jeho rekonstrukce navíc nepočítají s možností vícenásobné a variantní integrace slovanského jména do němčiny, popř. naopak.

Zbývá tedy druhé kritérium, podle kterého se lze rozhodnout a které také patří do onomastické metody, a to sídelně historický kontext. Ten je zřejmý. V Horních Frankách končí nálezy z doby římské a období stěhování národů někde na úrovni mohanského oblouku, přibližně mezi Staffel-

steinem a oblastí soutoku Bílého a Červeného Mohanu (*Haberstroh* 2000, 134–135; 2004, 4–15; 2007, 165–171, 174–175). Zde není problém přijmout jazykovědné hypotézy o germánsko-německé kontinuitě místních jmen i hydronym (*Schwarz* 1960; *Schuch* 2004; *Kahl* 2006, 828; *Andraschke* 2007a; *Fastnacht* 2007, 51–114*, *George* 2008, 27–28*). Naproti tomu, podhůří Franckého lesa i Smrčin zůstává z archeologického pohledu prázdné, až na několik jednotlivých, náhodných nebo nejisté datovatelných nálezů (*Haberstroh* 2000; Taf. 126). Podobně situace vypadá i z pohledu Čech (*Salač ed.* 2008), saského Vogtlandu a Horní Falce. Nálezy z doby římské, včetně kamene s údajným runovým nápisem, které z okolí Aše uvádí A. Gütter, jsou pochybné, a nelze z nich cokoli vyvozovat (*Kropp* 1905; *Rogler* 1925; *Gierach* 1925; srv. *Käubler* 1958, 49; *Hejna* 1971, 495).

Absence archeologických dokladů osídlení dovoluje zamítnout ty z nedávných interpretačních návrhů jazykovedy, které se týkají místních nebo pomístních jmen. Sotva si lze představit situaci, že některé potoky v horských terénech Smrčin a jejich okolí nesly germánská, nebo dokonce ještě předgermánská jména, která se dodnes uchovala v německých názvech sídlišť. Toponyma *Gössen*, *Jehsen*, *Mussen* a *Wölsau* zůstávají výkladově nejasná a pro další interpretace jsou jen málo použitelná, neboť ani slovanský původ není jistý. Jazykovědci v jejich případě ještě netestovali všechny možnosti, v některých případech lze snad uvažovat i o původně genitivních německých místních jménech, jako např. v případě (Markt)Leuthen (*Gütter* 1988). Naopak jméno *Prex*, popř. také *Kondrau*, lze i nadále vykládat na základě slovanských toponym.

Jinak je tomu v případě větších vodních toků, které mohly být pojmenovány jako orientační body v neosídlené, ale průchozí krajině (srv. kap. 8). Absence dokladů osídlení z doby římské ve Smrčinách a jejich okolí neznámá, že vodní toky zde neměly germánská jména, která kontinuitně vedla k pozdějším německým. Z toho důvodu lze proto připustit germánské výchozí tvary pro *Fleißen/Plesnou*, *Selb/Račí potok*, *Röslau/Reslavu*, popř. později slavizované *Selbitz*. Rekonstrukce na pozadí germánštiny jsou v současné době skutečně přesvědčivější než pokusy o jazykově slovanský výklad. O komunikačním významu Chebské pánve a Smrčin v době římské a v období stěhování národů nepochybujeme. Případná germánská hydronyma s kontinuitou do německého jazykového období by zde sice neměla odpovídající návaznost na východ a sever, tedy do Pomohání a Posálí, kde byla hypotetická germánská hydronymie slavizována, nezůstala by ale úplně izolovaným ostrovem

(*Udolph 1994*, 921–923; *Gütter 1999*, 17–21; *Gütter 2003*, 21–23). Na jihu, v blízkém Ponábí, by s nimi souvisela velmi přesvědčivě rekonstruovaná jména říček *Luhe*, *Floß*, *Vils*, *Wiesau*, *Pfreimd*, *Schweinaab* a slavizované *Creußen*.

Nejasný je původ jména zapsaného roku 1061 jako „Trewina/Trevvina“. Nelze dokonce ani určit, jaký vodní tok tehdy pojmenovával. Jisté je pouze to, že podle jazykových pravidel toto jméno nesouvisí s později doloženým jménem Treb(n) itz. Jméno „Trewina/Trevvina“ lze etymologicky vysvětlit jak z předgermánského *Drawina, tak slovanského *Dr'ěvina.

Germánsko-časně německá složená jména

Složená hydronyma se základním slovem /-aha/ přestala být produktivní na počátku jazykově staroněmeckého období. To znamená, že jejich síť už byla plně dotvořena v karolínském období, později by již složená jména s /-aha/ vznikat neměla.

O jménech s /-aha/ lze hypoteticky uvažovat ve všech případech, kdy novověká nářeční severobavorská forma končí samohláskou /-ə/ (strhn. /-aha/ > strhn. /-a/ > nář. /-ə/). To je možné v případě *Röslau/Reslavy*, ale jen za cenu rezignace na všechny písemné doklady až do 2. pol. 15. století. Ty totiž svědčí spíše o slovanské příponě /-ina/. Nářeční zakončení /-ə/ dále obsahují hydronyma *Alta* a *Wiesau* a toponyma *Grüna* a *Haslau*. U jména *Grüna* je nicméně stejně možný sémanticky blízký výklad z strhn. ouwe (= voda, tok, niva, zamokřená louka). Ze stejného slova lze vysvětlit také toponymum *Adorf*. V případě *Haslau/Hazlova* přichází v úvahu alternativní rekonstrukce na základě hromadného jména (kolektiva) s příponou /-ach/. Proti rekonstrukci výchozího tvaru jména *Alta*, pojmenovávající dnes již kanalizovaný potůček ve městě Adorf, lze namítnout, že v tomto případě jsou k dispozici pouze novověké písemné doklady. Základní slovo /-aha/ nemuselo být obsaženo ani ve výchozím tvaru jména *Asch/Aš*.

Velmi diskutováno bylo hydronymum *Wondreb/Odrava*. Poměrně přesvědčivé jsou rekonstrukce na pozadí germánsko-časně německého kompozita s /-aha/, které mohlo být slavizováno. Jazykovědná rekonstrukce je zde ale velmi složitá a obsahuje množství předpokladů. Mezi složená hydronyma s /-aha/ by měla patřit i „*Swrbaha*“ (dnes Höllbach). Zde o /-aha/ jménu svědčí nejstarší zápis z pol. 11. století.

Souhrn (tab. 1)

V katalogu bylo posouzeno 15 primárně doložených **hydronym**, u kterých připadá v úvahu ger-

mánsko-časně německý, nebo ještě starší původ. Jen u menšího počtu z nich lze ale rozhodnout, která z rekonstrukcí je nejvíce pravděpodobná. Mezi předgermánská jména vodních toků by patřila jen *Luhe* a *Pfreimd* s kontinuálním vývojem do němčiny, a dále *Creußen*, které bylo do němčiny převzato ve slavizované podobě. Mezi jména germánského a germánsko-německého původu s kontinuitou do němčiny lze – po malé diskusi – přesvědčivě zařadit pouze *Floß*, *Schweinaab*, *Wondreb*, *Wiesau* a *Swurbach* (dnes Höllbach).

Posouzeno bylo dále 9 **místních jmen**, která by mohla ukazovat na archaická germánská, nebo ještě předgermánská hydronyma. V žádném případě se však tato etymologie nejeví jako pravděpodobná.

7. Srovnání rozšíření hydronym a řadových pohřebišť karolínsko-otonského období

Výpovědní hodnota severovýchodobavorské a chebské hydronymie bude jistě ještě detailněji diskutována. Z pohledu archeologie se zatím jako velmi atraktivní jeví konfrontovat prostorovou distribuci kostrových pohřebišť karolínsko-otonského období jak s hydronymy germánského / germánsko-časně německého, tak slovanského původu. Dosud byl totiž sledován jen vztah těchto pohřebišť k místním jménům. Srovnání s hydronymy proto může přinést skutečně nové poznatky.

7.1 Chronologická a jazyková výpověď hydronym

Jednu z opor pro výklad pohřebišť karolínsko-otonského období tradičně poskytuje srovnání jejich rozšíření s rozšířením místních jmen slovanského původu (již *Bachmannová 1926*; *Schwarz 1960*, Deckblatt 7, 13; *Walther 1985*, Abb. 11; *Gross 1991*; nově např. *Losert 2009*, 251–252, Abb. 1, Abb. 14 s použitím mapy toponym *W. Janky 2007*). Upozorňováno je obvykle na překrytí území tzv. slovanských jmen a karolínsko-otonských pohřebišť s esovitými záušnicemi (např. *Pöllath 2002*, 226–227). S tím je ale spojena řada problémů. Prvním je heterogenita tzv. slovanských místních jmen, mezi kterými je třeba vždy striktně odlišit tzv. smíšená slovansko-německá jména (nověji *Janka 2003*). Tato smíšená jména totiž nedokládají samostatnou slovanskou slootovorbou, ale mohou znamenat pouhou existenci osobních jmen slovanského původu v jazykově německém prostředí. Druhý problém představuje absence jazykovědných opor pro chronologii jmen slovan-

Tab. 1 Přehled hypotetických výchozích tvarů po revizi v kap. 6. Pravděpodobná rekonstrukce je označena /ano/, nepravděpodobná /ne/. Pokud nelze rozhodnout, pak je uvedena /0/ – Tab. 1 Synopsis of the hypothetical initial shapes after the revision in Chap. 6. The probable reconstruction is labelled /yes/, the unlikely /no/. If it cannot be decided, then it is labelled /0/.

Jméno	Předgermánský / Pregermanic	Germánský / Germanic	Germánsko-časně německý s /-aha/ / Germanic-Early- German with /-aha/	Německý (střhn.) / German	Slovanský / Slavic
Hydronyma					
Alta			ne	ano	
Äsch			0	ano	
Creußen		ano			slavizováno
Fleißen/Plesná		0			0
Floß		ano		ne	
Röslau/Reslava	0				0
Selb/Račí potok		0			0
Selbitz		0			0
Steinselb		0			0
„Swurbach“/Höllbach			ano	ne	
„Trewina/Trevvina“	0				0
Wiesau			ano	ne	
Wondreb/Odrava			ano		ne
Transonymizovaná hydronyma					
Adorf			ne	ano	
Gössen		ne		0	0
Grüna			ne	ano	
Haslau			ne	ano	
Jehsen		ne		0	0
Kondrau	ne				0
Mussen		ne		0	0
Prex		ne			ano
Wölsau		ne		0	0

ského původu. Nejstarší místní jména slovanského původu se v hornofranckých a hornofalckých písemných zápisech objevují až na poč. 9. století, řada z nich vznikala ale až v 10.–12. století a díky transonymizaci i později, kdy již byl slovanský jazyk v severovýchodním Bavorsku mrtvý. Srovnávat rozšíření jmen slovanského původu a řadových pohřebišť karolínsko-otonského období je tedy nanejvýše problematické, protože nemusí být vůbec současné (srv. *Pöllath 2002*, 42–43, 86–87).

V případě hydronym je situace jasnější. Germánská a germánsko-časně německá jména s /-aha/ dávají poměrně spolehlivý *terminus ante quem* 9. století. Všechna tato hydronyma by tedy měla vzniknout a být užívána nejpozději právě v období řadových pohřebišť. Neboli, germánská a germánsko-časně německá jména byla s těmito pohřebišti současná.

7.2 Základní charakteristika pohřebišť

V rámci francké říše 8.–10. století byla oblast severně od Dunaje a východně od Steigerwaldu jednou z mála, kde bylo zvykem ukládat zemřelé, někdy i s větší výbavou, na mimokostelních řadových pohřebištech. V době, kdy v severovýchodním Bavorsku začala být tato řadová pohřebišť zakládána, tak v západněji a jižněji ležících oblastech byly tyto pohřební zvyklosti naopak opuštěny a pohřbívání se zde přesouvalo ke kostelům. Archeologická evidence řadových pohřebišť karolínsko-otonského období byla pro severovýchodní Bavorsko komplexně shrnuta v mnichovské dizertaci *R. Pöllatha (2002; hovoří o pohřebištech karolínského období)*. Jím navržená krátká a poměrně hluboká chronologie, stejně jako kulturně-historická interpretace, je ale neustále revidována

(např. *Losert 2007*, 144–148; *2009*, 242–252; *Wintergerst 2007*, 179; *Haberstroh 2007*, 177). Nesporné ale zůstává, že tato pohřebiště jsou nejdůležitějším pramenem pro poznání osídlení 8.–9./10. století v severovýchodním Bavorsku (např. *Wintergerst 2007*, 179; *Fastnacht 2007*, 106–109).

Počátky těch nejstarších ze severovýchodobavorských řadových pohřebišť jsou kladeny ještě do pozdně merovejského období, někde na závěr 7. století. Řada pohřebišť ale byla založena až o jedno století později. Podobné časové rozdíly jsou evidovány i v závěru pohřbívání, kde se uvažovaný interval pohybuje mezi koncem 8. a počátkem 11. století. O tomto dlouhém časovém rozpětí dnes již nelze pochybovat, neboť se opírá i o dataci přírodovědnými metodami (*Haberstroh J. 2004*). Dokládán je přitom fázovitý posun v zakládání i opouštění pohřebišť od západu na východ, popř. v Horní Falci z jihu na sever. Ve východních Horních Frankách, přibližně od linie Weismain – Forchheim, začínají tato pohřebiště až někdy na přelomu 8. a 9. století. Nejmladší z nich, Wirbenz, ležící již na území Horní Falce, pak končí až v 1. pol. 11. století (*Haberstroh C. Hrg. 2004*).

Pohřebiště karolínsko-otonského období nepředstavují homogenní skupinu a navzájem se liší (*Pöllath 2002*, 194–203; dále např. *Kahl 2006*, 810–815). Na druhou stranu, jejich základní znaky jsou shodné. Většina z těchto pohřebišť byla užívána několik generací, mrtví byli orientováni ve směru Z–V a někdy doprovázeni pohlavně a věkově specifickou hrobovou výbavou. Výbava většiny hrobů je ale příliš jednoduchá a uniformní, což komplikuje chronologické zařazení a v konečném důsledku také sociálně-ekonomickou interpretaci. V několika případech tato pohřebiště později překryla sakrální stavba (např. *Pöllath 2002*, 83–85; shrnuje *Losert 2007*, 148–152; *2009*, 255–262).

Karolínsko-otonská pohřebiště byla od počátku etnicky interpretována (shrnuje *Pöllath 2002*, 12–55; srv. také *Kahl 2006*, 814). Část badatelů v nich spatřovala odraz franckého, popř. francko-bavorského fázovitého sídelního postupu. Mimoslovenská pohřebiště pak byla vysvětlována nejčastěji jako důsledek ještě slabé církevní organizace v tomto „pionýrském“ období. Podíl slovansky hovořícího obyvatelstva na těchto pohřebišťích většinou nebyl popírán. Jiní badatelé tato pohřebiště naopak spojovali s jazykově převážně slovanskou populací, která tímto způsobem měla pohřbívát před tím, než byla christianizována a těsněji integrována do francké říše. Objevily se ale i složitější hypotézy, podle kterých by řadová pohřebiště neměla indikovat přímo sídelní postup, ale fázovitě postupující akulturaci autochtonního obyvatelstva. To mělo přejít z pohřebního ritu,

který archeologie nedokáže evidovat, ke kostrovému pohřbívání. Nejčastěji se pak spekuluje o autochtonní germánské populaci, popř. rošířené o jazykově slovanské obyvatelstvo přicházející do této oblasti od 7. století (např. *Pöllath 2002*, 226–230; *Kahl 2006*; *Losert 2009*, 238, 242–243, 251–252). Diskutována byla také možnost, že na nekostelních pohřebišťích pohřbívala jen část populace, nikoliv všechna.

7.3 Seznam řadových pohřebišť 8.–10. století v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku

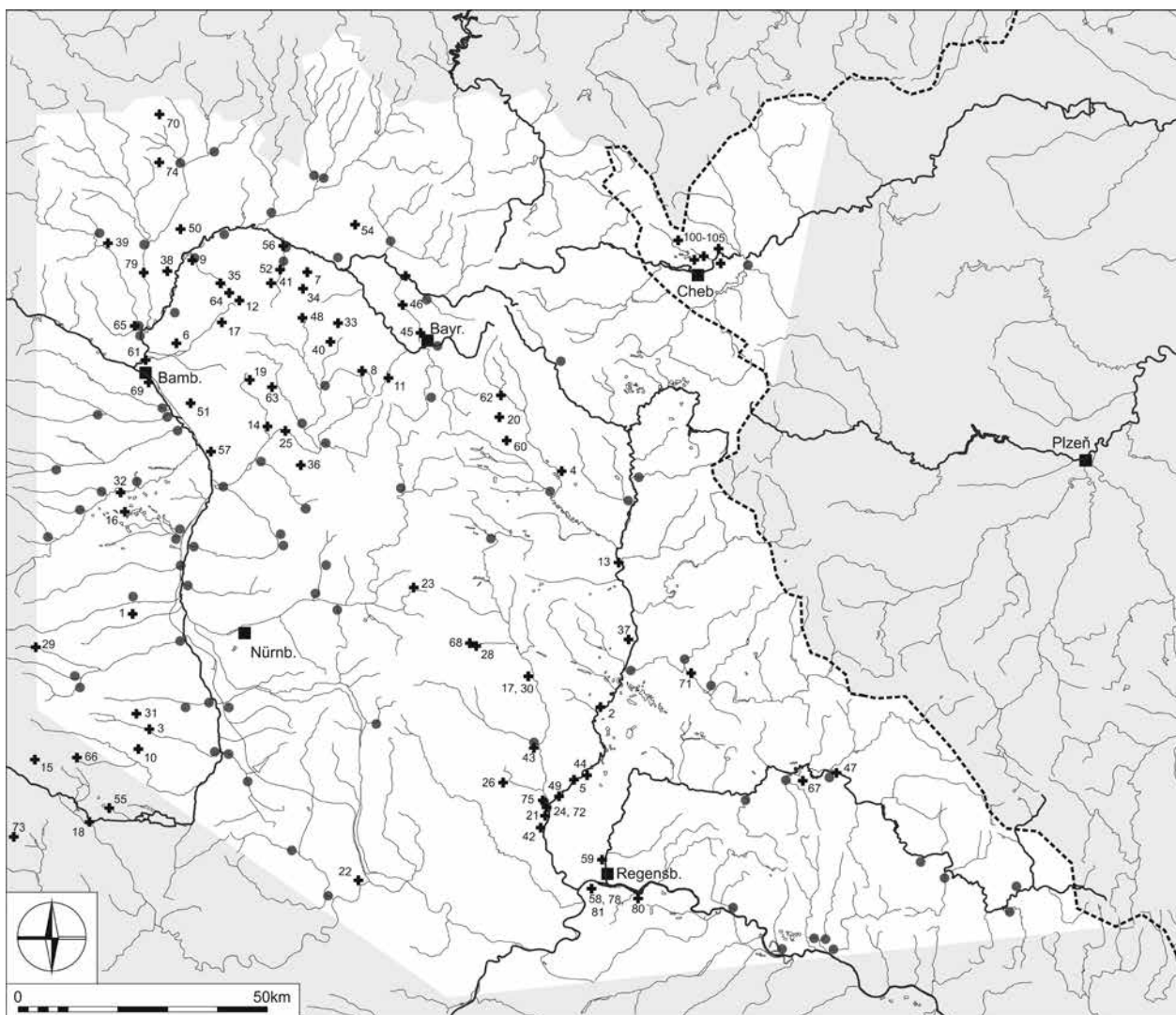
Přehled pohřebišť karolínského, popř. s výhradami i otonského období, známých v severovýchodním Bavorsku do roku 1998, podal *R. Pöllath (2002)*. Mimo jistých pohřebišť a hrobových nálezů z tohoto období severobavorská archeologie eviduje také řadu pohřbů zařaditelných jen rámcově do raného středověku. Tuto nejistou skupinu pak mohou rozšířit i nálezy bez jasného kontextu, které mohou též pocházet z hrobů. Pro účel této studie se nicméně zdá jako nejhodnější pracovat pouze s jistými pohřebišti, která jsou kladena buď do karolínsko-otonského období, nebo rámcově do raného středověku. Příslušnou distribuční mapu *R. Pöllatha* lze konfrontovat s novějšími mapami *J. Haberstroha (2004, Karte 6)* a *H. Loserta (2007, Abb. 1; 2009, Abb. 5, 14)*.

Na Chebsku je evidováno jen malé množství raně středověkých hrobových nálezů (*Hejna 1971*; revize *Hasil 2010*). Z větší části se jedná o staré nebo ojedinělé nálezy bez podrobněji známých náleзовých souvislostí. Pohřebiště jsou doložena na Chebském hradě (zde lze ovšem diskutovat o vazbě na sakrální stavbu), v Horních Lomanech/Ober Lohma a v Třebeni/Trebendorf (nověji *Schejbalová – Gregor – Fikrle 2013*). Jednotlivé hrobové nálezy pak s větší či menší mírou jistoty pocházejí také z blízkosti Jindřichova/Honnendorf, Dlouhých Mostů/Langenbruck a Střížova/Triesenhof.

Raně středověká pohřebiště a jednotlivé hrobové nálezy v severovýchodním Bavorsku (obr. 8–9; podle *R. Pöllatha 2002*, Bd. 2, Abb. 2–3, Liste 1–2; vynechána pozdně merovejská pohřebiště a pohřebiště s eventuálními raně středověkými milodary):⁷

1 – Cadolzburg–R.-Schwadermühle; 2 – Schwandorf–Krondorf; 3 – Kammerstein-B. Rudelsdorf;

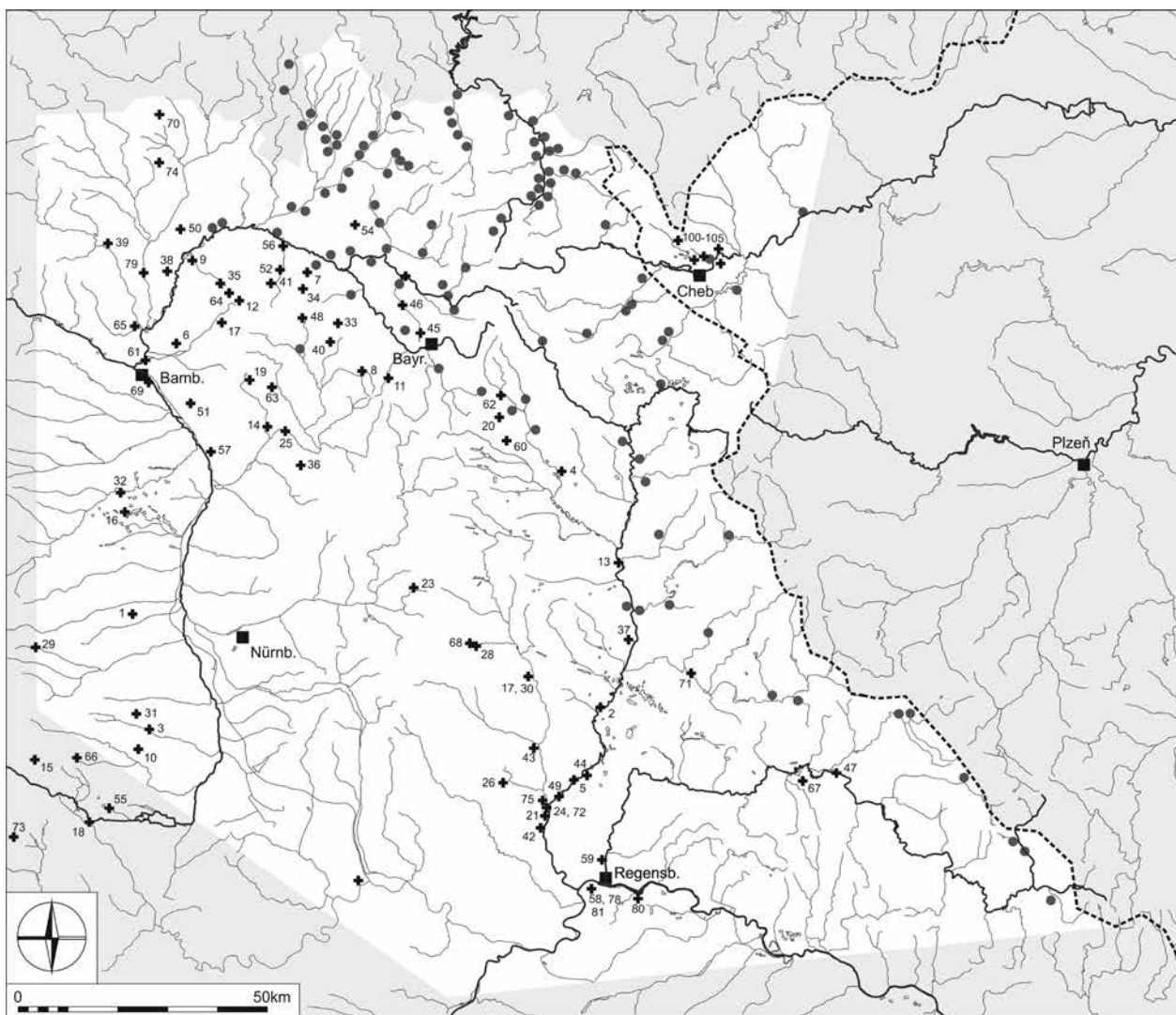
⁷ Na prvním místě je vždy uvedena obec (Gemeinde), pod kterou dnes místo (Ort) s archeologickým nalezištěm administrativně náleží.

Obr. 8 Řadová pohřebiště karolínsko-otonského období v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku (křížek) a hydronyma germánského a germánsko-časně německého původu (kruh). Legenda viz kap. 6.3 (číslování odpovídá). – *Fig. 8* The row burial grounds of the Carolingian-Ottonian period in northeast Bavaria and the Cheb district (crossline) and the hydronyms of Germanic and Germanic-Early German origin (circle). For the legend, see Chap. 6.3 (the numbering corresponds). *Fig. 8* In northeast Bavaria, the area of row burial grounds almost entirely covers the area with hydronyms of Germanic and Germanic-Early German origin. Where these hydronyms end is where also the row burial grounds ends. Both the hydronyms and the burial grounds should show the minimal extent of the settlement to the 9th century. Germanic and Germanic-Early German hydronyms also say that somewhere in this area there was at the latest in the 9th century a population present that was able to communicate in German or could have been bilingual.

4 – Pressath-R.-Eichelberg; 5 – Burglengenfeld-Wieden; 6 – Merkendorf-Großbreitenbronn; 7 – Mainleus-Dörfles; 8 – Mistelgau; 9 – Staffelsein; 10 – Windsbach-Hergersbach; 11 – Gesees; 12 – Wattendorf; 13 – Luhe-W.-Luhe; 14 – Wiesenttal-Streitberg; 15 – Weidenbach-L.-Weiherschneidbach; 16 – Weisendorf-B.-Mechelwind; 17 – Kümmerbruck-Theuern „Bienl.“; 18 – Gunzenhausen; 19 – Heiligenstadt-Brunn; 20 – Neustadt-Mockersdorf; 21 – Kallmünz-Krachenhausen; 22 – Walting-Pfünz (leží mimo obr. 8–9); 23 – Eitzelwang-N.-Tabernackel; 24 – Kallmünz-Kin-

derheim; 25 – Wisenttal-Muggendorf; 26 – Hohenfels-D.-Matzhausen; 27 – Creglingen-Reinsbronn (leží mimo obr. 8–9); 28 – Ammerthal-Unterrammerthal; 29 – Dietenhofen-U.-Frickendorf; 30 – Kümmerbruck-Theuern-„Zintnerberg.“; 31 – Windsbach-B.-Kitschendorf; 32 – Höchststadt-S.-Greiendorf; 33 – Thurnau-Kleetzhöfe; 34 – Kasendorf-Zultenberg; 35 – Staffelsein-Schwabthal; 36 – Gößwein-L.-Hartenreuth; 37 – Nabburg; 38 – Ebensfeld-Döringstadt; 39 – Ebern-Fischbach; 40 – Thurnau-Alladorf; 41 – Weismain-Schammendorf; 42 – Duggendorf-Heitzenhofen;

Obr. 9 Řadová pohřebiště karolínsko-otonského období v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku (obdélník) a hydronyma slovanského původu (kruh). Legenda viz kap. 6.3 (číslování odpovídá). – Fig. 9 The row burial grounds of the Carolingian-Ottonian period in northeast Bavaria and the Cheb district (rectangle) and the hydronyms of Slavic origin (circle). For the legend, see Chap. 6.3 (the numbering corresponds).

The hydronyms of Slavic origin and row burial grounds are almost exclusive in northeast Bavaria. The negative correlation is very striking both in the Upper Palatine and in Upper Franconia. A penetration occurs only in the narrow belt on the right bank of the upper Main and further in the area of Kemnath (Rauher Kulm), but there also hydronyms of Germanic and Germanic-Early German origin represented here. A situation that a row burial ground of the Carolingian-Ottonian period would lie in a territory where there are hydronyms only of Slavic and not of Germanic-Early German origin is not proved dependably anywhere. In the Cheb district, the situation is very unclear, because there is no certainty in the linguistic origin of many hydronyms.

43 – Schmidmühlen; 44 – Teublitz-S.-Kunstdorf; 45 – Bindlach-Lehen; 46 – Harsdorf; 47 – Runding-N.-Satzdorf; 48 – Wonsees-Schirradorf; 49 – Kallmünz-F.-Schirndorf; 50 – Staffelstein-Altenbanz; 51 – Strullendorf-Amlingstadt; 52 – Weismain; 53 – Kleinlangheim (leží mimo obr. 8–9); 54 – Kulmbach-Grafendobrach; 55 – Haundorf-Brombach; 56 – Altenkunstadt; 57 – Eggolsheim; 58 – Regensburg „St. Rupert“; 59 – Zeitlarn; 60 – Speinshart-Barbaraberg; 61 – Hallstadt; 62 – Speinshart-Wirbenz; 63 – Aufseß-Neuhaus;

64 – Staffelstein-Kümmersreuth; 65 – Baunach; 66 – Wolframs-Eschenbach; 67 – Cham-Altenmarkt; 68 – Ammerthal-Oberammerthal; 69 – Bamberg-Domberg; 70a – Meeder-Mirsdorf; 70b – Meeder-Mirsdorf; 71 – Schwarzhofen-Girnitz; 72 – Kallmünz „Hütgasse“; 73 – Ehingen „Hesselberg“; 74 – Weitramsdorf-Weidach; 75 – Kallmünz-Traidendorf; 76 – Roßtal; 77 – Scheßlitz-Burglesau; 78 – Regensburg „Niedermünster“; 79 – Rattelsdorf-Busendorf; 80 – Barbing-Kreuzhof; 81 – Regensburg „Grasgasse“.

Raně středověká pohřebiště na Chebsku (podle Hejna 1971; srv. Hasil 2010; Schejbalová – Gregor – Fikrle 2013):

100 – Horní Lomany/Oberlohma; 101 – Třebeň/Trebendorf; 102 – Cheb; 103 – Dlouhé Mosty/Langenbruck; 104 – Střížov/Triesenhof; 105 – Jindřichov/Honnorsdorf.

7.4 Diskuse výsledků

Výpověď hydronym poskytuje poměrně pevnější chronologické opory pro poznání jazykových poměrů v severovýchodním Bavorsku v období karolínsko-otonských řadových pohřebišť než místní jména. Distribuční mapy přitom ukazují velmi kontrastní obraz.

V severovýchodním Bavorsku se oblast řadových pohřebišť nápadně překrývá s oblastí s germánskými a germánsko-časně německými hydronymy (*obr. 8*). Na čáře, kde tato hydronyma končí, končí přibližně také řadová pohřebiště. Nikde není rovněž doložena situace, že by v oblasti s těmito pohřebišti chyběla hydronyma s /-aha/ jmény. Tato hydronyma jsou doložena i na severu Hornofalcké pahorkatiny nedaleko Rauher Kulmu u Kemnathu a v Chebské pánvi v blízkosti Chebu. Jak pohřebiště, tak germánská a germánsko-časně německá hydronyma by přitom měla shodně ukazovat minimální rozsah osídlení v 9. století. Germánsko-časně německá hydronyma zároveň přidávají klíčovou informaci, že někde v této oblasti byla nejpozději v 9. století přítomna populace, která byla jazykově dominantní v němčině, popř. mohla být bilingvní.

Hydronyma slovanského původu a řadová pohřebiště se v severovýchodním Bavorsku téměř vylučují (*obr. 9*). Negativní korelace je velmi nápadná jak v Horní Falci, tak v Horních Frankách. K průniku dochází jen (1) v úzkém pásu na pravém břehu horního Mohanu, u Kulmbachu a Grafendobrachu, (2) na severu Hornofalcké pahorkatiny (oblast Rauher Kulmu) a (3) v Chebské pánvi.

Rozložení slovanských hydronym neodpovídá hypotéze, že by v karolínském období existovala někde v severovýchodním Bavorsku rozsáhlejší, uzavřená a jazykově monolingvní slovanská oblast. Jako přijatelnější se jeví teze druhá, která dnes také převládá v současné hornofrancké historiografii. Tedy, že jazykově slovanská populace byla v celé oblasti Horních Frank, a pravděpodobně i Horní Falce, začleňována do stávajících sídelních a hospodářských poměrů, popř. se nejpozději od 2. pol. 8. století podílela na bilingvním sídelním postupu, který byl organizován přímo či nepřímo franckou státní mocí a pravděpodobně

opřen o síť centrálních míst jako Turmberg-Kasendorf, Bayreuth-Laineck, Rauher Kulm u Kemnathu, Alt-Creußen, Sulzbach, Cheb apod. (např. Barth 2012, 25–46; George 2008, 29–34; Fastnacht 2007, 70–94; 2000, 34, 41; Winkler 1999, 13, 26–34; Haberstroh 2004, 15–17; Schuh 2004, 37–38). Hypoteticky zde mohly krátkodobě existovat nanejvýše jazykově slovanské mikroregiony. Uvažováno je např. o malé sídelní komoře severně od Bamberka (Kemmeren – Seilitz – Kreidlitz), na mohanském pravobřeží u Lichtenfelsu (Schwüribitz – Marktzeuln – Zettlitz – Redwitz), popř. o dalších místech (srv. BSDS I; George 2008; Fastnacht 2007, 70, 85).

Samozřejmě lze uvažovat o tom, že původní slovanská hydronymie beze stop zanikla. Museli bychom pak předpokládat, že vodní toky byly již od 8.–9. postupně nově pojmenovávány a získaly nová, německá jména, a to bez hláskové a morfoloické vazby na starší slovanská. Argumentem pro tuto tezi může být řada pomístních jmen, jejichž základem by mohlo být transonymizované slovanské hydronymum. Rešerše dosud neúplných katalogů ale ukazuje, že tato traťová jména se koncentrují opět do podhorských terénů Franckého lesa a Smrčin (Eichler – Jakob 1962; 1986; Arneth – Eichler 1966). V oblasti kostrových pohřebišť je jich jen velmi málo a jsou diskutní (srv. kap. 5.4). Celkový obraz by tedy tato traťová jména již nezměnila. Proti tezi, že původní slovanská hydronymie později beze stop zmizela, svědčí ještě jedna skutečnost. Na úpatí Franckého lesa a Smrčin se totiž povaha hydronymie náhle mění a její kostra je prokazatelně slovanská. Bylo by tedy třeba vysvětlit, proč právě v oblasti s kostrovými pohřebišti karolínsko-otonského období byly vodní toky „volně přejmenovány“, a ve Franckém lese a ve Smrčinách by hláskově naopak respektovaly primární slovanskou podobu.

Na druhou stranu, existuje jeden mikroregion, z něhož pochází 2 doklady jmen svědčící nejen o časném slovansko-německém jazykovém kontaktu, ale pravděpodobně také o primární slovanské hydronymii vzniklé již před 9. stoletím. Jsou to jazykově smíšená hydronyma „Culminaha“ (> Kulmbach) a *Dobr(a)/aha (> Dobrachbach) (Schwarz 1960, 229–230, 312). U těchto hydronym je pravděpodobné, že primárními byla slovanská jména *Dǎbra (> *Dobra) a *Chьlmьna (> *Cholmna), která byla do němčiny integrována ještě v době produktivity jmen s /-aha/. Oba vodní toky, poměrně krátké, protékají územím na samotném okraji rozšíření kostrových pohřebišť. Dobrachbach (Dobrach) je pravostranným přítokem Bílého Mohanu, Kulmbach nevýznamným vodním tokem, jehož jméno by zaniklo, pokud by nebylo přeneseno na dnešní stejnojmenné měs-

to. I pro mikroregion Kulmbach – Grafendobrach nicméně platí, že německá hydronymie zde byla v období zakládání řadových pohřebišť již vytvořena.

8. Hydronymie předkolonizační krajiny a vznik slovanských jmen

Rozložení slovanských hydronym je velmi nápadné tím, že se z velké části vyhýbají oblastem osídleným do 9. století, a naopak se soustřeďují do podhorských a horských terénů v pásu běžícím od Durynského lesa přes Smrčiny do Hornofalckého lesa, popř. Krušných hor. Tedy do míst, která byla osídlována převážně až v 10./11.–12. století (Demmatio 1998; Winkler 1999; Barth 2012; Haberalah-Pohl 2012; Bünz 2007). Výrazná koncentrace slovanských jmen je vytvořena na horní Sále a na horním Rodachu, kde tvoří souvislou hydronymickou kostru. Tyto oblasti souvisí s Durynskem, na jehož území má slovanská hydronymická síť pokračování. Méně výrazně se slovanská hydronyma vyskytují také ve Smrčinách, Hornofalckém lese a zčásti i v Chebské pánvi. Slovanská jména jsou zde zastoupena jen jednotlivě a jsou přerušena nejen složenými jmény s /-bach/, ale také staršími germánskými a germánsko-německými jmény. Poměrně jistá slovanská hydronyma pak opět souvisle začínají až východně od potoka Leibitsch/Liboc a říčky Wondreb/Odravy, tedy směrem do Čech. Vzhledem k tomu, že slovanská hydronyma nejsou datovatelná, je třeba vycházet z archeologických dokladů osídlení.

Modelovým příkladem, jak si představit předkolonizační hydronymii v komunikačně důležitých horských oblastech a zároveň vznik slovanské hydronymie na pomezí Bavorska a Čech, by mohla být známá listina vydaná 13. 2. 1061, která vymezuje újezd darovaný Jindřichem IV. ministériálu Otnantovi z Eschenau (MGH DD H IV, Nr. 69, 90; fotokopie a překlad listiny Sturm 1952, 34–35; srv. Schraml 2012; Konrad 2012). Darované území, konkrétně část horského hvozdu, je vymezeno vodními toky, jejich prameny, rozvodím a také cestou vedoucí z Chebu. Klíčové zeměpisné pasáže listiny zní:

„... ubi **Swrbaha** fluit in **Crumbanaba** et sursum ubi oritur **Crumbanaba** et ubi oritur **Swrbaha** et inde ubi oritur **Trewina** et deo(r)sum **Trevvina** usque in illam viam, quę procedit de **Egire**, et per eandem viam usque in **Swrbaha** et deorsum **Swrbaha** usque in **Crumbanaba** ...“

V překladu:

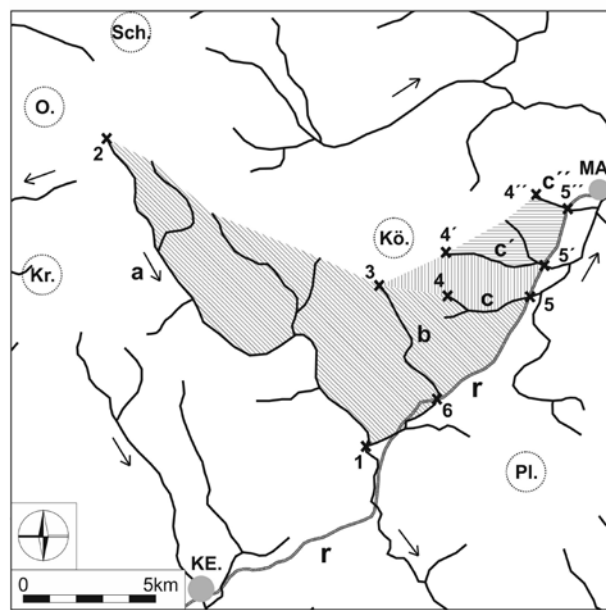
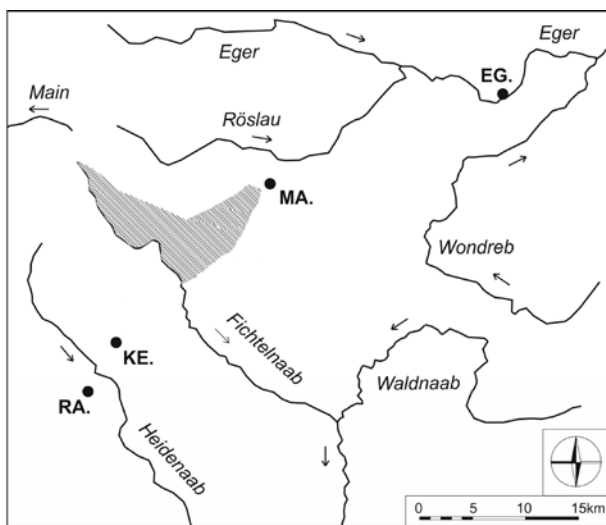
„... kde **Swrbaha** ústí do **Crumbanaba** a [odtud] nahoru [proti proudu až tam], kde prame-

ní **Crumbanaba**, [a odtud až tam], kde pramení **Swrbaha** a odtud [až tam], kde pramení **Trewina** a [odtud] dolů [po proudu podél] **Trevvina** až k oné cestě, která přichází z Chebu, a podél této cesty až k **Swrbaha** a [odtud] dolů [po proudu podél] **Swrbaha** až [tam, kde Swrbaha ústí] do **Crumbanaba** ...“

Sídelně historická výpověď listiny byla již vícekrát zhodnocena, nověji detailně A. Gütterem (2000, 41–45; srv. Braun 1956, 13; Sturm 1974). Jméno „Crumbanaba“ (= Křivá Nába) je ztotožňováno s dnešní Fichtelnaab (Smrčinnou Nábou). Jméno „Swrbaha“ bylo jako „Schwurbach“ používáno až do 19. století pro dnešní potok Höllbach. Jméno „Trewina/Trevvina“ není jednoduše identifikovatelné. Lze souhlasit s A. Gütterem, že jazykově toto hydronymum nijak nesouvisí s „Treb(n)itz“ u Marktredwitz.

Vrátíme-li se k textu listiny, pak popis Otnantova újezdu začal na soutoku říčky Fichtelnaab a potoka Höllbachu (obr. 10). Odtud se hranice táhla podél říčky Fichtelnaab až k jejím pramenům na svazích hory Ochsenkopf (1028 m. n. m.). Zde se hranice kolonizačního újezdu otočila na východ a svým průběhem respektovala rozvodí Ohře a Náby, neboť směřovala k pramenům Höllbachu na svazích hory Kössein (945 m. n. m.). Dalším bodem, ke kterému hraniční čára zamířila, měly být již prameny vodního toku jménem „Trewina/Trevvina“ a dále místo, kde tento vodní tok přebrodila cesta vedoucí z Chebu. Od tohoto místa pak hraniční čára sledovala chebskou cestu k dalšímu brodu, tentokrát přes potok Höllbach. Zde se její průběh opět stočil a sledoval tok Höllbachu až po výchozí místo, kterým bylo ústí potoka Höllbachu do říčky Fichtelnaab (obr. 10).

Tyto informace jsou dostatečné, aby byla „Trewina/Trevvina“ alespoň variantně identifikována. V úvahu přichází potok Kreuzweierbächl a říčka Kössein, pramenící na východních svazích hory Kösseine. Oba tyto vodní toky směřují dále na východ, kde jižně od dnešního Marktredwitz protínají středověký koridor chebské cesty. K těmto dvěma vodním tokům lze s velkými výhradami přiřadit ještě Trebnitzbächlein, vytékající z rybníků kolem vsí Leutendorf a Meußelsdorf. Severněji ležící vodoteče již v úvahu nepřichází, neboť nemohly protínat komunikační koridor chebské cesty, a to ať je rekonstruován jakýmkoliv způsobem (přehled a diskuse Manske 2008, 126–128, Beilage 1, Abb. 9; zde je „Trewina/Trevvina“ tradičně ztotožňována s „Trebnitzbächlein“). Z řady důvodů je pro jméno „Trewina/Trevvina“ nejpřijatelnějším kandidátem říčka Kössein, a naopak téměř vyloučitelným potůček Trebnitzbächlein (Gütter 2002, 41–45), jehož nevýrazné prameny

Obr. 10 Topografie kolonizačního újezdu darovaného ministeriálu Otnantovi roku 1061 (Smrčiny, Horní Franky). 1 – soutok říčky Fichtelnaab a potoka Höllbach; 2 – prameny říčky Fichtelnaab; 3 – prameny potoka Höllbach; 4 – prameny vodního toku „Trewina“ (3 varianty: 4 – Kreuzweiherbächl; 4' – Kössein; 4'' – Trebnitzbächlein); 5 – průsečík cesty z Chebu s vodním tokem „Trewina“ (3 varianty); 6 – brod cesty z Chebu přes potok Höllbach; r – cesta z Chebu (komunikační koridor z Kemnathu do Chebu; relikty jednoho z mnoha svazků středověkých úvozových cest podle *Manske 2009*, 126–128, Abb. 9); O. – Ochsenkopf; Sch. – Schneeberg; Kö. – Kösseine; Pl. – Platte; Kr. – Kreuzstein; EG. – Cheb; KE. – Kemnath; MA. – Marktredwitz; RA. – Rauher Kulm. – Fig. 10 Topography of the colonization circuit donated to the ministerial Otnant in 1061 (The Fichtel Mountains, Upper Franconia). 1 – confluence of the brooks Fichtelnaab and Höllbach; 2 – sources of the brook Fichtelnaab; 3 – sources of the brook Höllbach; 4 – sources of the waterway “Trewina” (3 variants: 4 – Kreuzweiherbächl; 4' – Kössein; 4'' – Trebnitzbächlein); 5 – crossing of the waterway “Trewina” and the route from Eger (3 variants); 6 – crossing of the route from Eger and the brook Höllbach; r – the route from Eger/Cheb (communication corridor from Kemnath to Eger; relicts of the one of more medieval wagon paths following *Manske 2009*, 126–128, Abb. 9); O. – Ochsenkopf; Sch. – Schneeberg; Kö. – Kösseine; Pl. – Platte; Kr. – Kreuzstein; EG. – Eger/Cheb; KE. – Kemnath; MA. – Marktredwitz; RA. – Rauher Kulm.

dnes nejsou ani identifikovatelné a který některé variantní trasy chebské cesty ani neprotíná.

Na tomto místě není třeba lokalizaci jména „Trewina/Trevvina“ již detailněji řešit. Mnohem podstatnější je, že na základě tzv. Otnantovy listiny si lze vytvořit konkrétnější představu o tom, jakým způsobem v horských terénech Smrčin vznikala a dlouhodobě existovala germánská nebo germánsko-časně německá hydronymie s jazykovou kontinuitou do vrcholného středověku. Listina totiž velmi názorným způsobem popisuje horský komunikační koridor, který na délce několika kilometrů postupně brodil trojici vodních toků. Jeden z nich přitom nesl germánsko-časně německé jméno s /-aha/. Vzhledem k tomu, že tento komunikační koridor byl kontinuálně využíván nejpozději od 9. století, kdy při jeho ústí do Chebské pánve byl již určitě osídlen prostor Chebu, a na druhé straně, v Hornofalcké pahorkatině, mikroregion kolem Rauher Kulmu, jméno s /-aha/ nepřekvapuje. Na germánsko-německé jazykové kontinuitě nic nezměnil ani slovanský jazykový zásah, o jehož konkrétním počátku nevíme nic bližšího,

než že byl pravděpodobně mladší a trval nejméně do 1. pol. 12. století.

Doplňující výpověď nese listina z 1. pol. 12. století, která vymezuje jiný kolonizační újezd, a to na rozvodí Ohře a Sály v blízkosti Rehau (kap. 5.4). Jmenována jsou vedle sebe nejen hydronyma slovanského a německého původu, ale uvažovat lze i o konkrétních jmenných párech (Weissenbach – *Bělca). To odpovídá hypotéze *R. Enderse (1972; 2004)*, že při úpatí Smrčin, popř. Franckého lesa, se slovanský jazyk uplatňoval – ovšem souběžně s německým – především na počátku vrcholně středověkého sídelního postupu, někdy kolem 1. poloviny 11. století, a to alespoň mezi venkovskou populací. Tuto skutečnost odráží především hydronyma, místní jména ji naopak často zastírají. Uvnitř Otnantova újezda, který je zčásti ztotožňován s územím působnosti pozdějšího filiálního kostela v Ebnathu, totiž není kolem roku 1200 doloženo ani jedno jméno „čistě“ slovanského původu, pouze jména původně německá, nebo jazykově smíšená Rodenzenreuth a Meußelsdorf (tj. se slovanským osobním jménem; *Sturm 1974*;

1970, 16; 1981, 17–18; slovanský původ jména Nagel zpochybnil A. Gütter 1997).

9. Závěr

Prvním cílem předkládané studie byla revize hypotetické germánské a germánsko-časně německé hydronymie, kterou pro Smrčiny, Chebskou pánev a přilehlé oblasti navrhli germanisté A. Gütter, A. Greule a zčásti i A. Pleintinger. Jejich onomastické rekonstrukce, předpokládající nepřerušenu jazykovou kontinuitu do německého období, významným způsobem konkretizovaly představu o komunikační úloze těchto horských oblastí v raném středověku a dále umožnily pohled na jazykové poměry v počátcích vrcholně středověkého sídelního postupu. Druhým cílem předkládané studie bylo využít dosavadní poznatky o hydronymii severovýchodního Bavorska a Chebska pro rekonstrukci jazykových poměrů v karolínském období, kdy byla v této oblasti zakládána charakteristická řadová pohřebiště.

Pokud jde o řešení **první otázky**, pak je třeba zdůraznit, že onomastické rekonstrukce jsou vždy jen hypotetické a často nejsou jednoznačné. Různé druhy evidence někdy vedou k rozdílným výsledkům. Písemné doklady si mohou protirečit a interpretační variabilitu někdy zvyšuje i nářeční forma. Jazykověda tento problém řeší kritickým posouzením pramenů. Pro některá jména lze přesto pramennou evidenci uspořádat způsobem, který může vést jak ke germánským, popř. germánsko-časně německým, tak ke slovanským výchozím tvarům. Tato etymologicky nejasná jména zatím nelze pro sídelně historickou interpretaci zatím využít (např. *Fleifsen*, *Röslau*, *Selb*). Vycházet je naopak třeba z hydronym, jejichž výklad není spojen s takovými zásadními problémy.

Pro posouzení jazykové situace v Chebské pánvi, Smrčinách a na severu Hornofalcké pahorkatiny je velmi důležitá přítomnost několika germánských (*Luhe*, *Floß*) a germánsko-časně německých dvouslovných jmen s /-aha/ (*Sweinaaab*, *Swur-bach*, *Wondreb*). Taková jména by měla vznikat ještě v germánském nebo časně německém období, nejpozději ale v 9. století. Tzv. Otnantova listina přibližuje, jakým způsobem si vznik a kontinuitu takové germánské a germánsko-časně německé hydronymie představit. Na jejím základě navrhuje následný model, který je v souladu s hornofranckými sídelně historickými koncepcemi (*Emmerich 1955*, *Nitz 1991*):

1. Dlouhodobě užívané horské komunikační koridory přecházely přes množství vodních toků,

z nichž řada měla orientační nebo ekonomický význam, a byla proto pojmenována.

2. Taková jména se díky „mobilním“ nositelům germánského a německého jazyka mohla kontinuitně udržet až do vrcholně středověkého období. Není přitom třeba předpokládat přítomnost trvalého a nepřetržitého osídlení v regionu.
3. V době slovanského jazykového zásahu se k těmto starším hydronymům pravděpodobně vytvořily i slovanské ekvivalenty.
4. Tyto slovanské ekvivalenty většinou beze stop zanikly. O jejich podobě máme představu pouze tam, kde vytlačily starší hydronyma a kde byly později zpětně integrovány do němčiny – tedy v horním Posáli a v západních Čechách.
5. V Chebské pánvi, ve Smrčinách a na severu Hornofalcké pahorkatiny si část germánských a germánsko-časně německých hydronym udržela jazykovou kontinuitu, primární slovanská slovo tvorba se omezila převážně na drobné vodní toky, které ležely mimo raně středověké komunikační koridory a které bylo třeba nově pojmenovat až během plošného vrcholně středověkého sídelního postupu.

Pokud jde o **druhou otázku**, pak základní řešení všech severovýchodobavorských hydronym skutečně umožňuje jasnější pohled na jazykové poměry v období řadových pohřebišť. Jejich rozšíření se nápadně kryje s germánsko-časně německými hydronymy s /-aha/, pro jejichž vznik je předpokládán *terminus ante quem* 9. století. Výpověď obou druhů evidence se tedy v otázce sídelního postupu shoduje. Oblast s kostrovými pohřebišti zároveň vykazuje absenci, nebo jen malé množství slovanských hydronym. Pro výklad takové situace se nicméně nabízí více možností, které by bylo třeba diskutovat v konkrétních regionálních a archeologických souvislostech. Souhrnná bilance v rámci této studie se proto musí omezit pouze na následující body:

1. V hydronymii nic nesevčdí o rozsáhlejší a uzavřené jazykově slovanské oblasti v severovýchodním Bavorsku a na Chebsku v 8.–9. století. Alespoň část populace byla jazykově dominantní v němčině nebo bilingvní.
2. V karolínském období, do kterého spadá většina kostrových pohřebišť, tedy v 8.–9. století, lze ve všech tehdy osídlených severovýchodobavorských regionech, a také na Chebsku, předpokládat přítomnost nositelů německého jazyka. Otázkou je, do jaké míry mezi elitami z velké části jistě bilingvními, popř. agenty dálkového obchodu, a do jaké míry mezi venkovskou populací.

3. Doložen je pouze jeden (mikro)region, ve kterém jsou evidována kostrová pohřebiště a kde jazykověda zároveň dokládá primární a velmi časnou slovanskou hydronymii. Jedná se o hornomohanské území kolem Kulmbachu a Grafendobrachu. Nicméně, nejpozději v období užívání a vzniku kostrových pohřebišť byla tato slovanská hydronymie již integrována do časné němčiny.
4. Jazykový substrát populace pohřbívací na kostrových pohřebištích karolínsko-otonského období byl jistě velmi rozmanitý, někde samozřejmě i slovanský, ale v době jejich založení a užívání již všude a bez výjimky alespoň část populace hovořila německým dialektem.
5. Malý počet nebo absence germánsko-časně německých jmen s /-aha/ mohou být dány buď jazykově slovanským zásahem a přerušením germánsko-německé jazykové kontinuity, nebo osídlením začínajícím až od přelomu 8./9. století, kdy již jména s /-aha/ nebyla produktivní. Jazykově německá hydronymie je představována kompozity s /-bach/ apod.

Závěrem připomeňme, že v tomto článku není řešena otázka svébytné etnické identity a kulturní vyhraněnosti populace žijící podle písemných pramenů karolínského období „*in terra sclavorum*“ a označovaná jako „*Moinvinidi et Radanzvinidi*“. To zůstává vyhrazeno jinému studiu (nověji např. příspěvky v *Bergmann, R. et al. 2007*). Společným rysem těchto skupin, žijících v jednom z mnoha kontaktních regionů na okraji francké říše, však sotva byla etnická identita v dnešním sociálním významu. Z toho důvodu není adekvátní, pokud se v tomto kontextu hovoří o „slovanském obyvatelstvu“ nebo o „Slovanech“, popř. v němčině používají označení „Slawen“ a „slawisch“. Příslušné latinské termíny nelze přímočaře překládat, neboť jsou zatíženy moderním, poměrně jasně vyhraněným významem.

Vysvětlivky

StAAm – Staatsarchiv Amberg (Státní archiv Amberg, Horní Falc, Německo)

*	rekonstruovaný tvar, hypotetická původní podoba
+	zaniklé sídlo
>	vývoj tvaru (stal se)
<	vývoj tvaru (vznikl z)
adj.	adjektivum
bav.	bavorsky/é (bairisch)
bav.-slov.	bavorsko-slovansky/é
čes.	česky/é
PomJ	pomístní jméno (Flurname)
germ.	germánsky/é
indgerm.	indogermánsky/é

nář.	nářečně/í (mundartlich)
OJ	osobní jméno
praslov.	praslovansky/é
předgerm.	předgermánsky/é
předind.	před vydělením jednotlivých indogermánských jazyků
předkelt.	předkeltsky/é
předstrhn.	před starohornoněmčinou
strbav.	starobavorsky/é
strčes.	staročesky/é
strfr.	starofrancky/é
strhn.	starohornoněmecky/é (althochdeutsch); 8. stol. – pol. 11. stol.
střhn.	středohornoněmecky/é (mittelhochdeutsch); pol. 11. stol. – pol. 14. stol.
strsrb.	starosrbsky/é
subst.	substantivum
verb.	verbum

Summary

Outline of the study: The traditional opinions on the linguistic and settlement-historical situation of northeast Bavaria and the Cheb district before the 11th or the middle of the 12th centuries are first summarised (Chap. 2). The general methodological instruments of onomastics are subsequently presented (Chap. 3) and further the concepts, which are applied in the linguistic research of the hydronymic system in northeast Bavaria and the Cheb district (Chap. 4). A synopsis of the more or less likely pre-Germanic, Germanic-Early German and Slavic origin, in this area, is then provided (Chap. 5). A critical catalogue of hydronyms follows, with which alternative interpretations are possible and which are crucial in a discussion of the Germanic-German hydronymic system of the Cheb basin and the Fichtel Mountains (Chap. 6). In the next chapter, the distribution of Germanic-German and Slavic hydronyms on the one hand is compared with the distribution of row burial grounds of the Carolingian-Ottonian period on the other (Chap. 7).

Conclusion: The first aim of the submitted study was a revision of the hypothetical Germanic and Germanic-early German hydronyms, which for the Fichtel Mountains, Cheb Basin and the adjacent areas was designed by the German scholars A. Gütter and A. Greule. Their onomastic reconstruction, assuming an uninterrupted language continuity until the German period, in a significant way specified the idea of the communication role of these mountainous areas in the Early Middle Ages and further made possible a view of the language situations at the beginnings of the high medieval settlement method. The second aim of the submitted study was to use the existing knowledge of the hydronyms of northeast Bavaria and the Cheb district for a reconstruction of the language situations in the Carolingian period, when characteristic row burial grounds were established in this area.

In terms of the resolution of the **first question**, it is necessary to emphasize that onomastic reconstructions are always only hypothetical and often are not clear. Various types of evidence often lead to different results. Also the vernacular form sometimes increases the contradictions and variability of the written evidence. Linguistics resolves this problem with a critical evaluation of the sources, which however provides a scope for manipulation and the application of apriori judgements. In terms of the hydronyms in the Cheb basin and in the Fichtel Mountains (*Figs. 4,*

6, 7), it is then suspicious if some linguists exclude from considerations the earliest written documents, which are otherwise usually considered as “the family silver”. For some names, whose interpretation would interest us, it is thus possible to arrange the source evidence in a way that we can categorise as Germanic, or Germanic-Early German, and to Slavic forms (e.g. *Fleißsen, Röslau, Selb*). For the settlement-historical reconstruction, it is not possible to use etymologically unclear names; it is on the contrary necessary to start for instance with the hydronyms, whose interpretation is not connected with such fundamental problems.

For an assessment of the linguistic situation in the Cheb basin and in the Fichtel Mountains, the very likely presence of several Germanic-Early German composite names with /-aha/ (*Sweinenaab, Sæurbach, Wiesau, Wondreb*) is important. They should have emerged already in the Germanic or early German periods, but at the latest in the 9th century. And at the very least, it is possible to expect from that time the continual presence of the German language somewhere in the region.

The so-called Otnant deed provides an introduction to the way to imagine the origin and continuity of such Germanic and Germanic-early German hydronyms (Fig. 10). Based on that, we propose the following model, which is in accord with the Upper Franconian settlement history:

1. Long used mountainous communication corridors crossed many waterways, a number of which had orientational or economic significance and were therefore named.
2. Such names thanks to the “mobile” bearers of Germanic and German languages could remain with continuity until the high medieval period. At the same time, it is not necessary to suppose the presence of long-term and continuous settlement in the region.
3. At the time of the Slavonic language intervention, also Slavonic equivalents of these earlier hydronyms likely also were created.
4. These Slavonic equivalents usually disappeared without a trace. We have an idea of their form only where they pushed out the earlier hydronym and where they were later integrated back into German – hence in the Upper Saale River basin and in West Bohemia.
5. In the Cheb basin, in the Fichtel Mountains and in the north of the North Palatine Uplands, part of the Germanic and Germanic-early German hydronyms were maintained by language continuity; primary Slavonic word formation was limited predominantly to smaller waterways, which lay outside the early medieval communication corridors and which were not necessary to name newly until the general late medieval settlement method.

In terms of the resolution of the **second question**, a short research of all of the northeast Bavarian hydronyms also allows a clearer view of the language relations in the period of the row burial grounds of the Carolingian-Ottonian period (Figs. 8–9). Their distribution strikingly covers the Germanic-German hydronyms with /-aha/, for which a *terminus ante quem* 9th century is expected (Fig. 3). The testimony of both types of evidence hence agrees in the question of the settlement approach. The area with skeletal burial grounds also shows an absence or only a small number of Slavonic hydronyms (Fig. 5). For the interpretation of such a situation, a number of possibilities offer themselves, nevertheless, which would need to be discussed in specific regional and archaeological contexts. The overall balance within this study therefore must be limited to only the following points:

1. In the hydronyms, nothing proves a more extensive and closed linguistically Slavic area in northeast Bavaria and the Cheb district in the 8th–9th centuries.
2. In the Carolingian period, in which the majority of the skeletal burial grounds fall, hence in the 8th–9th centuries, it is possible to assume in all of the then settled northeast Bavarian regions, and also in the Cheb district, the presence of bearers of the German language. The question is to what extent among the elites, for the large part clearly bilingual, or merchants, and to what extent among the rural population.
3. Only one (micro)region is proved, in which skeletal burial grounds are registered and where linguistics also shows primary and very early Slavonic hydronyms. It is the territory of the upper River Main around Kulmbach and Grafendobrach. Nevertheless, at the latest in the period of the skeletal burial grounds these Slavonic hydronyms were already integrated into German.
4. The language substrate of the populace burying at skeletal burial grounds of the Carolingian-Ottonian period were certainly very diverse; sometimes naturally also Slavonic, but at the time of their establishment and usage everywhere and without exception at least part of the population spoke a German dialect. We judge the German language among the rural population predominantly on the basis of the hydronyms naming also smaller waterways.
5. The small number or absence of Germanic-early German names with /-aha/ could be given either by the intervention of the Slavonic language and interruption of the Germanic-German language continuity or with settlement not starting until the turn of the 9th century, when names with /-aha/ were no longer productive.

In spatially wider contexts, the contrast distribution of Slavic hydronyms is very striking, which concentrate in the submontane and mountainous terrains in the belt from the Thuringian Forest through the Fichtel Mountains to the Upper Palatine Forest, or the Ore Mountains (Fig. 5), hence, to places, which were not settled predominantly until the 10th/11th–12th centuries. A striking concentration of Slavic names is created on the upper Saale and on the upper River Rodach, where a continuous hydronomic framework forms. These areas are connected more or less with Thuringia, where this Slavic hydronymic network continues, but the Slavic hydronymy in the Fichtel Mountains, Upper Palatine Forest and partially also the Cheb basin has a different character. The Slavic names here are represented only individually and are interrupted not only by the compound names with /-bach/, but also the earlier Germanic and Germanic-German names. Relatively certain Slavic hydronyms then do not begin again consistently until east of the brook Leibitsch/Liboc and stream Wondreb/Odravy. Considering that the Slavic hydronyms cannot be dated, it is not possible to rule out their later origin in the 11th–12th centuries, as is demonstrable in the case of the so-called Regnitzland around Hof in the upper Saale basin.

In conclusion, we remind that, in this article, the question of independent ethnic identities and the cultural distinctiveness of the populace living according to the written sources of the Carolingian period “*in terra sclavorum*” and labelled as “*Moinvinidi et Radanzvinidi*” is not resolved. That remains reserved for another study (more recently e.g. the articles in Bergmann, R. et al. 2007). However, a common characteristic of these groups, living in one of many contact regions on the edges of the Frankish Empire, was hardly the ethnicity in our modern sense. (English by Sean M. Miller)

Literatura

- Andersson, T. 2002: Nordische Ortsnamen aus germanischer Perspektive. *Onoma* 27, 95–120.
- Andraschke, J. 2007: Germanische Siedlungsnamen. In: R. Bergmann – G. Dippold – J. Haberstroh – Ch. Lange – W. Weiß (Hrsg.): *Missionierung und Christianisierung im Regnitz- und Obermaingebiet*. Historischer Verein Bamberg, Schriftenreihe 41, 217–228.
- Anreiter, P. 1997: Zur Methodik der Namendeutung: mit Beispielen aus dem Tiroler Raum. *Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft* 101.
- Arneth, K. – Eichler, E. 1966: Slawische Flurnamen in der ehemaligen Markgrafschaft Bayreuth. *Jahrbuch für fränkische Landesforschung* 26, 179–198.
- Bach, A. 1953: Deutsche Namenkunde II. Deutsche Ortsnamen 1, 2. Grundriss der germanischen Philologie 18.
- Bachmann, M. 1924/25: Die Verbreitung der slavischen Siedlungen in Nordbayern. *Sitzungsberichte der phys.-med. Sozietät Erlangen* 56/57, 167–250.
- Bachmann, M. 1926: Die Verbreitung der slavischen Siedlungen in Nordbayern. Erlangen.
- Bandle, O. 1984: Zur Typologie der germanischen Flußnamen. In: L. – E. Edlund et al. (red.): *Florilegium Nordicum*. En bukett nordiska språk- och namnstudier tillägnade Sigurd Fries den 22 april 1984. *Acta Universitatis Umensis. Umeå studies in the humanities* 61, 18–29.
- Barth, R. 2012: Kulmbach. Stadt- und Altlandkreis. *Historischer Atlas von Bayern, Franken, Reihe I*, 38. München.
- Belschner, M. – Krahe, H. 1944/1949: Süddeutsche Flußnamen. *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 67 (1944), 371–386; 69 (1947), 483–492; 70 (1948), 454–479; 71 (1949), 470–479.
- Belschner, M. 1943: Das Stromgebiet des Mains. Eine flußnamenkundliche Untersuchung, *Handschrift Phil. Diss. Julius-Maximilians-Universität, Würzburg*.
- Bergmann, R. – Dippold, G. – Haberstroh, J. – Lange, Ch. – Weiß, W. 2007 Hrsg.: *Missionierung und Christianisierung im Regnitz- und Obermaingebiet*. Historischer Verein Bamberg, Schriftenreihe 41.
- Bergmann, R. 2004: Die Namen der Burgen der Schweinfurter Grafen am Obermain. In: E. Schneider – B. Schneidmüller (Hrsg.): *Vor 1000 Jahren – Die Schweinfurter Fehde und die Landschaft am Obermain 1003*. Referate des wissenschaftlichen Kolloquiums am 4. und 5. Juli 2003 in der Bibliothek Otto Schäfer in Schweinfurt. *Schweinfurter Museumsschriften* 118, 21–42.
- Besse, M. 2000: Toponymische Namenpaare in Sprachgrenzonen. *Namenkundliche Informationen* 77/78, 13–39.
- Bichlmeier, H. 2009a: Bairisch-österreichische Orts- und Gewässernamen aus indogermanistischer Sicht. *Beiträge zur Ortsnamenforschung* 46, 3–63.
- Bichlmeier, H. 2009b: Einige grundsätzliche Überlegungen zum Verhältnis von Indogermanistik und voreinzelsprachlicher resp. alteuro päischer Namenkunde mit einigen Fallbeispielen. *Moderne Indogermanistik vs. traditionelle Namenkunde*, Teil 1. *Namenkundliche Informationen* 95/96, 173–208.
- Bichlmeier, H. 2013: Zum sprachwissenschaftlichen Niveau der Forschungen zur ‚alteuropäischen Hydronymie‘ – Eine Erwiderung auf eine Polemik. *Acta Linguistica Lithuanica* 68, 9–50.
- Blažek, V. 2009: Český onymický základ *trěb- v kontextu slovanské toponomastiky a indoevropské etymologie. *Acta onomastica* 50, 48–62.
- Brather, S. 2004: *Ethnische Interpretationen in der Frühgeschichtlichen Archäologie*. *Geschichte, Grundlagen und Alternativen*. *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 42. Berlin – New York.
- Brather, S. – Kratzke, Ch. Hrsg. 2005: *Auf dem Weg zum ‚Germania Slavica‘-Konzept: Perspektiven von Geschichtswissenschaft, Archäologie, Onomastik und Kunstgeschichte seit dem 19. Jahrhundert*. *Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas /GWZO/* 3.
- Braun, H. 1938: *Geschichte des Egerlandes*. Sonderabdruck aus: *Wortgeographie des historischen Egerlandes von Hermann Braun*. Halle/Salle.
- Braun, H. 1956: *Monumenta Redwitzensia Historica*. *Urkunden und Denkmäler zur Geschichte der Stadt Marktredwitz*. Marktredwitz.
- Braun, H. 1961: *Das Egerland, das Stiftland und die Sechssämtler*. *Schriftenreihe des Volksbildungswerkes der Stadt Marktredwitz*. Marktredwitz.
- Bretholz, B. 1921: *Geschichte Böhmens und Mährens*. I. *Das Vorwalten des Deutschtums. Bis 1419*. Reichenberg.
- Brückner, A. 1933: *Zur slavisch-deutschen Namenkunde*. *Zeitschrift für Ortsnamenforschung* 9, 193–209.
- Brückner, A. 1933–34: *Mischnamen*. *Slavia* 12, 173–187.
- Brückner, A. 1935: *O nazwach miejscowych*. *Polska Akademia Umiejętności, Rozprawy Wydziału Filologicznego* 44, 2.
- BSDS I: Eichler, E. – Greule, A. – Janka, W. – Schuh, R. 2001. BSDS II: Eichler, E. – Greule, A. – Janka, W. – Schuh, R. 2006.
- Bünz, E. 2007: *Das Regnitzland um Hof im Hochmittelalter – „terra incognita“ zwischen den Bistümern Bamberg und Naumburg*. In: J. Urban (Hrsg.): *Das Bistum Bamberg um 1007: Festgabe zum Millennium*. *Studien zur Bamberger Bistumsgeschichte* 3, 202–231.
- Conde-Silvestre, J. C. – Pérez-Raja, D. 2011: *Multilingualism, Social Network Theory, and Linguistic Change in the Transition from Old to Middle English*. In: E. M. Tyler (ed.): *Conceptualizing multilingualism in medieval England, c. 800 – c. 1250*. *Studies in the Early Middle Ages* 27, 239–254.
- Čornejová, M. 2009: *Tvoření nejstarších českých místních jmen: bohémika z 11.–13. století*. *Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta*. Brno.
- Debus, F. 2008: *Namenforschung und Quellenkritik*. *Mit besonderer Berücksichtigung dialektaler Formen*. *Beiträge zur Namenforschung* 43, 361–374.
- Debus, F. 2012: *Namenkunde und Namengeschichte*. Eine Einführung. Berlin.
- Demattio, H. 1998: *Kronach. Der Altlandkreis*. *Historischer Atlas von Bayern, Franken, Reihe I*, 32. München.
- Dippold, G. 2007: *Die Forschungsgeschichte und ihre Rezeption*. In: R. Bergmann – G. Dippold – J. Haberstroh – Ch. Lange – W. Weiß (Hrsg.): *Missionierung und Christianisierung im Regnitz- und Obermaingebiet*. *Historischer Verein Bamberg, Schriftenreihe* 41, 13–22.
- Dittmaier, H. 1955: *Das apa-Problem*. *Untersuchungen eines westeuropäischen Namentypus*. *Bibliotheca Onomastica* 1. Louvain.
- Dowling, L. 1986: *Language and Decadence in the Victorian Fin de Siècle*. Princeton.
- Eichler, E. 1958: *Slawische Wald- und Rodungsnamen an Elbe und Saale*. *Beiträge zur Namenforschung* 9, 286–310.
- Eichler, E. 1962: *Zur Etymologie und Struktur der slawischen Orts- und Flußnamen in Nordostbayern*.

- Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe 11, 365–395.
- Eichler, E. 1963:* Zur Geographie und Chronologie der slawischen Namen in Nordostbayern. Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik der Akademie der Wissenschaften Berlin 29, 81–87.
- Eichler, E. 1974:* Phonologie und Lautsubstitution. Dargestellt am Ortsnamematerial. Abhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse 66/1 = Onomastica Slavogermanica 9, 13–16.
- Eichler, E. 1976a:* Sprachkontakte im Lichte der Onomastik. In: Beiträge zur Theorie und Geschichte der Eigennamen. Linguistische Studien, Reihe A 30. Berlin (Ost), 9–21.
- Eichler, E. 1976b:* Sprachkontakte in der Onomastik. Onoma 20, 218–241.
- Eichler, E. 1981:* Sprachkontakte und Sprachebene in der Onomastik. Abhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse 69/4 = Onomastica Slavogermanica 13, 7–19.
- Eichler, E. 1982:* Ergebnisse der Namenforschung im deutsch-slavischem Berührungsgebiet. Berlin (Ost).
- Eichler, E. 1985:* Beiträge zur deutsch-slavischem Namenforschung (1955–1981). Leipzig.
- Eichler, E. 1991:* Ortsnamenschichten im Saale-Elbe-Gebiet. In: E. Eichler (Hrsg.): Probleme der älteren Namensschichten. Leipziger Symposion, 21.–22. November 1989. Heidelberg, 53–58.
- Eichler, E. 1993:* Lautersatzlehre und deutsch-slavischem Namenforschung. Zur Eindeutschung von altsorbisch *ch-* im Anlaut (dargestellt an Ortsnamen). In: K. Gutschmidt – H. Kiepert – H. Rothe (Hrsg.): Slavistische Studien zum XI. Internationalen Slavistenkongress in Preßburg-Bratislava. Bausteine zur slavischem Philologie und Kulturgeschichte A / NF11, 13–27.
- Eichler, E. 1993/2009:* Slawische Ortsnamen zwischen Saale und Neiße. Ein Kompendium. Bd. 1–4. Bautzen.
- Eichler, E. 1995/1996:* Rec. Schütz 1994. Blätter für oberdeutsche Namenforschung 32/33, 161–164.
- Eichler, E. 1998:* Der westliche Peripherie des slavischem Sprachgebietes. Zeitschrift für slavischem Philologie 57, 269–280.
- Eichler, E. 1999:* Zur sprachgeschichtlichen Stellung des Bayernslavischem. In: E. Hansack – W. Koschmal – N. Nübler – R. Večerka (Hrsg.): Festschrift für Klaus Trost zum 65. Geburtstag. Die Welt der Slaven. Sammelbände 5. München, 57–62.
- Eichler, E. Hrsg. 2000/2004:* Atlas altsorbischer Ortsnamentypen. Studien zu toponymischen Arealen des altsorbischen Gebietes im westslavischem Sprachraum. Heft 1–5. Leipzig.
- Eichler, E. 2001:* Historische Sprachräume zwischen Ostsee und Adria im Mittelalter im Lichte der Onomastik. In: F. Debus (Hrsg.): Namenkundliche Beiträge. Wolfgang P. Schmid zum 70. Geburtstag. Abhandlungen der Geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse 2001, Nr. 1, 19–45.
- Eichler, E. 2007:* Slawische Siedlungsnamen. In: R. Bergmann. – G. Dippold – J. Haberstroh – Ch. Lange – W. Weiß (Hrsg.): Missionierung und Christianisierung im Regnitz- und Obermaingebiet. Historischer Verein Bamberg, Schriftenreihe 41, 229–236.
- Eichler, E. – Greule, A. – Janka, W. – Schuh, R. 2001:* Beiträge zur slawisch-deutschen Sprachkontaktforschung. I: Siedlungsnamen im oberfränkischen Stadt- und Landkreis Bamberg. Slavica. Monographien, Hand-, Lehr- und Wörterbücher 2. Heidelberg.
- Eichler, E. – Greule, A. – Janka, W. – Schuh, R. 2006:* Beiträge zur slawisch-deutschen Sprachkontaktforschung. II: Siedlungsnamen im oberfränkischen Stadt- und Landkreis Bayreuth. Slavica. Monographien, Hand-, Lehr- und Wörterbücher 4. Heidelberg.
- Eichler, E. – Hengst, K. – Wenzel, W. 1986:* Zur Entwicklung des deutsch-slavischem onomastischen Sprachkontaktforschung. Abhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse 71/2 = Onomastica Slavogermanica 15, 19–35.
- Eichler, E. – Hilty, G. – Löffler, H. – Steger, H. – Žgusta, L. Hrsg. 1995/1996:* Namenforschung / Name Studies / Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik / An International Handbook of Onomastics / Manuel international d'onomastique. Bd. 1–3. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft / Handbooks of Linguistics and Communication Science 11/1–3. Berlin – New York.
- Eichler, E. – Jakob, H. 1962a:* Slawische Forst- und Flurnamen im Obermaingebiet. Wissenschaftliche Zeitschrift der Karls-Marx-Universität Leipzig, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe 11/2, 283–294.
- Eichler, E. – Jakob, H. 1962b:* Nachlese slawischer Flurnamen im Obermaingebiet. Abhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse 71/2 = Onomastica Slavogermanica 15, 79–82.
- Einhauser, E. 1989:* Die Junggrammatiker. Ein Problem für die Sprachwissenschaftsgeschichtsschreibung. Trier.
- Emmerich, W. 1937:* Bemerkungen zur Besiedlung des Fichtelgebirges und seiner Vorlande. In: W. Emmerich (Hrsg.): Von Land und Kultur. Beiträge zur Geschichte des mitteldeutschen Ostens, zum 70. Geburtstag Rudolf Kötzschkes. Leipzig, 116–139.
- Emmerich, W. 1955:* Das Hauptwegenetz des 11. Jahrhunderts in den oberen Mainlanden und seine Grundlagen in karolingischer Zeit. Jahrbuch für fränkische Landesforschung 15, 255–283.
- Endres, R. 1972:* Die Rolle der Grafen von Schweinfurt in der Besiedlung Nordbayerns. Jahrbuch für fränkische Landesforschung 32, 1–43.
- Endres, R. 1987/88:* Die Slawenfrage in Nordostbayern. Geschichte am Obermain 16, 39–49.
- Endres, R. 2004:* Die Schweinfurter Fehde und ihre Folgen. In: E. Schneider – B. Schneidmüller (Hrsg.): Vor 1000 Jahren – Die Schweinfurter Fehde und die Landschaft am Obermain 1003. Referate des wissenschaftlichen Kolloquiums am 4. und 5. Juli 2003 in der Bibliothek Otto Schäfer in Schweinfurt. Schweinfurter Museumsschriften 118, 117–132.
- Ettel, E. 2004:* Beiträge zur Siedlungsgeschichte des Egerer Kreises unter besonderer Berücksichtigung der Orts- und Flurformen. Otnant-Gesellschaft für Geschichte und Kultur in der Euregio Egrensis. Quellen und Erörterungen 4.
- Ettel, P. 2001:* Karlburg – Roßtal – Oberammerthal. Studien zum frühmittelalterlichen Burgenbau in Nordbayern: Grabungen des Bayerischen Landesamtes für Denkmalpflege (Bd. 1–3). Frühgeschichtliche und provinzialrömische Archäologie 5, Veröffentlichung der Kommission zur Vergleichenden Archäologie Römischer Alpen- und Donauländer.
- Fastnacht, D. 2000:* Ebermannstadt. Ehemaliger Landkreis Ebermannstadt. Historisches Ortsnamenbuch von Bayern. Oberfranken 4. München.
- Fastnacht, D. 2007:* Staffelstein. Ehemaliger Landkreis

- Staffelstein. Historisches Ortsnamenbuch von Bayern. Oberfranken 5. München.
- Fishman, J. A. – García, O. eds. 2010:* Handbook of Language & Ethnic Identity, Vol. I, II. Oxford.
- Fischer, G. 1941:* Die Flurnamen des Gerichtsbezirkes Eger. Sudetendeutsches Flurnamen, Buch 4. Reichenberg.
- Fischer, R. 1940:* Zur Namenkunde des Egerlandes. Die slawischen Ortsnamen des Egerlandes und ihre Auswertung für die Lautlehre und Siedlungsgeschichte. Forschungen zur sudetendeutschen Heimatkunde. Allgemeine Reihe 9.
- Fischer, R. 1952:* Probleme der Namenforschung an Orts- und Flurnamen im westlichen Böhmen und in seiner Nachbarschaft. Leipzig.
- Fischer, R. E. 1996:* Die Gewässernamen Brandenburgs. Brandenburgisches Namenbuch 10. Berlin.
- Fischer, R. E. et al. 1996:* Die Gewässernamen Brandenburgs. Brandenburgisches Namenbuch 10. Weimar.
- Frank, H. – Oelwein, C. – Schuh, R. 2002:* Sulzbach-Rosenberg. Ehemaliger Landkreis Sulzbach-Rosenberg. Historisches Ortsnamenbuch von Bayern. Oberpfalz 2. München.
- García, O. 2010:* Linguaging and Ethnifying. In: J. A. Fishman – O. García (eds.): Handbook of Language & Ethnic Identity, Vol. I. Oxford, 519–534.
- George, D. 2008:* Lichtenfels. Ehemaliger Landkreis Lichtenfels. Historisches Ortsnamenbuch von Bayern. Oberfranken 6. München.
- Gierach, E. 1925:* Ein Steinfund mit Runen bei Asch? Sudeta. Zeitschrift für Vor- und Frühgeschichte 1, 145–146.
- Goebel, H. – Nelde, P.H. – Starý, Z. – Wölck, W. Hrsg. 1996:* Kontaktlinguistik / Contact Linguistics / Linguistique de contact. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / An International Handbook of Contemporary Research / Manuel international des recherches contemporaines. 1. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft / Handbooks of Linguistics and Communication Science 12/1. Berlin – New York.
- Gradl, H. 1890–92:* Die Ortsnamen am Fichtelgebirge und in dessen Vorlanden. Archiv für Geschichte und Alterthumskunde von Oberfranken 18, 1, 1–177; 18, 3, 81–179.
- Greule, A. 1985:* Überblick über Geschichte und Typen der deutschen Gewässernamen. In: W. Besch – A. Betten – O. Reichmann – S. Sonderegger (Hrsg.): Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Forschung, 2142–2148.
- Greule, A. 1986:* Der hydronymische Namenwechsel. In: R. Schützeichel (Hrsg.): Ortsnamenwechsel, Bamberger Symposium 1.–4. Oktober 1986, 312–322.
- Greule, A. 1996a:* Gewässernamen: Morphologie, Benennungsmotive, Schichten. In: E. Eichler – G. Hilty – H. Löffler – H. Steger – L. Zgusta (Hrsg.): Namenforschung / Name Studies / Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik / An International Handbook of Onomastics / Manuel international d'onomastique. Bd. 2. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, Bd. 11.2., 1535–1539.
- Greule, A. 1996b:* Namen von Flußsystemen am Beispiel des Mains. In: E. Eichler – G. Hilty – H. Löffler – H. Steger – L. Zgusta (Hrsg.): Namenforschung / Name Studies / Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik / An International Handbook of Onomastics / Manuel international d'onomastique. Bd. 2. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, Bd. 11.2., 1548–1553.
- Greule, A. 1998a:* Gewässernamenschichten in Nordostbayern. In: P. Ernst – F. Patocka (Hrsg.): Deutsche Sprache in Raum und Zeit. Festschrift für Peter Wiesinger zum 60. Geburtstag, Wien, 371–378.
- Greule, A. 1998b:* Ortsnamenschichten in Nordostbayern. Onomastica Slavogermanica 23, 69–76.
- Greule, A. 2003:* Flurnamenforschung als Gewässernamenforschung. Pläydoyer für ein Historisch-etymologisches Gewässernamenbuch von Thüringen. In: E. Meineke (Hrsg.): Perspektiven der thüringischen Flurnamenforschung, 187–201.
- Greule, A. 2006:* Gewässernamenforschung – Rückblick und Ausblick. Namenkundliche Informationen 89/90, 13–29.
- Greule, A. 2009a:* Die ältesten Ortsnamenschichten in Thüringen. In: H. Castritius – D. Geuenich – M. Werner (Hrsg.): Die Frühzeit der Thüringer. Archäologie, Sprache, Geschichte. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 63, 103–118.
- Greule, A. 2009b:* Spuren der Vorzeit: Die Flussnamen Sachsen-Anhalts und andere Namensgeschichten. In: A. Greule – M. Springer (Hrsg.): Namen des Frühmittelalters als sprachliche Zeugnisse und als Geschichtsquellen. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 66, 145–158.
- Greule, A. 2014:* Deutsches Gewässernamenbuch. Etymologie der Gewässernamen und der dazugehörigen Gebiets-, Siedlungs- und Flurnamen. Berlin – Boston.
- Greule, A. – Janka, W. – Schuh, R. 2005:* Der Gewässername Wondreb. In: A. Greule – W. Janka – M. Prinz (Hrsg.): Gewässernamen in Bayern und Österreich. 3. Kolloquium des Arbeitskreises für bayerisch-österreichische Namenforschung, Regensburg, 27.–28. Februar 2004. Regensburger Studien zur Namenforschung 1, 75–83.
- Greule, A. – Janka, W. 2008:* Der Gewässer- und Siedlungsname Luhe. Acta onomastica 49, 125–130.
- Greule, A. – Janka, W. 2006:* Der Gewässer- und Siedlungsname Pfreimd. Acta onomastica 47, 206–214.
- Greule, A. – Janka, W. 2013:* Drei alte Gewässer- und Siedlungsnamen in der Oberpfalz: Luhe, Pfatter, Pfreimd. In: K. Simbeck – W. Janka (Hrsg.), Namen in Altbayern. Gesammelte Beiträge zu Ehren von Josef Egginger und Günter Schneeberger, Regensburg 2013, 91–110.
- Gross, U. 1986:* „Terra sclavorum“ in Süddeutschland. Archäologie in Deutschland 1991, 2, 33–37.
- Guttenberg, E. Frhr. v. 1927:* Die Territorienbildung am Obermain. I. und II. Teil. Berichte über Bestand und Wirken des Historischen Vereins zu Bamberg 79 (1927), I–XVII, 1–539.
- Gütter, A. 1960:* Die Ascher Mundart. Freiburg. Diss. Germanistik 1, 293–294.
- Gütter, A. 1962:* Asch (Westsudetenland). Lautbibliothek der deutschen Mundarten 27.
- Gütter, A. 1963a:* Lauterbach (Kaiserwald). Lautbibliothek der deutschen Mundarten 29.
- Gütter, A. 1963b:* Graslitz (Westsudetenland). Lautbibliothek der deutschen Mundarten 30.
- Gütter, A. 1971:* Nordbairischer Sprachatlas. München.
- Gütter, A. 1984b:* (Beitrag von Adolf Gütter) In: A. Busl – M. Steinberger et al.: Chronik des Marktes Wiesau, 40–41.
- Gütter, A. 1988:* Der Name der Stadt Marktleuthen im Fichtelgebirge. Archiv für Geschichte von Oberfranken 68, 221–228.
- Gütter, A. 1989a:* Einstämmige germanische Gewässernamen im Norden des einstigen bairischen Nordgaus. Beiträge zur Namenforschung, NF, 24, 57–84.

- Gütter, A. 1989b: Der Flußname Röslau (Fichtelgebirge). Beiträge zur Namenforschung, NF, 24, 85–91.
- Gütter, A. 1989c: Germanisch-frühdeutsche Ortsnamen im Oberegergebiet, vor allem im Bereich um Thiersheim – Arzberg – Schirnding. Archiv für Geschichte von Oberfranken 69, 40–48.
- Gütter, A. 1991: Der Flur- und Ortsname „Prex“. Archiv für Geschichte von Oberfranken 71, 99–100.
- Gütter, A. 1997: Was bedeutet der Name des Ortes Nagel im Fichtelgebirge? Archiv für Geschichte von Oberfranken 77, 129–131.
- Gütter, A. 1999: Der Flußname „Eger“, der Raumname „Egere“ und das frühdeutsche Namengut im Nordteil des einstigen bairischen Nordgaues. Archiv für Geschichte von Oberfranken 79, 9–22.
- Gütter, A. 2000: Die Gewässernamen „Trewina“ und „Kössein“ und die Besiedlung des Gebietes um Marktrechwitz. Archiv für Geschichte von Oberfranken 80, 41–50.
- Gütter, A. 2001: Die -aha-Namen im Nordteil des einstigen bairischen Nordgaues. In: R. Bauer – R. Schuht – A. Greule – A. Schmid (Hrsg.): Nominum Gratia. Namenforschung in Bayern und Nachbarländern. Festgabe für Wolf-Armin Frhr. v. Reitzenstein zum 60. Geburtstag. München, 89–97.
- Gütter, A. 2003: Zur Chronologie des Primärumlauts von /a/ im Altoberdeutschen, vor allem im Albairischen. Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 125, 1–23.
- Haberlah-Pohl, A. 2012: Münchberg. Der Altlandkreis. Historisches Atlas von Bayern, Franken, Reihe I. München, 39.
- Haberstroh, C. Hrsg.: Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Wirbenz, Gde. Speichersdorf. Kataloge der archäologischen Staatssammlung München 30.
- Haberstroh, J. 2000: Germanische Funde der Kaiser- und Völkerwanderungszeit aus Oberfranken. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte. Reihe A – Fundinventare und Ausgrabungsbefunde. Kallmünz / Opf.
- Haberstroh, J. 2004: Radiokarbonanalysen am Skelettmaterial frühmittelalterlicher Grabfunde Oberfrankens. Zur Chronologie des 7. bis 11. Jahrhunderts in Nordostbayern. In: C. Haberstroh (Hrsg.): Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Wirbenz, Gde. Speichersdorf. Kataloge der archäologischen Staatssammlung München 30, 29–39.
- Haberstroh, J. 2004: Siedlungsgeschichtliche Entwicklung im frühmittelalterlichen Franken aus archäologischer Sicht. In: J. Merz – R. Schuh (Hrsg.): Franken im Mittelalter. Francia orientalis, Franconia, Land zu Franken. Raum und Geschichte. München, 3–24.
- Haberstroh, J. 2007: Siedlungsgeschichtliche Grundzüge aus archäologischer Sicht bis zur Eingliederung in das Fränkische Reich. In: R. Bergmann – G. Dippold – J. Haberstroh – Ch. Lange – W. Weiß (Hrsg.): Missionierung und Christianisierung im Regnitz- und Obermaingebiet. Historischer Verein Bamberg, Schriftenreihe 41, 161–178.
- Hardt, M. 2007: Oberfranken im frühen und hohen Mittelalter. In: P. Sachenbacher – H.-J. Beier (Hrsg.): Der Orlagau im frühen und hohen Mittelalter. Beiträge zur Frühgeschichte und zum Mittelalter Ostthüringens 3, 173–184.
- Harnisch, F. 1983: Die Erforschung der norbairischen Mundart von den Anfängen bis 1980. Eine forschungsgeschichtliche Bestandsaufnahme mit annotierter Bibliographie. Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, Beihefte 43.
- Hasil, J. 2010: Raně středověké osídlení Chebska. Studia mediaevalia Pragensia 9, 7–73.
- Häusler, I. 2004: Der Beitrag des slavischen Siedlungsträgers zur Raumerschließung in der Oberpfalz – eine historisch-geographische Analyse. In: R. Ehrig – D. J. Manske – E. Werner (Hrsg.): Regensburger Beiträge zur Regionalgeographie und Raumplanung 9, 1–175.
- Hejna, A. 1971: Archeologický výzkum a počátky sídlištního vývoje Chebu a Chebska II. Památky archeologické 62, 488–550.
- Hemmerle, J. 1962: Erörterungen zur Frühgeschichte des Egerlandes und seiner Besiedlung. Bohemia 3, 112–136.
- Hengst, K. 1981: Zur Integration slawischer Toponyme ins Deutsche. Abhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse 69/4 = Onomastica Slavogermanica 13, 21–42.
- Hengst, K. 1985: Sprachkontakt und Entlehnungsprozeß. Ergebnisse der toponomastischen Analyse im deutsch-slawischen Berührungsgebiet. Zeitschrift für Slawistik 30, 809–821.
- Hengst, K. 1986: Integrationsprozeß und toponymische Varianten – Namenvarianten bei der Integration slawischer Toponyme ins Deutsche. Abhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse 71/2 = Onomastica Slavogermanica 15, 55–62.
- Hengst, K. 1991: Namensschichten und Namenüberlieferung. In: E. Eichler (Hrsg.): Probleme der älteren Namensschichten. Leipziger Symposium, 21.–22. November 1989. Heidelberg, 59–66.
- Hengst, K. 1996: Namen in Sprachtausch: Slavisch. In: E. Eichler – G. Hilty – H. Löffler – H. Steger – L. Zgusta (Hrsg.): Namenforschung / Name Studies / Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik / An International Handbook of Onomastics / Manuel international d'onomastique. Bd. 2. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, Bd. 11.2. Berlin – New York, 1007–1011.
- Hengst, K. 2001: Irrungen zum Erbe der Mainwenden – eine onomastische Korrektur. In: R. Bauer – R. Schuh – A. Greule – A. Schmid (Hrsg.): Nominum Gratia. Namenforschung in Bayern und Nachbarländern. Festgabe für Wolf-Armin Frhr. v. Reitzenstein zum 60. Geburtstag. München, 77–88.
- Hengst, K. 2007: Zur Frühgeschichte des Orla-Gaues aus sprachhistorischer Sicht. In: P. Sachenbacher – H.-J. Beier (Hrsg.): Der Orlagau im frühen und hohen Mittelalter. Beiträge zur Frühgeschichte und zum Mittelalter Ostthüringens 3, 51–64.
- Hengst, K. 2008: Gedanken zur Erklärung des tschechischen Ortsnamens Cheb. Onomastica Slavogermanica 25, 51–57.
- Hengst, K. 2010: Gera und nördliches Vogtland aus sprachhistorischer Sicht. In: H. – J. Beier – P. Sachenbacher (Hrsg.): Gera und das nördliche Vogtland im hohen Mittelalter. Beiträge zur Frühgeschichte und zum Mittelalter Ostthüringens 4, 17–34.
- Hensch, M. 2004: Burg Sulzbach (Opf.). „Hauptsitz“ der Nordgaugrafen des 9. bis frühen 11. Jahrhunderts? Eine archäologisch-historische Quellenkritik. In: E. Schneider – B. Schneidmüller (Hrsg.): Vor 1000 Jahren – Die Schweinfurter Fehde und die Landschaft am Obermain 1003. Referate des wissenschaftlichen Kolloquiums am 4. und 5. Juli 2003 in der Bibliothek Otto Schäfer in Schweinfurt. Schweinfurter Museumsschriften 118, 117–132.

- Hensch, M. 2013:* Zur Struktur herrschaftlicher Kernräume zwischen Regensburg und Forchheim in karolingischer, ottonischer und frühsalischer Zeit. In: P. Ettel – L. Werther (Hrsg.): Zentrale Orte und zentrale Räume des Frühmittelalters in Süddeutschland: Tagung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz und der Friedrich-Schiller-Universität Jena vom 7.–9. 10. 2011 in Bad Neustadt an der Saale. Regensburg, 267–308.
- Hengst, K. 2013:* Die Namen von Städten in Nordwest-Böhmen nördlich der Ohře/Eger vom 12. bis 16. Jahrhundert. In: D. Kremer – D. Kremer (Hrsg.): Die Stadt und ihre Namen, 2. Teilband. Onomastica Lipsiensia, Leipziger Untersuchungen zur Namenforschung 9, 85–109.
- Hermann, E. 1931:* Lautgesetze und Analogie. Abhandlungen der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philologisch-historische Klasse, Neue Folge Bd. 23, 3.
- Hickey, R. ed. 2010:* The Handbook of Language Contact. Blackwell Handbooks in Linguistics. Chichester.
- Höllerich, R. 1977:* Rehau – Selb. Ehemaliger Landkreis Rehau und ehemals kreisfreie Stadt Selb. Historisches Ortsnamenbuch von Bayern. Regierungsbezirk Oberfranken 3. München.
- Hornung, M. 1986:* Primus Lessiak. Zu seinem 50. Todestag am 26. Jänner 1987. Abhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse 71/2 = Onomastica Slavogermanica 15, 9–18.
- Jakob, H. 1982:* Der Klotzgau – ein slawischer Kleingau am Rande der Fränkischen Alb. Zeitschrift für Archäologie 16, 95–112.
- Jakob, H. 1984:* Die Wüstungen der Obermain-Regnitz-Furche und ihrer Randhöhen vom Staffelberg bis zur Ehrenbürg. Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters 12, 73–144.
- Janka, W. 2001:* Slavisches-deutscher Sprachkontakt in Nordbayern. Vorstellung des Forschungsprojekts „Bavaria Slavica“. Onoma 36, 111–123.
- Janka, W. 2002:* Slavische Gewässernamen in Siedlungsnamen des Bayerischen Waldes. In: P. Anreiter – P. Ernst – I. Hausner (Hrsg.): Namen, Sprachen und Kulturen / Imena, Jeziki in Kulture. Festschrift für Heinz Dieter Pohl zum 60. Geburtstag. Wien, 405–422.
- Janka, W. 2002–2003:* Die Siedlungsnamen des Marktes Eschlkam I–II. Beiträge zur Geschichte im Landkreis Cham 19, 5–20; 20, 7–21.
- Janka, W. 2003:* Zur Problematik der „slavisches-deutschen Mischnamen“ in Nordbayern. In: P. Anreiter – G. Plagg (Hrsg.): Namen in Grenzregionen. Tagungsband des internationalen onomastischen Symposiums in Klingenthal / Elsass (7.–11. 5. 2001). Beihefte zur Österreichischen Namenforschung 3, 33–41.
- Janka, W. 2007:* Slawische Siedlung in Nordostbayern 6.–12. Jahrhundert. In: Riepertinger et al. (Hrsg.), Bayern-Böhmen: 1500 Jahre Nachbarschaft. Katalog zur Bayerischen Landesausstellung 2007, Zwiesel, 25. Mai bis 14. Oktober 2007. Augsburg, 126–128.
- Janka, W. 2008:* Ortsnamenforschung im Raum Kemnath: Ergebnisse und Perspektiven. In: M. Neubauer – R. Schön – B. Thieser (Hrsg.): Kemnath. 1000 Jahre ... und mehr. Pressath, 95–106.
- Jankowsky, K. 1972:* The Neogrammarians. A re-evaluation of their place in the development of linguistic science. Janua Linguarum, Studia memoriae Nicolai van Wijk dedicata, Series minor 116.
- Jiskra, Ž. 2001:* Jména vodních toků ve Smrčinách. Acta onomastica 2001, 97–103.
- Kahl, H.-D. 2006:* Alladorf und die Slawen. Eine Ortschaft der nördlichen Frankenalb als Brennpunkt von Grundproblemen des oberfränkischen Frühmittelalters. Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 69, 809–841. In: H.-D. Kahl 2011: Heidenfrage und Slawenfrage im deutschen Mittelalter. Ausgewählte Studien 1953–2008. East Central and Eastern Europe in the Middle Ages 4, 43–78.
- Käubler, R. 1935:* Die ländlichen Siedlungen des Egerlandes. Leipzig.
- Käubler, R. 1958:* Das Alter der deutschen Besiedlung des Egerlandes. Ein Beitrag zur frühgeschichtlichen Geographie. Göttinger geographische Abhandlungen 20.
- Konrad, R. 1988:* Slawische Flurnamen in Oberfranken, Tagung zum Forschungsprojekt „Erfassung der Flurnamen in Bayern“. München.
- Konrad, R. 2012:* Otnant von Eschenau: ein salischer Reichsministerialer in Nordostbayern. Bericht des Historischen Vereins für die Pflege der Geschichte des ehemaligen Fürstbistums Bamberg 148, 45–71.
- Koss, G. 2002:* Namenforschung. Eine Einführung in die Onomastik. Tübingen.
- Krahe, H. 1962:* Die Struktur der alteuropäischen Hydronymie. Akademie der Wissenschaften und der Literatur. Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftliche Klasse, Jhg. 1962, Nr. 5.
- Krahe, H. 1964:* Unsere ältesten Flussnamen. Wiesbaden.
- Krahe, H. 1949/54:* Alteuropäische Flußnamen. Beiträge zur Namenforschung 1 (1949/50), 24–51, 247–266; 2 (1950/51), 113–131, 217–237 (zнову 1977 In: H. Steger (Hrsg.): Probleme der Namenforschung im deutschsprachigen Raum. Darmstadt, 39–97.
- Kranzmayer, E. 1934:* Zur Ortsnamenforschung in Grenzland. Zeitschrift für Ortsnamenforschung 10, 105–148.
- Kranzmayer, E. 1956:* Historische Lautgeographie des gesamt-bairischen Dialektraumes. Wien.
- Kratschmann, M. 1935:* Die Ortsnamen des politischen Bezirkes Eger, nepubl. rkp. dizertační práce, Deutsche Universität in Prag, Prag.
- Kropp, P. 1900:* Römische Funde aus Rommersreuth im Egerlande. Unser Egerland 13, 37.
- Kubü, F. 1997:* Štaufská ministerialita na Chebsku. Cheb.
- Küss, T. 2013:* Die älteren Diepoldingen als Markgrafen in Bayern (1077–1204). Adlige Herrschaftsbildung im Hochmittelalter. Münchner Beiträge zur Geschichtswissenschaft 8.
- Lamprecht, A. 1986:* Hláškosloví. In: A. Lamprecht – D. Šlosar – J. Bauer: Historická mluvnice češtiny. Praha, 25–128.
- Leipoldt, J. 1927:* Die Geschichte der ostdeutschen Kolonisation im Vogtland auf der Grundlage der Siedlungsformenforschung. Mitteilungen des Vereins für vogtländische Geschichte und Altertumskunde zu Plauen i.V auf die Jahre 1927/28, 36. Jahresschrift 1928, 1–215.
- Lessiak, P. 1903:* Die Mundart von Perneeg in Kärnten. Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 28, 1–227.
- Lessiak, P. 1933:* Beiträge zur Geschichte des deutschen Konsonantismus. Schriften der philosophischen Fakultät der deutschen Universität in Prag 14.
- Lessiak, P. 1983a/1933:* [Über lautliche Veränderungen]. In: P. Wiesinger, P. (Hrsg.): Die Wiener Dialektologische Schule. Grundsätzliche Studien aus 70 Jahren Forschung. Wiener Arbeiten zur germanischen Altertumskunde und Philologie 23, 101–111.
- Lessiak, P. 1983b/1910:* Alpendeutsche und Alpenlawen in ihren sprachlichen Beziehungen. In: P. Wiesinger

- (Hrsg.): Die Wiener Dialektologische Schule. Grundsätzliche Studien aus 70 Jahren Forschung. Wiener Arbeiten zur germanischen Altertumskunde und Philologie 23) Wien, 249–263.
- Liewehr, F. 1932–1933:* Zur Namen der Wondreb. *Germanoslavica* 2, 551–553.
- Liewehr, F. 1934:* Beiträge zur slawischen Orts- und Flußnamenforschung. Franz Spina zum 65. Geburtstag. *Zeitschrift für slavische Philologie* 11, 369–378.
- Liewehr, F. 1959:* Recenze: Rudolf Fischer, Probleme der Namenforschung an Orts- und Flurnamen im westlichen Böhmen und in seiner Nachbarschaft. Leipzig: Bibliographisches Institut 1950. *Deutsche Literaturzeitung für Kritik der internationalen Wissenschaft* 80, 130–137.
- Losert, H. 1993:* Die früh- bis hochmittelalterliche Keramik in Oberfranken. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters*, Beiheft 8.
- Losert, H. 2007:* Ansätze ethnischer Deutung archäologischer Sachkultur. In: Bergmann, R. – Dippold, G. – Haberstroh, J. – Lange, Ch. – Weiß, W. 2007 (Hrsg.): Missionierung und Christianisierung im Regnitz- und Obermaingebiet. Historischer Verein Bamberg, Schriftenreihe 41, 139–160.
- Losert, H. 2009:* Moinvinidi, Radanzvinidi und Nabavinida. Geschichte und Archäologie der Slawen in Bayern. In: F. Biermann (Hrsg.): Siedlungsstrukturen und Burgen im westslawischen Raum: Beiträge der Sektion zur slawischen Frühgeschichte der 17. Jahrestagung des Mittel- und Ostdeutschen Verbandes für Altertumforschung in Halle an der Saale, 19. bis 21. März 2007. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 52, 219–294.
- Lübke, Ch. 2009:* Germania Slavica – Die Entstehung eines historiographischen Konzeptes in der deutschen Geschichtswissenschaft. In: J. Staecker (Hrsg.): The reception of Medieval Europe in the Baltic Sea Region: papers of the XIIth Visby Symposium held at Gotland University. *Acta Visbyensia* 12, 381–396.
- Lüdtke, H. Hrsg. 1980:* Kommunikationstheoretische Grundlagen des Sprachwandels. Grundlagen der Kommunikation. Berlin – New York.
- Marshall, J. 2004:* Language Change and Sociolinguistic Rethinking Social Networks. Palgrave Macmillan Studies in Language Variation. Basingstoke – New York.
- Matúšová, J. 1996:* Ortsnamen in mehrsprachigen Ländern und Regionen: deutsch/slavisches. In: E. Eichler – G. Hilty – H. Löffler – H. Steger – L. Zgusta (Hrsg.): Namenforschung / Name Studies / Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik / An International Handbook of Onomastics / Manuel international d'onomastique. Bd. 2. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, Bd. 11.2. Berlin – New York, 1420–1426.
- Meynen, E. – Schmithüsen, J. Hrsg. 1953/1962:* Handbuch der naturräumlichen Gliederung Deutschlands. (9 Lieferungen, 8 Büchern, aktualisierte Karte 1 : 1 000 000 s. přehledem hlavních jednotek 1960). Remagen – Bad Godesberg.
- Milroy, L. 1987:* Language and social networks. *Language in society* 2.
- Milroy, L. 2006:* Social networks. In: J. K. Chambers – P. Trudgill – N. Schilling-Estes (eds.), *The Handbook of Language Variation and Change*. Blackwell Handbooks in Linguistics, Malden – Oxford – Carlton, 549–572.
- Muggenthaler, H. 1924:* Kolonisations- und wirtschaftliche Tätigkeit eines deutschen Zisterziensklusters im XII. und XIII. Jahrhundert. *Deutsche Geschichtsbücherei* 2.
- Muggenthaler, H. 1928:* Besprechung von M. Bachmann, Die Verbreitung der slavischen Siedlungen in Nordbayern. *Zeitschrift für Ortsnamenforschung* 4, 199.
- Müller, W. 1939:* Das Slawenbild der ostfränkischen Geschichtsschreiber an der Wende zum 19. Jahrhundert. *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 85, 3–23.
- Nitz, H.-J. 1991:* Mittelalterliche Raumschließung und Plansiedlung in der westlichen regio Egere als Teil des historischen Nordwaldes. *Oberpfälzer Heimat* 35, 7–55.
- Pfaffenberger, S. 2008:* Eine hochmittelalterliche Wüstung bei Lohnsitz, Stadt Tirschenreuth. *Beiträge zur Archäologie in der Oberpfalz und Regensburg* 8, 357–378.
- Pfanner, J. 1965:* Historisches Ortsnamenbuch von Bayern. Regierungsbezirk Oberfranken. 2: Landkreis Pegnitz. München.
- Pleintinger, A. 2008:* Die Gewässernamen im Bereich der oberen Eger. Eine onomastische Untersuchung. München.
- Pohl, W. – Mehofer, M. Hrsg. 2010:* Archaeology of Identity – Archäologie der Identität. *Forschungen zur Geschichte des Mittelalters* 17.
- Pohl, W. – Zeller, B. Hrsg. 2012:* Sprache und Identität im frühen Mittelalter. *Forschungen zur Geschichte des Mittelalters* 20.
- Pokorny, S. 2002:* Der Name Creußen. Ein Beitrag zur 1000-Jahr-Feier der Stadt Creußen. Mit einem Exkurs über die Namen Spehteshart, Speinshart und Spessart. *Archiv für Geschichte von Oberfranken* 82, 35–44.
- Pokorny, S. 2005:* Der Gewässername Creußen. In: A. Greule (Hrsg.), *Gewässernamen in Bayern und Österreich: 3. Kolloquium des Arbeitskrieses für bayerisch-österreichische Namenforschung*, Regensburg, 17./28. Februar 2004, 123–136.
- Pöllath, R. 2002:* Karolingerzeitliche Gräberfelder in Nordostbayern. Eine archäologisch-historische Interpretation mit der Vorlage der Ausgrabungen von K. Schwarz in Weismain und Thurnau-Allendorf. I (= Text), II (= Abbildungen, Listen, Literatur), III (= Katalog), IV (= Tafeln). München.
- Profous, A. 1947:* Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. I (A–H). Praha.
- Profous, A. 1951:* Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. III (M–P). Praha.
- Reitzenstein, W.-A. Frhr. v. 1991:* Lexikon bayerischer Ortsnamen. München.
- Reitzenstein, W.-A. Frhr. v. 1991/92:* Ortsnamen mit Windisch/Winden in Bayern. *Blätter für oberdeutsche Namenforschung* 28/29, 3–76.
- Rogler, J. R. 1925:* Der Prexer Steinfund. *Unser Egerland* 29, 124–125.
- Rogler, J. R. 1961:* Die Orts- und Flurnamen des Ascher Bezirkes. München-Feldmoching.
- Salač, V. ed. 2008:* Archeologie pravěkých Čech. 8. Doba římská a stěhování národů. Praha.
- Sandnes, B. 1997:* Describing language contact in place-names. In: R. Coates – P. Cavill (eds.): *Language contact in the place-names of Britain and Ireland*. The English Place-Name Society. Extra Series. Vol. 3, 123–135.
- Schejbalová, Z. – Gregor, T. – Fikrlé, M. 2013:* Nové výsledky rentgenové fluorescenční analýzy souboru kovových šperků z Chebska. *Archaeologia historica* 38, 631–642.
- Schlimpert, G. 1972:* Zur Struktur und Semantik altpolabischer Gewässernamen in Brandenburg. *Zeitschrift für Slawistik* 17, 441–451.
- Schmid, P. W. 1995:* Alteuropäische Gewässernamen. In: E. Eichler – G. Hilty – H. Löffler – H. Steger – L. Zgusta (Hrsg.): *Namenforschung / Name Studies / Les noms propres*. Ein internationales Handbuch zur Onomastik /

- An International Handbook of Onomastics / Manuel international d'onomastique. Bd. 1–3. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, Bd. 11. 1.–3., 756–761.
- Schmid, W. P.* 1994: *Linguisticae Scientiae Collectanea*. Ausgewählte Schriften. Berlin – New York.
- Schmiedel, W.* 1973: Landkreise Ebern und Hofheim. Historisches Ortsnamenbuch von Bayern. Unterfranken 2. München.
- Schneider, G.* 1973: Zum Begriff des Lautgesetzes in der Sprachwissenschaft seit den Junggrammatikern. Tübinger Beiträge zur Linguistik 46.
- Schuh, R.* 1979: Gunzenhausen. Ehemaliger Landkreis Gunzenhausen. Historisches Ortsnamenbuch von Bayern. Mittelfranken 5. München.
- Schuh, R.* 1989: Die Besiedlung der Oberpfalz im Spiegel der Ortsnamen. In: K. Ackermann – G. Girisch (Hrsg.): *Gustl Lang. Leben für die Heimat*. Weiden, 158–184.
- Schuh, R.* 2004: Die germanisch-deutsche und slawische Besiedlung Frankens im Lichte der Ortsnamen. In: J. Merz – R. Schuh (Hrsg.): *Franken im Mittelalter. Francia orientalis, Franconia, Land zu Franken. Raum und Geschichte*. München, 25–41.
- Schütz, J.* 1968: Ortsnamentypen und slawische Siedlungszeit in Nordostbayern. *Jahrbuch für fränkische Landesforschung* 28, 309–319.
- Schütz, J.* 1994: Frankens mainwendische Namen. *Geschichte und Gegenwart*. München.
- Schütz, J.* 1997: Strukturelemente des Mainwendischen. *Zeitschrift für slavische Philologie* 56, 90–117.
- Schwarz, E.* 1923: Zur Namenforschung und Siedlungsgeschichte in den Sudetenländern. *Prager Deutsche Studien* 30.
- Schwarz, E.* 1925: Mehrfache Entlehnung von Ortsnamen. *Zeitschrift für Ortsnamenforschung* 1, 45–51.
- Schwarz, E.* 1928: Zur Geschichte der Nasalvokale im Slovenischen, Czechischen und Sorbischen. *Zeitschrift für slavische Philologie* 5, 124–134.
- Schwarz, E.* 1931: Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle. *Forschungen zum Deutschtum der Ostmarken*, 2. Folge: *Quellenforschung*, 2.
- Schwarz, E.* 1937: Die Orts- und Flurnamenforschung in den Sudetenländern 1927–1936. *Zeitschrift für slavische Philologie* 14, 355–369.
- Schwarz, E.* 1949/50: *Deutsche Namenforschung*. I (1949), II (1950). Göttingen.
- Schwarz, E.* 1960: Sprache und Siedlung in Nordostbayern. *Erlanger Beiträge zur Sprach- und Kunstwissenschaft* 4.
- Schwarz, E.* 1961: Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle. *Handbuch der sudetendeutschen Kulturgeschichte* 1. München.
- Schwarz, E.* 1962: Rec.: Joh. Richard Rogler, *Die Orts- und Flurnamen des Ascher Bezirkes*. Verlag Dr. B. Tins, München-Feldmoching, 1961, 408 Seiten. *Bohemia. Jahrbuch des Collegium Carolinum* 3, 531–533.
- Slavík, J. R.* 1949: *Slované na Chebsku*. Cheb.
- Sonderregger, S.* 1961: Das Althochdeutsche der Vorakte der älteren St. Galler Urkunden. Ein Beitrag zum Problem der Urkundensprache in althochdeutscher Zeit. *Zeitschrift für Mundartforschung* 28, 251–286.
- Sperber, R.* 1970: Das Flußgebiet des Mains. *Hydronymia Germaniæ A 7*. Wiesbaden.
- Steinhauser, W.* 1933: Rez.: Schwarz Ernst, *Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle*, mit 13 Abbildungen im Text, einer Grundkarte und 10 z.T. mehrfarbigen Deckblättern. *Forschungen zum Deutschtum der Ostmarken*, 2. Folge: *Quellenforschung*, 2. Bd. Verlag v. R. Oldenbourg, München–Berlin, 1931, XVI u. 508 S. *Mitteilungen des Österreichischen Instituts für Geschichtsforschung* 47, 489–492.
- Sturm, H.* 1952: *Eger. Geschichte einer Reichstadt*. Bd. 2. Augsburg.
- Sturm, H.* 1970: Tirschenreuth. *Historischer Atlas von Bayern, Altbayern, Reihe I*, 21. München.
- Sturm, H.* 1974: Die Anfänge der Grundherrschaft Ebnath. *Oberpfälzer Heimat* 18, 125–136.
- Sturm, H.* 1981: Districtus Egranus. Eine ursprünglich bayerische Region. *Historischer Atlas von Bayern, Altbayern, Reihe II*, 1. München.
- Šebesta, P.* 2013: Geneze nejstarších kostelů v Chebu. *Archaeologia historica* 38/1, 291–308.
- Šimák, J. V.* 1938: Středověká kolonizace v zemích českých. *České dějiny I/5*. Praha.
- Šimek, E.* 1955: Chebsko – dnešní nejzápadnější slovan-ské území – v staré době. *Spisy Masarykovy university v Brně, Filozofická fakulta*, 50.
- Šmilauer, V.* 1932: *Vodopis starého Slovenska. Práce Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě* 9. Praha – Bratislava.
- Šmilauer, V.* 1970: *Příručka slovanské onomastiky. Handbuch der slawischen Onomastik*. Praha.
- Šrámek, R.* 1999: *Úvod do obecné onomastiky*. Brno.
- Trubačev, O. N.* 1995: Sclavania na Majne v merovinskiju i karolinskiju epochu. *Relikty jazyka*. In: *Dialectologia Slavica. Issledovanija po slavjanskoj dialektologii* 4, 11–35.
- Turek, R.* 1950: Slovanské osídlení Chebska. *Obzor prehistorický* 14, 401–440.
- Udolph, J.* 1979: Studien zu slavischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen. Ein Beitrag zur Frage nach der Urheimat der Slaven. *Beiträge zur Namenforschung, Neue Folge, Beiheft* 17.
- Udolph, J.* 1986: Zum Problem der Slavisierung alteuropäischer Gewässernamen in Franken. In: R. Schützeichel (Hrsg.): *Ortsnamenwechsel, Bamberger Symposium* 1.–4. Oktober 1986. Heidelberg, 155–156.
- Udolph, J.* 1994: *Namenkundliche Studien zum Germanenproblem. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 9. Berlin – New York.
- Udolph, J.* 1996: Rec. Schütz 1994. *Namenkundliche Informationen* 69, 138–145.
- Udolph, J.* 2000: *Gewässernamen Deutschlands. Namenkundliche Informationen* 77/78, 41–52.
- Udolph, J.* 2004a: *Gewässernamen*. In: A. Brendler – S. Brendler (Hrsg.): *Namenarten und ihrer Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik*. Hamburg, 329–341.
- Udolph, J.* 2004b: *Nordisches in deutschen Ortsnamen*. In: A. Nahl van – L. Elmevik – S. Brink (Hrsg.): *Namenwelten. Orts- und Personnamen in historischer Sicht*. Thorsten Andersson zu seinem 75. Geburtstag gewidmet. *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 44, 359–371.
- Ulbricht, E.* 1957: Das Flußgebiet der Thüringischer Saale. Eine namenkundliche Untersuchung. *Deutsch-slawische Forschungen zur Namenkunde und Siedlungsgeschichte* 2.
- Walther, H.* 1971: *Namenkundliche Beiträge zur Siedlungsgeschichte des Saales- und Mittelbegebiet bis zum Ende des 9. Jahrhunderts. Deutsch-Slawische Forschungen zur Namenkunde und Siedlungsgeschichte* 26.
- Walther, H.* 1985: Die Ausbreitung der slawischen Besiedlung westlich von Elbe/Saale und Böhmerwald. In: J. Herrmann (Hrsg.): *Die Slawen in Deutschland. Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich*

- von Oder und Neiße vom 6. bis 12. Jahrhundert. Ein Handbuch. Neubearbeitung. Veröffentlichungen des Zentralinstituts für Alte Geschichte und Archäologie der Akademie der Wissenschaften der DDR 14, 36–43.
- Walther, H.* 2003: Namenkunde und geschichtliche Landeskunde. (E. Eichler – K. Hengst – J. Udolph /Hrsg./) Leipzig.
- Weinreich, U.* 1953: Languages in Contact. Findings and Problems. Publications of the Linguistic Circle of New York 1.
- Wiesinger, P.* 1983: Die Wiener dialektologische Schule in ihren Grundsätzlichen Schriften. In: P. Wiesinger (Hrsg.): Die Wiener Dialektologische Schule. Grundsätzliche Studien aus 70 Jahren Forschung. Wiener Arbeiten zur germanischen Altertumskunde und Philologie 23, 1–22.
- Wiesinger, P.* 1990: Mehrsprachiger Ortsnamenforschung. In: R. Schützeichel – P. Seidensticker (Hrsg.): Wörter und Namen. Aktuelle Lexikographie. Marburg/Lahn, 223–225.
- Wiesinger, P.* 1994: Die Ortsnamen Österreichs in makrotoponymischer Sicht. In: F. Debus, (Hrsg.): Zu Ergebnissen und Perspektiven der Namenforschung in Österreich. Beiträge zur Namenforschung. NF. Beiheft 41, 51–169.
- Wilbur, T. H. ed.* 1977: The Lautgesetz-controversy. A documentation. With Essays by G. Curtius, B. Delbrück, K. Brugmann, H. Schuchardt, H. Collitz, H. Osthoff, and O. Jespersen. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science. Series I – Amsterdam Classics in Linguistic, 1800–1925, 9.
- Will, J.* 1939: Die Ortsnamen des Landkreises Neustadt an der Waldnaab. Heimatblätter für den oberen Naabgau 17, 19–56.
- Winkler, R.* 1999: Bayreuth. Historischer Atlas von Bayern. Franken I, 30. München.
- Wintergerst, M.* 2007: Die Siedlungsgeschichte aus archäologischer Sicht vom achten bis elften Jahrhundert. In: R. Bergmann – G. Dippold – J. Haberstroh – Ch. Lange – W. Weiß (Hrsg.): Missionierung und Christianisierung im Regnitz- und Obermaingebiet. Historischer Verein Bamberg. Schriftenreihe 41, 179–194.
- Wulf, Ch.* 2000: Toponomastik und Sprachkontakt. Eine Untersuchung der slawischen und slawisch-deutschen Toponyme in Schleswig-Holstein. Studien zur Siedlungsgeschichte und Archäologie der Ostseegebiete 2.
- Žiegelhöfer, A. – Hey, G.* 1911: Die Ortsnamen des ehemaligen Hochstifts Bamberg. Bamberg.
- Žiegelhöfer, A. – Hey, G.* 1920: Die Ortsnamen des ehemaligen Fürstentums Bayreuth. Archiv für Geschichte von Oberfranken 37/3.
- Žemlička, J.* 1999: Markomané, Němci a středověká kolonizace. K historiografii jednoho problému české mediévistiky. Český časopis historický 97, 235–272.